

Journal of New Century Innovations

VOLUME

11

ISSUE-2

Journal of new
century innovations

Exact and natural sciences

Pedagogical
sciences

Social sciences
and humanities

Engineering and
Medical Sciences

AREAS

ISSN (p): 2181-3671
ISSN (e): 2181-368X

Google
Scholar

newjournal.org

JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS

VOLUME - 11 | ISSUE - 2

AUGUST - 2022

ICI JOURNALS
MASTER LIST

**DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF STUDENTS
AND ITS PROSPECTS**

G'aybullayeva Habiba Ismoilovna

Primary school teacher of Secondary School 2 of Zarafshan city of Navoi region

Annotation: in this article, an attempt was made to provide information on the topic of the development of creative abilities of students and its prospects.

Keywords: the mechanisms of creative imagination of children, the need for their creative development, the phenomenon of creativity, creative intelligence - this is an asset, meticulous, etc.

Ideas about the need for self-creative development of a child, independent thinking, the need to take into account his individual interests, etc., are repeated in different options. But at the same time, upbringing and education often hinder the natural process of self-development of the individual, trying to forcefully introduce his creative beginning into previously "prepared frames" and lead the study plans along an easy path. The ability to listen carefully and remember diligently is a distinctive feature of the reader who will become an example to this day.

Creativity is a synonym for the original way of thinking, that is, the ability to break the usual, accepted boundaries. Creative intelligence is an asset, a selective one, a mind that can find them in places where others have not seen problems. All these features are manifested in the process of creativity. And this process is interesting to everyone, even when it comes to "serious mathematics". The 20th century was a rich age to verify that the phenomenon of creativity, the characteristics inherent in it, the beginning of creativity are based on objective laws. The publication of Gilford's work made it possible to establish a principled difference between the two types of thinking. The linear machine is oriented in search of a one-to-one correct conclusion from the proposed options based on strict logic. Complementary thinking is aimed at creating as

wide a coverage as possible of decisions that correspond to the inner feeling. He distinguished the following main aspects of creativity:

ability to identify problems;

- the ability to develop a lot of ideas;

- variability - the ability to develop various ideas;

- originality - the ability to respond to influencers (out of mold), to come up with ideas that are not directly linked, to find answers that are different from the usual ones;

- the ability to solve problems, that is, the ability to see, analyze and synthesize new signs in the object, finding a new way of use, while showing variability in semantics. From Gilford's scientific investigations, it has been found that there is very little connection between the ability to creativity and the mastery of reading, while the personal characteristics of the "ideal excellent" and the "creative person" are seriously different from each other.

How to teach a child to the mechanisms of creative imagination?

Some older people think that "joy" and "lightness" are exactly the same. In essence, humor and curiosity are the closest distance between the serious problem itself and the child's mind. Imagination and mathematics, fantasy and science are not opponents and enemies of each other, but allies. If so, and we really want to bring children to the pleasure of creativity, then we need to focus on three main goals: - to convince children that Unsolved secrets and riddles can be revealed by their own forces; - to teach the main ways of creative imagination that allow you to find and unravel these secrets;-to use the mechanisms of creative imagination to develop perception, attention, memory, emotions and thinking.

Methods for using reverse fairy tales in lessons Stage 1. The teacher writes on the board a list of basic words and concepts that depend on the topic of the lesson. Stage 2. The teacher offers students to choose a fairy tale that everyone knows. Based on the chosen fairy tale, the teacher demonstrates how, with the help of students, it is

possible to draw up a drawing that reflects the appearance of the main characters, their actions and the sequence of adventures that are in the main plot. Stage 3. With the help of what methods the teacher shows the students that the fairy tale is possible to change the places of the main characters, change their actions, and so on. Stage 4. The teacher, together with the students, proposes to draw up a scheme of a "new fairy tale", in the concepts related to the topic of the lesson play an important role. Stage 5. The teacher proposes to compose an oral or written story-reading tale together, in pairs or in a small group.

Literature:

1. N.N. Azizhozhaeva. Pedagogical technology and pedagogical skills. T. Tdpu named after Nizami. 2006.
2. R.A.Mavlonova, N.X.Rakhmankulova. "Innovation in primary education". T., TDPO 2007-y.
3. Gulomov A. Principles and methods of teaching the native language. - T.: "Teacher", 1992.
4. Garibaev H. and et al. Ways of organizing behavioral education. - Gulistan, 2004.

**KAMAYISH REJIMLARIDA NEFT OLISHNING GEOLOGIK
OMILLARINI O'RGANISH**

Toshkent Davlat Texnika Universiteti

2-kurs magistratura talabasi Raximov Umidbek Komil o'g'li

Ilmiy rahbar Professor Agzamov Avaz Hamidullaevich

Annotatsiya: Ushbu maqolada, turli sharoitlarda neft olishning geologik omillari, kamayish rejimlarida ham geologik omillarni o'zgartirmasdan bir rejimda tutib qolish, neftni olishda va neft-quduq atrofida qo'llaniladigan texnikalar haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: biogen, neftgazgeologiya, evolyutsion-katagenetik, rentabelli, geologiya

Annotation: This article provides information about the geological factors of oil production in various conditions, the preservation of geological factors in one mode without changing the geological factors even in recovery modes, as well as the technologies used in oil production and around an oil well.

Keywords: biogenic, oil and gas geology, evolutionary-catagenetic, profitable, geology

Аннотация: В данной статье приведены сведения о геологических факторах добычи нефти в различных условиях, сохранении геологических факторов в одном режиме без изменения геологических факторов даже в режимах восстановления, а также о технологиях, применяемых при добыче нефти и вокруг нефтяной скважины.

Ключевые слова: биогенная, нефтегазовая геология, эволюционно-катагенетическая, рентабельная, геология.

Neft va gazga geologik-qidiruv ishlarini tayyorlash va bajarish jarayonida yo'riqnomasifatida bozor iqtisodiyoti sharoitlarida davlatning yoqilg'i-energetika

kompleksini rivojlantirish to'g'risidagi zamonaviy geologik va ekologik fanlarining asosiy holatlaridan foydalanish lozim. Neftgaz mutaxassisligining geologik-qidiruv ishlari konlarni izlash va qidirishni to'liq ekologik ta'minlagan holda yuqori iqtisodiy samaradorlik bilan amalga oshirilishi lozim. Bunda izlash qidirish jarayonida, ishlarning turi va hajmlarini ketma-ketligi va amalga oshirish rejimlarida, ularni minimal xarajatlar bilan bajarish muddatlarida optimal sharoitlar saqlanishi kerak. Geologik-qidiruv ishlariga sarflangan ahamiyatli xarajatlarni o'z vaqtida qoplash maksimal neftgaz potensialiga ega bo'lgan regionlar va maydonlarni izlov-qidiruv burg'ilashga kiritish bilan belgilanadi va o'lchamlari bo'yicha ahamiyatli yangi konlarni ochilishi bilan ta'minlanadi. Bu neft va gazni izlashning zamonaviy strategiyasini tashkil etadi.

Neft sanoati 150 yildan ortiq tarixga ega. Uning boshlanishini 1858-yilda AQSH da Dreyk tomonidan mexanik yo'l bilan chuqurligi 29 m burg'ilangan neft qudug'i bilan bog'lashadi. Gaz sanoati 1889-yilda Kanadada burg'ilangan quduqdan gaz oqimi olingandan so'ng boshlangan. Bu uzoq davr mobaynida burg'ilashga kiritilgan izlov obyektlari va ilmiy-texnik taraqqiyot yutuqlariga bog'liq ravishda izlov ishlarining usullari ahamiyatli o'zgardi. XIX asrning 60-70 yillarida neft "yo'llari" deb ataladigan, yer yuzasida neftning chiqishi kuzatilgan kichik hududlar chegarasidan chiqishmagan. Ikkita mahsuldor quduqni birlashtiruvchi bu "yo'llar"da geologlarning ishtirokisiz chuqur bo'lmagan quduqlar joylashtirilgan. Quduqlar aslida ishlatish quduqlari bo'lgan. Navbatdagi barcha quduqlar birinchi mahsuldor quduq atrofida uzoqlashtirib borgan holda joylashtirilgan. XIX asrning oxiridan neft quduqlarini joylashtirishda geologlarning ochilgan neft uyumlarining geologik suratga olish bilan xaritalangan antiklinallarga bog'liqligi qayd etilgan tavsiyalaridan foydalanishgan. Shu tariqa yer yuzasiga neft chiqishi bo'yicha neft uyumlarini izlash ilmiy asoslangan "antiklinal nazariya" bilan almashdi. Bu nazariya neft izlash ishlarini faollashtirdi va ko'p konlarni ochilishiga olib keldi. Geologik suratga olish antiklinallarni aniqlash uchun ko'plab o'n yillar burg'ilashdan avval izlov-qidiruv ishlarining muhim elementi bo'lgan.

Birinchi quduq geologik suratga olish bilan aniqlangan antiklinalning gumbazida yoki asimmetrik antiklinallar holatida nishab qanotiga siljitib joylashtirilgan. Birinchi quduqda neft olinganda navbatdagilari uyumni konturlash uchun burg'ilangan. Izlash va qidirish vazifalari ishlatish quduqlari bilan yechilgan. XX asrning ikkinchi o'n yilligida ochilib qolgan antiklinallar fondining keskin kamayishi tufayli ko'milgan antiklinallarni topish uchun 100 metrgacha chuqurlikdagi xaritalash quduqlaridan yoki tuzilma xaritalari tuzish yo'li bilan belgilangan gorizontlar bo'yicha ijobiy tuzilmalarni aniqlash uchun chuqurroq tuzilma quduqlaridan foydalanib boshlangan. Bu vaqtda yer qa'rining cho'kindi qalinligida yotgan yotqiziqlarning tuzilma rejalarini o'rganish uchun neftgazni izlash ishlari amaliyotida geofizik usullar qo'llanib boshlandi. Izlov burg'ilash uchun istiqbolli obyektlarni aniqlash va tayyorlash usullari zaxirasi ularni komplektlash yo'li bilan ahamiyatli kengaytirildi. Masalan, Ruminiya, Kaspiyoldi, Meksika kurfazi sohilida tuz gumbazlarini aniqlashda kompleks gravirazvedka va seysmorazvedka qo'llanilgan; Apsheronda geologik suratga olish va tuzilma burg'ilash; Saxare, Yaqin Sharqda geologik suratga olish va gravirazvedka. XX asrning o'rtalarigacha tuzilma burg'ilash geologik suratga olish va dala geofizikasi tadqiqotlari bilan kompleksda antiklinal turdagi obyektlarni aniqlash va tayyorlashning asosiy vositasi bo'lgan.

1940–yillarning ikkinchi yarmidan geologlar va geofiziklarni yangi jihozlarni bilan ta'minlagan ilmiy-texnik revolyutsiya yutuqlari tufayli, kompleks geologikgeofizik tadqiqotlarga o'tib, regional ishlarning kuchayishi va noantiklinal tutqichlar bilan bog'liq uyumlarni izlash va qidirish rolini o'sishi va neftgaz izlash jarayonining yo'nalishini o'zgarishi ko'zga tashlandi.

Yangi neftgazli territoriyalarni o'rganish uchun quduqlarning yangi toifalari qo'llanila boshlandi – tayanch va parametrik.

1950 – yillardan neft va gaz uyumlarini izlash uchun maydonlarni tayyorlashdi tuzilma burg'ilashning ulushini qisqargani sezildi, katta chuqurlikdagi tuzilmalarni o'rganish majburiyati yuklatilgan seysmorazvedka yetakchi o'rinni egallaydi.

Neft va gazga izlov-qidiruv ishlarining takomillashishida quduqlarda geofizik tadqiqotlar (QGT) usullarining vujudga kelishi va rivojlanishi katta rol o'ynadi. Bu usullar kern olishni keskin qisqartirish, quduqlar kesimini taqqoslash va tuzilma vazifalarini muvaffaqiyatli yechish, quduqlar kesimida istiqbolli oraliqlarni aniqlash, neftgazlilikni bashoratlash imkonini yaratdi.

Neft va gazga geologik-qidiruv ishlarining zamonaviy davri ularni amalga oshirishning tog'-geologik va tabiiy-iqlim sharoitlarining murakkablashishi bilan xarakterlanadi. Bu shu bilan bog'liqlik, istiqbolli obyektlar murakkab geologik tuzilishga ega, borish qiyin bo'lgan regionlarda hamda ilgaridan ma'lum bo'lgan regionlarda cho'kindi qoplamaning katta chuqurliklarida joylashgan. Bunday sharoitlarda neftgaz izlash ishlarining geologik samaradorligi yer qa'ining neftgazlilikini bashoratlashning yuqori darajasi va zamonaviy usullardan foydalanib geologik-qidiruv ishlarini o'tkazish hisobiga ko'tarilishi mumkin. Hozirgi kunda neft va gaz izlovchilar arsenalida yetarli miqdorda zamonaviy usullar mavjud: dala geofizikasi va aerokosmik tadqiqotlar, har xil turdagi geokimyoviy suratga olish, quduqlarda geologik, geofizik va geokimyoviy kuzatishlar bilan chuqur burg'ilash.

O'z bag'rida neft, gaz va suvni saqlay olish va ishga tushurilganda ularni bera olish qobiliyatiga ega bo'lgan tog' jinslari *kollektorlar* deb yuritiladi. Kollektorlarning asosiy qismi cho'kindi jinslardan tashkil topgan. Terrigen (qumlar, qumtoshlar, alevrolitlar va bir qancha gilli jinslar) va karbonat jinslar (ohaktoshlar, bo'r, dolomitlar) neft va gaz kollektorlari hisoblanadi. Kollektor jinslar ikkita xususiyati bilan tavsiflanadi – *g'ovakligi* va *o'tkazuvchanligi*, ya'ni qatlam flyuidlari (neft, gaz va suv) harakatlanishi mumkin bo'lgan g'ovak, darzlik va bo'shliqlar tizimi bilan. Bo'shliqlarga ega bo'lgan hamma tog' jinslari ham neft va gaz uchun o'tkazuvchan ya'ni kollektor bo'la olmaydi. Shuning uchun kollektor tog' jinslarining xossalarni o'rganishda ularning faqatgina g'ovakligi emas balki o'tkazuvchanligi ham aniqlanadi. Tog' jinslarining o'tkazuvchanligi bo'shliqlarning ko'ndalang (flyuidlarning harakati yo'nalishiga) o'lchamlariga bog'liq.

G'ovaklik. Tog' jinslarining g'ovakligi deb, ularning orasidagi qattiq jinslar bilan to'lmagan bo'shliqlar va darzliklarga aytiladi.

O'lchamlariga qarab bo'shliqlar yoki g'ovakliklar quyidagi turlarga bo'linadi:

1. O'ta kapillyar ($>0,5$ mm) – bunday g'ovaklarda suvning harakati gidravlika qonuniyatlariga bo'ysunadi. Ularda suv, neft va gaz gravitatsion kuchlar ta'sirida erkin joylashadi.

2. Kapillyar g'ovaklar (0,5-0,0002 mm) – bunday g'ovaklarda molekulyar bog'lanish kuchli bo'lganligi sababli suyuqliklarning harakati juda qiyin kechadi.

3. Subkapillyar g'ovaklar ($< 0,0002$ mm) - bunday bo'shliqlar gilli jinslarga xos bo'lib, suv, neft va gazni o'tkazmaydi.

O'tkazuvchanlik. O'tkazuvchanlik – bu bosimlar farqi bo'lganda tog' jinslarining o'zi orqali suyuqlik va gazlarni o'tkazish xossasidir. Barcha tog' jinslari u yoki bu darajada o'tkazuvchan. O'tkazuvchanlik qancha katta bo'lsa, shuncha yaxshi kollektor jins, va qancha kichik bo'lsa, shuncha yaxshi flyuid qaytaruvchi (qoplama) hisoblanadi. Kollektorlarning o'tkazuvchanligi darzliklar bo'lmaganda boshqa yo'nalishlarga nisbatan qatlamlanishga parallel yo'nalishda katta bo'ladi.

Qoplamalarning muhim xarakteristikasi **yorib o'tish bosimining kattaligi** hisoblanadi – qoplama orqali neftning (gazning) sizilishi boshlanadigan bosimlar farqi. Bu tushuncha bilan ikkinchisi bog'liq – qoplama orqali sizilish to'xtaydigan bosim. Yorib o'tish bosimining ko'rsatkichi katta oraliqda o'zgaradi va gillar hamda neftlarning xossalari bog'liq (qovushqoq neftlar uchun oshadi). Neft va gazni gilli jinslarning mayda g'ovaklari orqali yorib o'tishi qachonki bu g'ovaklardan kapillyar suvni siqib chiqarish uchun yetarli kuch yuzaga kelsagina sodir bo'ladi. Shunday qilib, gilli jinslarning ekranlash qobiliyati ko'pincha ularning strukturasi va g'ovak kanallar tizimidagi kapillyar bosimning kattaligi bilan aniqlanadi. Flyuidlarning ekranlovchi qatlam orqali o'tishi g'ovaklar orasidagi to'siqlarni mexanik yemirilishi va shu tarzda migratsiyalanish yo'llarini hosil bo'lishi hisobiga ham sodir bo'lishi mumkin. Qoplamalarning ekranlash xossalari ularning monomineralliligini buzilishi ham ta'sir ko'rsatadi. S.V.Fedorova va A.K.Zamarenovlarning eksperimental ma'lumotlariga ko'ra ohaktoshlardagi gilli qism 3 dan 24 % gacha oshganda yorib o'tish bosimi 5,98 dan 21,11 MPa gacha oshadi. V.D.Ilin va boshqalar tomonidan sulfat jinslarning ekranlash qobiliyatini tadqiqot qilish natijalari shuni ko'rsatadiki,

sulfat jinslarda kalsit va dolomitning miqdori 5-10 dan 20-30 % gacha oshganda yorib o'tish bosimi 2-3 dan 0,1 Mpa gacha pasayadi.

Qoplamalarning sifatiga ta'sir ko'rsatadigan geologik omillar ularning qalinligi, tarqalishi, tarkibining bir xilligi, tektonik buzilishlar, qoplamadagi litologik va stratigrafik "tuynik" hisoblanadi.

Konning sanoat ahamiyatini aniqlovchi *tog'-geologik* omillardan eng muhimlari konning o'lchamlari, zaxiralarning konsentratsiyasi, neft va gazning tovar sifati va uyumlarni ishlatish sharoitlarini belgilovchi geologik tuzilishining murakkabligi hisoblanadi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, konning sanoat ahamiyatini aniqlovchi *tog'-geologik* omillardan eng muhimlari konning o'lchamlari, zaxiralarning konsentratsiyasi, neft va gazning tovar sifati va uyumlarni ishlatish sharoitlarini belgilovchi geologik tuzilishining murakkabligi hisoblanadi. *Tog'-geologik* va texnologik omillar mineral xomashyoning miqdori va sifatini, uni zamonaviy texnika va texnologiyalar bilan qazib olish va qayta ishlash imkoniyatini belgilaydi. Zaxiralar balansi holatini sotsial-iqtisodiy omillarni hisobga olgan holda tahlil qilish konni birinchi navbatda ishga tushirish uchun ajratish imkonini beradi.

Yuqorida keltirilgan omillar bilan muvofiq ravishda konni geologik-sanoat baholashda navbati bilan uyumlarning asosiy parametrlari aniqlanishi, neft, gaz va yo'ldosh komponentlarning zaxiralari hisoblangan, zaxiralarining konditsionligi asoslangan, ularning ishonchliligini miqdoriy va sifat shakllari belgilangan, ishlatishning taxminiy texnik-iqtisodiy ko'rsatkichchlari aniqlangan bo'lishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Абидов А.А., Эргашев Й., Қодиров М. Нефть ва газ геологияси. Русча-ўзбекча изоҳли луғат. Тошкент. "Шарқ" 2000.
2. Абидов А.А. Современные основы прогноза и поисков нефти и газа. Ташкент. "Фан" 2012.
3. Алексеенко В.А. Геохимические методы поисков месторождений полезных ископаемых. Учебник. М., Недра, 2000.

4. Абрамечева Т.В. Экономическая эффективность нефтегазоразведочных работ. Уч. пособие. Ухта 2003.
5. Бурцев М.И. Поиски и разведка месторождений нефти и газа: Учеб. пособие. Москва. Изд-во РУДН, 2006.
6. Бакиров А.А., Бакиров Э.А. и др. Геологические условия формирования и размещения зон нефтегазонакопления. Москва. Недра 1982.
7. Бакиров АА, Бакиров ЭА, Габриэлянц ГА, Керимов В.Ю., Мсти-славская Л.П. Теоретические основы поисков и разведки нефти и газа. Под ред. Э.А. Бакирова и В.Ю. Керимова: Учебник для вузов. В 2-х кн. - 4-е изд., перераб. и доп. - Кн. 2: Методика поисков и разведки скоплений нефти и газа. - М.: ООО «Издательский дом Недра», 2012.
8. Баженова О.К., Бурлин Ю.К., Соколов Б.А., Хаин В.Е. Геология и геохимия нефти и газа. М., Изд-во МГУ, 2000.
9. Бурцев М.И. Особенности заложения поисковых и разведочных скважин на ловушках различного генетического типа. М., Изд-во РГУ нефти и газа, 1992.
10. https://www.researchgate.net/profile/OdiljonHayitov/publication/339712334_NG_uumlarini_izlas_va_kidiris_metodlari/links/5e60ae51299bf1bdb8543f5a/NG_uumlarini-izlas-va-kidiris-metodlari.pdf

ПРАКТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

X. R. Bobobekova, M. X. Nurullayeva

Samarkand branch of TUIT

forever—2@mail.ru

malikanurullayeva01@gmail.com

Аннотация:

В данной диссертации выделены практическая значимость и аспекты цифровой экономики, и в первую очередь ее способность значительно повышать уровень жизни людей и ее главная польза. В настоящее время в экономической теории и практике ряда стран появилось понятие цифровой экономики. Его отличало бурное развитие цифровых технологий, революция в информационной сфере и ускорение глобализации экономики. Эффективность их использования трансформировалась в увеличение знаний, а социально-экономические отношения все больше и больше расширяются.

Ключевые слова: цифровая экономика, цифровые технологии, разработка, система, интернет-экономика, CRM, обратная связь, распределение бюджета.

RAQAMLI IQTISODIYOTNING AMALIY AHAMIYATI

Annotatsiya:

Ushbu tezisda raqamli iqtisodiyotning amaliy ahamiyati va jihatlari, va birinchi navbatda insonlarning turmush darajasini sezilarli darajada oshira olishi va bu uning asosiy foydasi ekanligi yoritib berilgan. Hozirgi kunda raqamli iqtisodiyot tushunchasi bir qator mamlakatlarning iqtisodiy nazariyasi va amaliyotida paydo bo'ldi. Bu raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi, axborot sohasida inqilob va iqtisodiyotning globallashuv jarayonlarini tezlashtirish bilan ajralib turdi. Ulardan foydalanish samaradorligi ortib borayotgan bilimga aylantirildi va ijtimoiy-iqtisodiy aloqalar tobora kengayib bormoqda

Kalit so‘zlar: raqamli iqtisodiyot, raqamli texnologiyalar, taraqqiyot, tizim, internet iqtisodiyoti, CRM, Fidbek, budjet taqsimoti.

PRACTICAL SIGNIFICANCE OF DIGITAL ECONOMY

Annotation:

In this thesis, the practical importance and aspects of the digital economy, and first of all, its ability to significantly increase people's living standards and its main benefit, are highlighted. Nowadays, the concept of digital economy has appeared in the economic theory and practice of a number of countries. It was distinguished by the rapid development of digital technologies, the revolution in the information sector and the acceleration of the globalization of the economy. The efficiency of their use has been translated into increasing knowledge, and socio-economic relations are expanding more and more

Keywords: digital economy, digital technologies, development, system, internet economy, CRM, Feedback, budget distribution.

В настоящее время в экономической теории и практике ряда стран появилось понятие цифровой экономики. Он характеризовался бурным развитием цифровых технологий, революцией в информационной сфере и ускорением глобализации экономики. Эффективность их использования выражается в увеличении знаний, а социально-экономические отношения все больше и больше расширяются. Как заявил Президент нашей страны Шавкат Мирзиёев, «Для достижения развития нам необходимо и нужно овладевать цифровыми знаниями и современными информационными технологиями. Это дает нам возможность идти кратчайшим путем к росту». 1 Цифровая экономика – это экономическая деятельность, тесно связанная с электронным бизнесом и электронной коммерцией на основе цифровых технологий, а также совокупность цифровых товаров и услуг, производимых и реализуемых в результате этой

деятельности. Иногда ее называют интернет-экономикой, новой экономикой или веб-экономикой. Впервые в 1995 году американский программист Николас Негропонте ввел в практику термин «цифровая экономика», и сейчас этот термин используют политики, экономисты, журналисты, предприниматели — практически все во всем мире.

Также цифровая экономика — это не какая-то экономика, которую нужно создавать с нуля. Это означает перевод существующей экономики на новую систему путем создания новых технологий, платформ и бизнес-моделей, внедрения их в повседневную жизнь. Основными особенностями данной системы являются:

- высокая степень автоматизации;
- электронный документооборот;
- электронная интеграция систем учета и управления;
- электронные базы данных
- наличие CRM (системы взаимодействия с клиентами);
- корпоративные сети.

Преимущества:

1. Уменьшаются затраты на платежи (например, экономится билет в банк и другие ресурсы).
2. Получайте больше и быстрее информации о товарах и услугах.
3. В цифровом мире есть большие возможности для выхода товаров и услуг на мировой рынок.
4. Товары и услуги быстро совершенствуются за счет быстрой обратной связи (мнения потребителей).
5. Быстрее, качественнее, удобнее.

Практическое значение и аспекты цифровой экономики, которая, прежде всего, значительно повышает уровень жизни людей, что является ее основным преимуществом. Во-вторых, цифровая экономика – это основная функция коррупции и «черной экономики». Потому что цифры все запечатывают, храни в памяти, быстро предоставляет информацию, когда это необходимо. В таких условиях невозможно скрыть какую-либо информацию, совершать тайные сделки, не давать полную информацию о той или иной деятельности, компьютер все выявит, потому что обмануть систему невозможно. В результате не получится отмыть «грязные

деньги», украсть средства, потратить их неэффективно и бесцельно, приумножить или спрятать. Это увеличит приток легальных средств в экономику, налоги будут уплачиваться вовремя и правильно, распределение бюджетных средств будет открытым, средства, направляемые в социальную сферу, не будут разворовываться, школы, больницы, дороги выдвинутые деньги поступят в полном объеме, и т.п. В-третьих, решение государства развивать цифровую экономику открывает новые направления в сфере информационных технологий и в целом в сфере электронных документов. Поворот к «цифровым технологиям» был вызван развитием глобальной сети Интернет и качественной связью. Стоит отметить, что сегодня пользователи этой системы активно используют ботов Telegram для заказа еды, различной парфюмерии и современной одежды. Также активно развиваются различные интернет-магазины и электронные платежные системы, поэтому наши граждане верят в электронные транзакции. До сих пор пользователи совершают лишь небольшие сделки, не требующие больших затрат, и не готовы увеличивать средний объем покупки. Теперь речь идет о развитии осуществления средних и крупных хозяйственных сделок и финансовых операций посредством цифровых технологий. Короче говоря, термин «цифровой» относится к активному использованию информационных технологий во всех сферах. Если в обычной экономике основным ресурсом считаются материальные блага, то в цифровой экономике это будет обрабатываться и передаваться информация – данные. После их анализа вырабатывается решение для правильного управления.

Список литературы:

1. Послание Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева Олий Мажлису от 24 января 2020 года.
2. Келли К. Новые правила новой экономики: 10 радикальных стратегий для связанного мира / К. Келли. – Нью-Йорк: Викинг, 1998.

**BAQLAJON O'SIMLIGI HAQIDA. UNING FOYDALI XUSUSIYATLARI
ZARARKUNANDA VA KASALLIKALRIGA QARSHI KURASH
CHORALARI**

Qaxxorova Mohinur Hasanboy qizi

Andijon Qishloq Xo'jaligi va agrotexnologiyalar Instituti

O'simliklarni himoya qilish ta'lim yo'nalishi 2- bosqich talabasi

Annotatsiya

O'simliklar dunyosi har bir tur vakillarida bo'lganidek, qishloq xo'jaligi ekini baqlajonni ham zararkunanda, kasallik va begona o'tlardan himoya qilish dolzarb mavzu hisoblanadi. Ushbu maqolada baqlajonning kelib chiqish tarixi, foydali xususiyatlari zararli organizmlar (zararkunanda, kasallik va begona o'tlar)ga qarshi kurash haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: Baqlajon, melongen, alkaloid, Vrora, Erevenskaya-3, nikotin, antosiyani, antioksidant, stolbur, mozaika, ildiz chirish, qorason, serkosparioz.

Baqlajon o'simligi haqida

Baqlajon (lotincha Solanum melongena) – ituzumdoshlar (patlican solanaseae) oilasi vakili. Baqlajonning vatani hozirgi Hindiston hududlaridir. U 1500 yil ilgari madaniy holda yetishtirila boshlagan. Ko'p yillik o't o'simlik, yovvoyi xolda Hindiston, Pokiston, Birmada uchraydi, ammo madaniy holda bir yillik o'simlik sifatida yetishtiriladi. Baqlajonning pishmagan barra mevalari iste'mol qilinadi. Chunki biologik pishib ketgan mevalarida urug'lari qotib, qattiq bo'lib qoladi. Shuningdek solanin M (melongen) deb ataluvchi ta'sir modda alkaloid to'planib, uni iate'molga yaroqsiz qilib qo'yadi.

Baqlajon ertapishar (ko'chati unib chiqqandan hosili texnik yetilguncha 110-120 kun), ertapishar (120-140 kun) va kechpishar (140 kundan ortiq) navlarga bo'linadi. O'zbekistonda o'rta, ertapishar Avrora navi hamda o'rta kechpishar Erevenskaya-3 navi ekiladi.

Baqlajon poyasi baland bo'yli (100 sm va ziyod), tik o'suvchi va shoxlanuvchi, barglari yirik, ovalsimon, qalin tuklar bilan qoplangan. Baqlajon fakultativ o'zidan changlanuchi o'simlik. Mevasi yirik (0.5 kg gacha), pishkanda qo'ng'ir-sarg'ish, kulrang-yashil rangga kiradi. Uning oq, qizil va sariq rangdagi botanik formalari ham uchraydi.

Baqlajon issiqsevar o'simlik. O'suv davri birmuncha uzun harorat 13-14 C va namlik yetarli bo'lganda urug'lar 4-5 kunda unib chiqadi. 20 C dan pasaysa mevalari o'sishdan to'xtaydi. 0.5 C da o'simlik nobud bo'ladi.

Baqlajon yorug'sevar, qisqa (10-12 soat) kun o'simligi. U tuproqdagi oziq elementlarga va nanga talabchan. Boshqa tomatdosh sabzavot ekinlari singari ko'chati orqali yetishtiriladi.

Baqlajonning foydali xususiyatlari

Baqlajon vitaminlarga juda boy hisoblanadi. Unda C va K vitaminlari, kletchatkalar Mn, K, Mg, Fe, Cu va xatto oz miqdorda o'simlik oqsili bor. Bunday boy kompozitsiyaga ega bo'lishiga qaramasdan baqlajon past kaloriyali mahsulot hisoblanadi. Parhezga amal qilganlar uchun ushbu mahsulot ideal yechimdir.

Baqlajon tarkibida antosiyanin pigmentlari bor, ular nafaqat yorqin rangga ega, balki kuchlin antioksidant xususiyati ham mavjud. Ular surunkali kasallik va qarilikka qarshi kurashda eng katta yordamchilardir.

Baqlajon tarkibida antioksidantlarning ko'pligi tufayli nafaqat yosharishga yordam beradi, balki yurak-qon tomir kasalliklari rivojlanish xavfini ham kamaytiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, baqlajonni muntazam iste'mol qilish yurak-qon tomir salomatligi uchun xavfli bo'lgan xolesterin va triglitseridlar darajasini pasaytiradi.

Baqlajon qondagi qand miqdorini nazorat qilishga yordam beradi. Uning tolasini yana bir afzalligi shundaki, u ishtahani boshqarishda qatnashadi.

Ushbu mahsulot teridagi yallig'lanishning oldini oladi, husnbuzarlar bilan kurashadi.

Uning tarkibida nikotin moddasi bor. Shu sababli ham shifokorlar uni chekishdan voz kechmoqchi bo'lganlarga tavsiya etadilar.

Baqlajon mevasi texnik pishganda yirik, po'sti to'q binafsha yaltiroq, taxirsiz, urug'i qotmagan holda uziladi. Pishib ketgan mevasining rangi oqara

boshlaydi. Har 5-7 kunda teriladi. Hosildorligi har gektaridan 200-300 ts va ziyodni tashkil etadi.

KASALLIK VA ZARARKUNANDALAR

O'zbekistonda baqlajon kasalliklaridan stolbur, mozaika, shox chirish, bakterial rak, qorason, zararkunandalardan esa kalorado qo'ng'izi hamda g'o'za tunlami, shiralar eng ko'p tarqalgan.

Baqlajonning zamburug'li kasalliklari

Baqlajon ko'chatlarining eng keng tarqalgan kasalligi, boshqa ko'chatlar kabi, qora sondir. Zamburug' tuproqda yashaydi va qulay sharoitlarda tuproq bilan aloqa qilish joyida ildizga o'tadi, tomirlarni yopib qo'yadi va o'simlikning oziqlanishini bloklaydi. Poyaning ildiz qismi qorayadi, shundan keyin siqilish paydo bo'ladi, poya ingichka bo'lib, chiriydi, natijada o'simlik nobud bo'ladi.

Baqlajon ko'chatlarida qora sonni oldini olish va davolash.

Zamburug' tuproqda yashaganligi sababli, ko'chatlarni ekishdan avval tuproqni zararsizlantirish kerak. Bu kasallikning rivojlanishiga tuproqning yuqori namligi, kislotali tuproqlar, ko'chatlarni zich ekish, yorug'likning etarli emasligi, haroratning keskin o'zgarishi va ko'chatlarni azotli o'g'itlar bilan ortiqcha boyitilganligi sabab bo'ladi. Zamburug' o'simlikka jiddiy zarar yetkazmagan bo'lsa qorasonni davolash mumkin, aks holda kasallangan ko'chatlardan xalos bo'lish tavsiya etiladi. Ularni tuproq bo'lagi bilan olib tashlash kerak va tuproqqa tabletkalar, kukunlar (Glyocladin) yoki suvda eruvchan preparatlar (Fitosporin, Alirin) foydalaniladi. (Gamair, Planriz, HOM, Previkur). Dorilar yo'q bo'lganda, hech bo'lmaganda tuproqqa kaliy permanganat eritmasi bilan ishlov beriladi.

Baqlajon sklerotinoz kasalligi

Baqlajon oq chirishi, yoki sklerotiniyaz, birinchi navbatda o'simlikning ildiz tizimiga joylashadi, chunki qo'ziqorin yerda yashaydi. Keyinchalik, poyada oq gul paydo bo'la boshlaydi va ildiz ichida muhrlar - sklerotiya hosil bo'ladi. Ozuqaning o'simlikka kirishi sekinlashadi. Barglar va mevalarda qora ho'l dog'lar paydo bo'ladi, meva suvli, yumshoq bo'ladi, vaqt o'tishi bilan - shilimshiq, oq dog'lar bilan qoplanadi. Keyinchalik mevalarda qora sklerotiyalar paydo bo'ladi.

Sklerotiya tuproqda 10 yilgacha yashashi mumkun. Oq chiriyotgan baqlajonni davolash o'simliklarning zararlangan qismlarini olib tashlash va kesilgan joylarni changdan tozalashdan iborat. Bundan tashqari, an'anaviy fungitsidlar - mis sulfat, Bordo suyuqligidan foydalanish mumkin. Kasallangan o'simlikni qo'llab-quvvatlash uchun baqlajonlarni kompleks bilan boqish tavsiya etiladi

Baqlajonning sarkosporioz kasalligi.

Bu kasallik brinchi navbatda o'simlik barglarida namoyon bo'ladi, so'ng poyasida dumaloq shaklda xloritik dog'lar paydo bo'ladi. Vaqt o'tishi bilan o'sishi, cho'zilishi mumkin, keyinchalik barg to'qimalari asta sekin nobud bo'ladi. Tashqarida havo nam bo'lsa, baqlajon serkosporasi sporulyatsiya dog'lari ko'rinishida paydo bo'ladi. Barglarning fotosintetik yuzasining pasayishi tufayli mevalar kichik, kam rivojlangan holda o'sadi. Ushbu kasallikning yuqish usuli vegetatsiya davrida sporalarning sug'orish suvi, shamol va boshqa vositalar orqali tarqaladi. O'simlik qoldiqlarida u bir yilgacha hayotiy faoliyatni saqlab turishga qodir. Baqlajonning serkosporozi *Cercosporosa physalidis* tomonidan qo'zg'atiladi.

Baqlajonda sarkosporioz kasalligi oldini olish va davolash.

Ushbu kasallikni oldini olishda almashlab ekishni joriy qilish, kasallarga o'simlik qoldiqlarini yo'q qilish, namlik meyorini taminlash lozim. Bundan tashqari, sug'orish paytida tomchilar baqlajon barglariga tushirmaslik kerak. Davolash Bordo aralashmasi va boshqa an'anaviy fungitsidlar bilan amalga oshirilishi mumkin. Tuproqqa mineral o'g'itlarni qo'llaganimizda o'simlikning ushbu kasallikka chidamliligi ortishiga erishamiz.

Virusli kasalliklarning oldini olishda ekishdan oldin urug'ga ishlov berish, ko'chatni ekishdan oldin kombinatsiyalangan metil suyuqligi va 1% li Bordo suyuqligi aralashmasini purkash, o'simlik chirishi kasalligiga qarshi ekishdan oldin urug'ini 0,2% mis kukuni suyuqligida yoki 0,01% kaliy permanganat suyuqligida ishlashdan iborat kompleks tadbirlar qo'llanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sh.T.Xo'jashev Umumiy va qishloq xo'jaligi entemologiyasi hamda uyg'unlashgan himoya qilish asoslari. Toshkent, 2019,
2. Sh.T.Xo'jashev, R. G'aimov, Sabzavotni zararkunandalardan himoya qilish, O'zbekiston qishloq xo'jaligini himoya qilish jurnali, 2012,
3. A.X.Yusupov, R.B.Turg'unov, I.B.Po'latov, SamVMI Chorvachilik va o'simlik maxsulotlarini saqlash, qayta ishlash texnologiyasi. Samarqand, 2019.
4. Z.V.Ilich, O.Qodirxo'jayev, M.M. Adilov, Sabzavotchilik va polizchilik. Toshkent, 2010,
5. D.Y.Yormatova, M.Y.Ibrohimov, D.S.Yormatova, Meva-sabzavotchilik, Toshkent "Talqin"-2008.

QO'QON XONLIGINING BOSIB OLINISHI

G'aybulloyeva Dilbar Ismoilovna

Navoiy viloyati Zarafshon shahar 10-umumta'lim maktabi

Tarix fani o'qituvchisi

Annontatsiya: Ushbu maqolada qo'qon xonligining bosib olinishi haqida qisqacha so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: Qo'qon, Rossiya, O'rta Osiyo, Qashqar, bosib olish, sulola, hukmronlik.

Qoqon xonligi Rossiya imperiyasining orta Osiyodagi strategiyasida alohida ahamiyat kasb etardi. U Rossiya imperiyasi qoshinlari tomonidan 1865-yilda egallab olingan Xitoyning garbiy qismi — Ili olkasi bilan bevosita aloqador edi. Qoqondan Qashqarga, undan esa Hindiston hududiga togri yo'1 borardi.

Bu paytda Qoqonda Xudoyorxon boshliq ming urugi sulolasi hukmronlik qilardi. Haddan ortiq soliqlardan va son-sanoqsiz turli majburiyatlardan azob tortgan aholi uning boshqaruvidan norozi edi. Mamlakatda xonga qarshi muxolifat kuchayib bormoqda edi. Abdurahmon Oftobachi (valiahdning tarbiyachisi) boshchiligidagi qipchoqlar xonga oshkora qarshi turgan muxolifatning asosiy kuchi edi.

Ular 1875-yilning iyulida qozgalon boshladilar va qozgalon Qoqon xonligining asosiy shaharlariga yoyildi. Qozgalonchilarga qarshi jonatilgan, eng ishonchli va xonga sodiq deb hisoblangan qoshin qozgalonchilar tomonga otdi. Qozgalonchilarning birlashgan kuchlari Xudoyorxonning tongich ogli Nasriddinni xon deb e'lon qildilar. Ular osh, Namangan, Andijon, Asaka shaharlarini egallashdi. 2-avgustda Margilon hokimi Murodbek ham ularga qoshilib, Qoqon tomonga lashkar tortib bordi.

Qoqonda kotarilgan qozgalon togrisidagi xabar xon hokimiyatining zulmidan eng kop aziyat chekayotgan xalq orasida galayon keltirib chiqardi. Xonning yaqinlari bolgan amaldorlar va uning soqchilari poytaxtni tashlab qochishga majbur boldilar. Xonning ikkinchi ogli, akasiga qoshilgan Muhammad Amin boshchiligidagi xon

qoshinining qolgan yarmi ham shahardan chiqib ketdi. Voqealar fojiali tugashi mumkinligini his qilgan Xudoyorxon oila a'zolari va a'yonlari bilan 1875-yil 5-avgustda Xojand tomonga yurdi. Shahardagi Rossiya diplomatik missiyasi vakillari ham u bilan birga ketdi.

6-avgust kuni Xudoyorxon Xojandga yetib keldi, song Toshkentga yo'1 oldi. U yerda general-gubernator Kaufman bilan uchrashdi va Orenburgga jonatib yuborildi. Rossiya imperiyasi hukumati Xudoyorxonni o'z himoyasiga oldi.

Qoqon xonligini bosib olish uchun bahona boldi. Qozgalonchilar qoshini qomondoni vazifasini oz zimmasiga olgan Abdurahmon Oftobachi Xojanddan 50 km masofada joylashgan Mahram qalasini egalladi. Unga qarshi yurishga general Kaufman boshchilik qildi. Uning qomondonligi ostidagi qoshinlar Abdurahmon Oftobachiga qarshi 1875-yil 22-avgust tongida Mahram qal'asiga hujum qildi. Jang kun boyi davom etib, ustunlik goh u tomonga, goh bu tomonga otib turdi. Podsho qoshinlari kazaklar qismlaridan general Skobelev qomondonligi ostidagi piyodalar va general Golovachov qomondonligi ostidagi artilleriya harakatlarini qovushtirib, ulardan mahorat bilan foydalanishdi.

Qipchoq otliq sarbozlari va Margilon lashkarlari mahalliy hukmdorlarga qarshi harbiy harakatlar olib borishda katta tajribaga ega bolgan muntazam qoshinlarga bas kelolmadi. Shu kuni kechqurun Abdurahmon Oftobachi Margilon tomon chekindi.

Podsho qoshinlari ham ancha zaiflashib qolgandi. Ular harakatni davom ettirishga tayyorgarlik korish uchun Mahramda uch kun qolishga majbur bolishdi. 7-sentabrga kelibgina Kaufman yolga chiqdi va 11-sentabrda Qoqonga yetib bordi. Yangi xon Nasriddinbekning qurolli kuchlari bolmagani uchun u qarshilik korsata olmadi. 1875-yil 16-sentabrda Kaufman oz qoshini bilan shahar boylab otdi va Qoqon yaqinidagi boglarga joylashdi.

Margilon, Mingtepa, Qorasuv yaqinida bolib otgan janglarda muntazam qoshinlarning ustunligi ma'lum boldi va Nasriddinbek maglubiyatga uchradi. 1875yil 22-sentabrda Nasriddinbek Margilonda Kaufman bilan shartnoma imzoladi. Ushbu shartnomaga kora u Kaufman ruxsatisiz harbiy harakatlar olib bormaslikka, Sirdaryoning ong sohilidagi hududlar Namangan va Chust shaharlari bilan birga

Rossiya imperiyasi ixtiyoriga otishiga rozi boldi. Fargona vodiysining bosib olingan yerlarida I. Skobelev boshchiligida Turkiston general-gubernatorligining Namangan bolinmasi tuzildi va Andijonga yo'l ochildi.

Bu paytda Andijonda hokimiyatni Xudoyorxon ning Jiyani Polatbek oz qoliga olgandi. U Rossiya imperiyasiga qarshi urush e'lon qildi va uning qoshinlariga Abdurahmon Oftobachini qomondon etib tayinladi. Podsho qoshinlari Andijon tomon yurib, uni qamal qildi. Shaharga hujum qilish 1875-yil oktabr boshida erta tongda boshlandi. Hujumchilar artilleriyasi bilan ustunlikka ega bolib, shaharni kun boyi topga tutishdi. Ularga general Skobelev qomondonlik qilardi. Andijon uchun jang podsho Rossiyasining orta Osiygdagi bosqinchilik yurishlari tarixidagi eng shiddatli bo'ldi.

Podsho qoshinlari shaharda miltiqlardan ot ochib qarshi olindi. Hamma joydan: uyumlar ortidan, xonadonlar tomidan, mudofaa devorlaridan, daraxtlardan turib oq yogdirildi. Ayrim uyumlar ortiga toplar joylashtirilgan edi. Podsho qoshinlari birinchi hujumda talafot korib, chekina boshladilar. Chekina turib, yo'l boyi barcha xonadonlarga ot qoydilar va shaharda yongin boshlandi.

General Skobelev buyrugi bilan artilleriya shaharni oqqa tutdi. Yonginni ochirishga yo'l qoymaslik uchun bu hol uch soat davom etdi. Kechqurun qoshinlar shaharni egallashga yana bir bor urinib kordilar va bu urinish muvaffaqiyatsiz tugadi. Ertalabdan artilleriya yana shaharni oqqa tuta boshladi va jang deyarli kun boyi davom etdi. Bundan ikki xil maqsad: shaharni tubigacha vayron qilish va shahar himoyachilarining irodasini sindirish kozlangan edi.

Shaharda bironta tirik jon va bironta butun uy qolmagandek tuyulsa ham podsho qoshinlari hujumni davom ettirishdi. Biroq shaharga kirishlari bilan qattiq oq yomgiri ostida qolishdi. Shahar himoyachilari qarshi hujumga otishdi, natijada bosqinchilar chekinishga majbur bolishdi. Ular shahar chegarasidan chiqib ketishmaguncha ta'qib qilindilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston tarixi(darslik)
2. Jahon tarixi(darslik)
3. <https://.uz>

AFROSIYOB

G'aybulloyeva Dilbar Ismoilovna

Navoiy viloyati Zarafshon shahar 10-umumta`lim maktabi

Tarix fani o'qituvchisi

Afrosiyob — Samarqandning qadimgi xarobasi. Bu nom tarixiy manbalarda qadimgi Samarqandga nisbatan faqat 17-asrdan boshlab uchraydi. Qadimgi Samarqand sug'd manbalarida Smarakanve deb atalgan. Mil. av. 4-asrda Samarqand Aleksandr Maqsuniy qo'shinlari tomonidan istilo etilgach, yunon mualliflari kundaliklarida Maroqanda sifatida eslatiladi. Maroqanda Smarakanvening yunoncha tarjimasidir. Movarounnahrda somoniylar hokimiyat tepasiga kelgach, qadimgi Smarakanve 9-asrdan boshlab Samarqand deb atala boshlandi.

11 — 15-asrlarda turkiy tilda bitilgan adabiyotlarda Samarqand Semizkent sifatida uchraydi. 15 — asrdan forsiy va turkiy tillardagi manbalarda bir xilda Samarqand nomi ishlatiladigan bo'ldi.

Afrosiyob hozirgi Samarqandning shimoliy chegarasiga tutashgan keng bo'sh tepaliklar bo'lib, uning maydoni 219 ga. Tepalikning shim. Siyob arig'i bilan chegaralangan. Jan. tomondan „eski shahar“ deb atalgan Samarqandga qo'shilib ketgan.

Shaharning dastlabki tarixi haqida yozma manbalarda ma'lumotlar juda kam uchraydi. Ko'hna shaharda o'tkazilgan arxeologik qazishlar esa bunday ma'lumotlarni ko'proq bermoqda.

Arxeologik qazishmalar bir necha metr qalinlikdagi madaniy qatlamlar qanday bo'lganligini ko'rishga, boylar va kambag'allarning uylarini, hunarmandlarning ustaxonalarini, savdogarlarning do'konlarini, ko'cha va maydonlarni, shohona saroylar va ibodatxona, masjid va madrasalarni, mudofaa inshootlarini, shaharning suv bilan ta'minlash tizimi va h.k.ni aniqlashga yordam beradi.

Afrosiyob va uning topilmalariga qiziqish 1868 yilda Chor Rossiyasi tomonidan Samarqand bosib olingandan keyin boshlandi. Afrosiyobda dastlabki qazish ishlari

bilan mayor Borzenkov (1874), podpolkovnik V. V. Krestovskiy (1883), sharqshunos olimlar N. I. Veselovskiy (1884-85, 1895), V. V. Bartold (1904) va V. L. Vyatkin (1905; 1912— 13)lar shug‘ullanishdi. 1919 yilda M. YE. Masson, V. L. Vyatkin tadqiqot boshlagan joylarda qazish ishlarini davom ettirib, somoniylar saroyi (9-asr) xarobalarini ochdi. 1925, 1929—30 yillarda V. L. Vyatkin Afrosiyobda qazish ishlarini davom ettiradi va uning turli davrdagi tarixiga oid ko‘plab materiallar to‘playdi. Ammo 1930 yillarga qadar Afrosiyobda olib borilgan arxeologik qazishmalar qadimgi Samarqand tarixiga doir juda kam materiallar bergan. Urushdan keyin O‘zbekiston FANing Tarix va arxeologiya instituti olimlaridan Afrosiyob I. Terenojkin tomonidan Afrosiyobda jiddiy dala tadqiqotlari o‘tkazildi. Natijada uning eng pastki qatlamidan miloddan avvalgi 6—5-asrlarga taalluqli buyumlar, uy-joy xarobalari topildi. V. Afrosiyob Shishkin (1958-66) va Ya. F. G‘ulomov (1967—70)lar rahbarligida olib borilgan keng ko‘lamli arxeologik qazishlar natijasida qadimgi madaniy qatlam materiallari Afrosiyobning boshqa joylaridan ham topildi. 1966 yil 13 iyulda Afrosiyobni arxeologik jihatdan kompleks o‘rganishni tashkil etish maqsadida Respublika hukumatining maxsus qarori qabul qilindi. Unga ko‘ra, Afrosiyob „arxeologik qo‘riqxona“ deb e‘lon qilinib, uni o‘rganish ishiga Toshkent va Samarqand davlat universitetlari hamda Madaniyat vazirligining San‘atshunoslik instituti ham safarbar etildi. Aniq ilmiy rejalar asosida boshlangan arxeologik tadqiqotlar tufayli nafaqat shaharning ko‘p asrlik yoshi, balki uning har xil davrlardagi tarixiy topografiyasi, shahar tarkibi, shahar hayotining rivojlanish bosqichlari, bosqinlar tufayli yuz bergan bo‘hronlar davri aniqlandi. Samarqand yushshdalarining shohona saroyi ochildi.

Afrosiyobda topilgan arxeologik materiallar Samarqand miloddan avvalgi 8—5-alarda Sug‘diyoning markaziy shahri sifatida vujudga kelganligini ko‘rsatadi. Mil. av. 329 yilda shahar Aleksandr Maqduniy qo‘shinlari tomonidan vayron etilgan, uning izlari hozirgacha shahar mudofaa inshootlarida yaxshi saqlangan. Mil. av. 3 — 1-asrlarda, Kushonlar saltanati davrida shahar hayotida yuksalishlar yuz bergan. Mil. av. 3-asrda shahar qo‘shaloq mudofaa devori bilan o‘rab olingan. U davrlarning qalin madaniy qatlami Afrosiyobning shim.da, uning arki a‘losi joylashgan qismida yaxshi

saqlangan. Arxeologik materiallar va yozma manbalarda ta'kidlanishicha, bu zamonda Samarqand orqali Buyuk ipak Yo'li o'tgan, ichki va tashqi savdo, hunarmandchilik rivoj topgan.

TARIXIY XOTIRASIZ KELAJAK YO'Q

G'aybulloyeva Dilbar Ismoilovna

Navoiy viloyati Zarafshon shahar 10-umumta'lim maktabi

Tarix fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarix fanimizning qanchalik muhim ekanligi, tarixiy xotiralar doimiy qalbimizda ekanligi haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: Oliy majlis, fan, ta'lim, madaniyat, muassasa, dolzarb, muhokama.

Oliy Majlis Qonunchilik palatasining Fan, ta'lim, madaniyat va sport masalalari qo'mitasi tomonidan tashkil etilgan davra suhbatida ta'lim muassasalarida O'zbekiston tarixini o'rganish va o'qitishning dolzarb masalalari muhokama qilindi.

Tadbirda deputatlar, O'zbekiston Fanlar akademiyasi, Oliy va o'rta maxsus ta'lim, Xalq ta'limi vazirliklari, O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi markazining mutasaddi xodimlari, shuningdek, Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi huzuridagi

O'zbekistonning eng yangi tarixi masalalari bo'yicha Muvofiqlashtiruvchi-metodik markaz xodimlari, "O'zbekkino" Milliy agentligi, "O'zbekteatr" ijodiy-ishlab chiqarish birlashmasi mutasaddilari, yozuvchilar, tarixchi olimlar hamda jurnalistlar qatnashdi.

Qayd etilganidek, mamlakatimizda mustaqillikning ilk yillaridanoq xalqimiz tarixi, boy madaniy merosini o'rganishga katta e'tibor qaratib kelinmoqda. Vazirlar Mahkamasining 1996-yil 16-dekabrda "O'zbekistonning yangi tarixini tayyorlash va nashr etish to'g'risida"gi, 1998-yil 27-iyuldagi "O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Tarix instituti faoliyatini takomillashtirish to'g'risida"gi qarorlari o'zbek xalqi davlatchiligi tarixini xolisona o'rganishning ilmiy asoslarini shakllantirish, tadqiqotlarni zamonaviy talablar darajasiga ko'tarishda muhim ahamiyat kasb etdi.

Milliy davlatchiligimizning vujudga kelishi va taraqqiy topishining eng yangi tarixi bo'yicha o'quv-metodik, ilmiy-ommabop, ma'rifiy adabiyotlarni o'rganish, tayyorlash hamda chop etish borasida ilmiy, madaniy, ta'lim, jamoat muassasalari va tashkilotlari faoliyatini muvofiqlashtirish ishlarining samaradorligini oshirish maqsadida davlatimiz rahbari tomonidan 2012-yil 27-yanvarda "O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi huzurida O'zbekistonning eng yangi tarixi bo'yicha Jamoatchilik kengashini tashkil etish to'g'risida"gi qaror qabul qilindi. Prezident Islom Karimovning "Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q" asarida o'zbek davlatchiligi tarixini yoritishning nazariy tamoyillari, mazkur sohadagi dolzarb yo'nalishlar belgilab berildi.

Joriy yilning 12-yanvar kuni bo'lib o'tgan O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasining birinchi tashkiliy yig'ilishida Yurtboshimiz tomonidan mustaqillikkacha bo'lgan voqyea-hodisalarni yosh avlod ongu shuuriga yetkazish, tariximizni chuqur o'rganish borasida jamoatchilik, olimlar va mutaxassislar oldida turgan ustuvor vazifalar ko'rsatib o'tildi.

Istiqlolga erishgunga qadar O'zbekiston tarixi biryoqlamalik bilan talqin etildi, ko'plab faktlar buzib ko'rsatildi yoki ular haqida sukut saqlandi. Mustaqillik yillarida tarixiy xotirani tiklash bo'yicha katta ishlar amalga oshirildi. Zamon talablariga javob beradigan mutaxassislar tayyorlash, O'zbekiston tarixini chuqur o'rgatish asosida

ularni barkamol rivojlantirishga qaratilgan Kadrlar tayyorlash milliy dasturi hayotga tatbiq etildi.

Davra suhbatida tarixni tadqiq qilish jihatlari, ushbu fanni oliy va o'rta maxsus ta'lim dargohlarida o'qitishni takomillashtirish vazifalari muhokama qilindi.

Xususan, mazkur bosqichda davlat ta'lim standartlari, o'quv dasturlari, darsliklar hamda o'quv qo'llanmalarini chuqur tahlil etish, ularni mustaqillik g'oyasi nuqtai nazaridan qayta ko'rib chiqish lozimligi ta'kidlandi. Deputatlar ta'lim sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlar, davlat dasturlari ijrosi ustidan parlament nazoratini kuchaytirishlari zarur.

Tadbirda so'zga chiqqanlar ta'lim muassasalarida O'zbekiston tarixi fani o'qitilishi sifati, zamonaviy darsliklarning mazmun-mohiyati, ularda eng yangi tariximizni yoritish darajasi, mavjud muammolarga e'tibor qaratdilar. Jabhadagi ishlar samaradorligini oshirishga doir takliflar bildirildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. [Https://Uzbekistan-geneva.ch](https://Uzbekistan-geneva.ch)
2. <https://MOLUCH.RU>
3. Islom Karimov.(Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q)

READING AS A LANGUAGE SKILL

Alimova Sevara Amanbayevna,

Norimbatova Shaxnoza Shukurlayevna

Xorazm viloyati Gurlan tumanidagi 8-umumiy o`rta ta`lim maktabining

Ingliz tili fani o`qituvchilari

Annotation: This article focuses on the methodological field and explores the subject of teaching reading strategies to young learners because they are a group that can be easily motivated and therefore taught to read effectively through the children's literature. This on the problem is based on my experience with teaching and I know how important is to offer the learners opportunities to develop their reading skills. I tried to find useful strategies and methods that would help my pupils to become skillful and competent readers and find pleasure in reading.

The research confirmed my belief that using stories in the process of teaching reading comprehension to young learners can improve the pupils' reading skills. My pupils are now able to work independently on reading tasks without stress and the ability to comprehend the text of most of them has improved. I know that they have not become the skillful readers after one project but they know what to do with the reading tasks, have positive experiences from reading and it will help them in further learning.

Key words: language, reading, skill, stress, ability, text, learners, vocabulary, writing tasks, dialogues, book, activity

The important source for language learning is definitely listening because language learners start to acquire their learning skills while they hear words, phrases and expressions of desired language. On the other hand, the language learners come into contact with printed words very early so reading "becomes the main source of expanding and strengthening the language".

Through reading other language skills can be developed. Reading text can be a fine example for further writing tasks, dialogues from the books can enhance the learner's vocabulary needed for speaking or inspire the discussion. Grammar, punctuation and vocabulary can be taught by using reading strategies.

Ellis and Brewster present several reading strategies that can be strengthened by reading mind working with books. They are metacognitive strategies, such as planning, comparing, guessing the meaning of new words, self-assessment and self-correction, cognitive strategies including sorting, classifying, repeating, working with dictionaries or predicting and socio affective strategies that are developed through group and pair work.

Burnett and Myers underline the fact that motivation for reading is usually seeking for information or achieving another similar aim. So gaining comprehension skills is another benefit of reading. Harmer differentiated these comprehension skills according to the purpose the text is read. Young learners can scan the text to gain a piece of information and there is no need for careful reading. Skimming the text is similar in the sense that young learners should not read the text properly but only to get a general idea of what is about. Other two skills require reading in depth. Reading for pleasure is a slow activity that involves the reader into the text. Young learners should concentrate on the text when they read for detailed strategies to be able to understand the text or notice the language. These strategies are necessary for the process of development of critical reading.

Harmer also claims that reading is not a passive skill and that young learners should work with texts actively. They need to understand the meaning of the words, think about the message of the text and be able to agree or disagree with it. The reading texts should be therefore realistic and entertaining.

Burnett and Myers add that one text can be used differently as it is in a real life. Young learner can try to find one piece of information, read for detailed strategy of the text or only flick through the pages of the book to find out if the book is suitable for their needs. The ability to read and use the text in different ways helps young learners

to gain the ability to think critically, which is the most desired skill in a today world full of advertisements and a new media.

Used literature:

1. Armbruster, B.B., Anderson, T.H., & Ostertag, J Does text structure/summarization instruction facilitate learning from expository text? *Reading Research*. (1995).
2. Dole, J.A., Duffy, G.G., Roehler, L.R., & Pearson, P.D. Moving from the old to the new: Research on reading comprehension instruction. *Review of Educational Research*. (1991).
3. Durkin, D. What classroom observations reveal about reading comprehension instruction. *Reading Research Quarterly*. (1978).
4. Edmondson, Patricia. "Scaffolding: Strategies for Improving Reading Comprehension Skills.", 2010.

AYOLLARDAGI BEPUSHTLIK

Mavludaxon G'offorova Abdulaziz qizi

Farg'ona tumani tibbiyot kolleji "Terapiyada hamshiralik ishi" kafedrası

Akusherlik va ginekologiya fani o'qituvchisi

+998933725978

E-mail: mavludaxongofforova8@gmail.com

Annotatsiya: maqolada bepushlik sabablari, tasnifi, ayollardagi bepushtlik tahlili, tashxisi, yechimlari va maslahatlar haqida so'z boradi. Shuningdek, sun'iy urug'lantirishga doir jarayoni mohiyati yoritilgan.

Abstract: the article discusses the causes, classification, analysis, diagnosis, solutions and tips of infertility in women. Also, the process of artificial insemination is explained.

Аннотация: в статье рассматриваются причины, классификация, анализ, диагностика, решения и советы бесплодия у женщин. Также объясняется процесс искусственного оплодотворения.

Kalit so'zlar: reproduktiv, oosit, infertillik, sperma, follikula, stress, embrion, urug'lantirish, progesteron.

Bepushtlik reproduktiv tizimning muammosidir. Bu organizmning ko'payish qobiliyatiga ta'sir qiladi. Bunga erkak tizimi, ayol tizimi yoki ikkalasi bilan bog'liq muammo sabab bo'lishi mumkin. Homiladorlik uchun quyidagilar bo'lishi kerak:

- Erkak sog'lom sperma qilishi kerak.
- Ayol sog'lom tuxum qilishi kerak.
- Spermatozoidlarning tuxumga etib borishi uchun bachadon naychalari ochiq bo'lishi kerak.
- Sperma tuxumni urug'lantirishi kerak.
- Urug'langan tuxum bachadonga joylashtirilishi kerak.
- Embrion sog'lom bo'lishi kerak.

Bepushtlik nafaqat ayolning tashvishi, balki erkak muammosi ham sabab bo‘ladi yoki hissa qo‘shadi. Ko‘pgina juftliklarda bepushtlik bir nechta omillarga ega. Bir nechta holatlarda bepushtlik sababini topib bo‘lmaydi. Qachonki, siz homilador bo‘lishga qodir emasman deb hisoblasangiz, tibbiy yordam ko‘rsatuvchingizga erta murojaat qiling. Sababki, ayolning yoshi va er-xotin qancha vaqt homilador bo‘lishga harakat qilgani davolanishga ta’sir qilishi mumkin.

Ayollarda bepushtlik (ayol infertilligi) — jinsiy yetuk yoshdagi ayollarning bir yil davomida tug‘ruq a’zolariga sun’iy yoki tabiiy yo‘l orqali muntazam ravishda yashovchan, faol spermatozoidlarning kirib borishi natijasida homilador bo‘la olmasligi tushuniladi. Shuningdek homiladorlik har doim homila tushishi bilan kechsa ham bepushtlik tashxisi qo‘yiladi.

Ayollardagi bepushtlikni homiladorlikni ko‘tara olmaslik bilan adashtirmaslik kerak, chunki ko‘tara olmaslikda yetilgan ootsit spermatozoid bilan muvaffaqiyatli urug‘lantiriladi, biroq homiladorlik embrion rivojlanish bosqichida tugaydi, bu abort yoki homila tushishi natijasidir.

Agar ayol jinsiy sherigida laboratoriya usullari bilan yashovchan bo‘lmagan, zaif spermatozoidlar aniqlansa yoki ular umuman bo‘lmasa, u holda ayol bepusht hisoblanmaydi.

Bepushtlik 2xil bo‘ladi.

1. **Birlamchi** ya’ni to‘laqonli jinsiy hayotda homiladorlik biron marta ham bo‘lmagan
2. **Ikkilamchi** — birinchi muvaffaqiyatli homiladorlikdan so‘ng ancha vaqtgacha homiladorlik sodir bo‘lmaslik.

Ayollar jinsiy sohasi fiziologiyasi va patofiziologiyasi tadqiqklariga bag‘ishlangan ayrim manbalarda, bepushtlik tushunchasi quyidagi turlari bilan to‘ldiriladi:

• **Fiziologik.** Erta yoshlarda (menarxedan oldin) va post-klimakstik (menopauzadan keyin) davrda bepushtlik normal deb hisoblanadi.

• **Ixtiyoriy.** Yoki ongli ravishda tanlangan bepushtlik — medikamentozlardan (dori-darmonlar qabul qilib homiladorlikni to‘xtatish) yoki jismoniy (spiral, boshqa) ashyo-muolajalardan foydalanish.

• **Vaqtinchalik.** Uzoq muddatli stress, organizmning kasallikdan keyingi yoki kasallik davridagi zaifligi natijasida. Shuningdek, ba'zi mutaxassislar laktatsion amenoreya — muntazam emizishning boshlang'ich davrida ovulyatsiyaning tormozlanishini ham vaqtinchalik bepustlik deya hisoblashadi.

• **Doimiy.** Ayollar jinsiy a'zolarini butun yoki qisman olib tashlanishi, jarrohlik aralashuv natijasi hisoblanadi.

Klinikada jismoniy tekshiruvlarda bepustlikning alomatlari:

▪ Tana massasining indeksi 20 dan kam yoki 26 dan ko'p(o'ta ozg'in yoki semizlik);

▪ Endokrin buzilishlari belgilari bilan terining va teri hosilalarining holati.

▪ Sut bezlarining qoniqarsiz rivojlanish darajasi;

▪ Bimanual ginekologik palpatsiyada ayolning kichik tos organlarida og'riq, zichlanish belgilari;

▪ Bachadon bo'yni vaginal oyna, kolposkopiya orqali ko'rilganda ginekologik kasalliklar alomatlari.

Laboratoriya va instrumental tadqiqotlar jarayonida bepustlikning mavjudligini ko'rsatuvchi alomatlar quyidagilar bilan belgilanadi:

• Jinsiy yo'l bilan yuqadigan kasalliklar (JYYK) uchun infeksiyon skrining;

• Endokrin bepustlikni istisno qilish uchun gormonal skrining;

• Ayolning kichik tos a'zolar, qalqonsimon bezining ultratovush tekshiruvi — gormonal bepustlik;

• Gisterosalpingografiya (GSG) — bachadon nayi o'tkazmasligi alomatlarini istisno qilish uchun rentgenologik tekshiruv;

• Miya o'simtalarini (turk egatidagi) aniqlash uchun MRT — hayz siklini nazorat qiluvchi gormonlar ishlab chiqarishini sekinlashtirgan bo'lishi mumkin;

• Kichik tos a'zolarini spiral kompyuter tomografiyasi (SKT) — bepustlikning anatomik sabablari;

• Laparoskopiya (qorin bo'shlig'i organlarining vizual tekshiruvi) — nay-peritoneal bepustlik, yopishib qolishi, bachadon o'smalari, tuxumdonlarning retentsion kistalari;

•Gisteroskopiya (bachadon bo'shlig'ining devorlarini tekshirish) — bachadon o'smalari, yallig'lanishi, bachadon devorlarining yaralari.

Yuqorilardan kelib chiqqan holda, ayollarning bepushtligi — ko'plab muayyan sabablar (omillar) bilan bog'liq. Har doim ham sabablar aniq bo'lmaydi. Ba'zi hollarda ular tashxislanmaydi yoki bir-biri bilan birlashib, ayol tanasiga o'tkazadigan salbiy ta'sirni kuchaytiradi.

Agar bepushtlikning ma'lum sabablarini (omillarini) umumiyashtirsak, bir nechta yirik guruhlarni — bepushtlik sabablarini ajratsa bo'ladi:

- Reproduktiv organlarning tug'ma anomaliyalari.
- Reproduktiv organlarda orttirilgan, kelib chiqqan:
 - anatomik va morfologik o'zgarishlar;
 - funktsional buzilishlar;
 - modda almashinuvi muvozanatining buzilishi.

35 yoshdan keyin, ayniqsa, ilgari tug'magan ayollarda, bepushtlik xavfi oshib borayotgani kuzatilmoqda, sababki, yosh o'tishi bilan fiziologik jarayonlarning sekinlashishi yoki kontratseptivlardan uzoq muddat foydalanish.

Tibbiy adabiyotlarda gormonal kontratseptivlarni qo'llash to'g'risidagi qarama-qarshi fikrlar mavjud. Tarafdorlar gormonal kontratseptivlarni qabul qilishni bekor qilgandan keyin «rebound ta'siri» tufayli bunday vositalaridan foydalanish foydali ekanligini ta'kidlashadi. Ya'ni urug'lantirish jarayonini to'xtatuvchi omillarni bekor qilish, estrogenlarning keskin chiqarilishini rag'batlantiradi, shu tufayli homilador bo'lish ehtimolligi oshadi. Ba'zi holatlarda rostdan ham shunday bo'ladi.

Boshqa tomondan, kontratseptsiya vositalaridan uzoq muddat foydalanishdan keyin fertilizatsiya (urug'lantirish) vaqtinchalik yoki doimiy ravishda pasayishi hollari qayd qilingan. Albatta, bu holat ayol organizmining ta'sir reaksiyasiga, moslashuvchanlik yoki bir qancha omillarga bog'liq holda o'zini namoyon qiladi. Lekin shunisi aniqki, kontraseptik vositalardan foydalanmaslik bepushtlikni keltirib chiqarmaslik ehtimoli tarixiy tajribadagi ayon haqiqat.

Bepushtlikning sabablarini aniqlash uchun yordamga ko'proq ilgari muvaffaqiyatli ravishda homilador bo'lgan ayollar murojaat qilishadi. Uzoq vaqt

mobaynida qayta homilador bo‘la olmaslik ayollarning ikkilamchi bepushtligi deb ataladi. Agar homiladorlikdan ko‘ngilli ravishda bosh tortish va yosh omilini hisobga olmasak, ikkinchi darajali bepushtlikning eng aniq sabablari — boshdan o‘tkazilgan yuqumli kasalliklar, jumladan infeksiyon yoki noinfeksiyon etiopatogenezli ginekologik kasalliklar, shuningdek irsiy omil ham yetakchi.

Qachon ayol bepushtlikka gumon qilinadi?

Ayollardagi bepushtlikni ko‘rsatuvchi eng muhim belgi bu homilador bo‘lishiga qulay shart-sharoit mavjudligida bir yil yoki undan ortiq vaqt davomida homilador bo‘la olmasligi. Xo‘sh, bunday sharoitlarga nimalar kiradi?

- Muntazam jinsiy aloqa;
- Yaxshi spermogramkali jinsiy sherigi;
- Kontratseptsiya vositalarining to‘liq, uzoq rad etilganligi;
- 20 — 45 yosh oralig‘ida bo‘lishi.

Ayollarda bepushtlik normal va buzilgan hayz sikllarida ham bo‘lishi mumkin. Shuningdek, ayollarning tabiiy hayz sikli 21-35 kun davom etadi va ketma-ket uch bosqichdan iborat.

1. Follikulyar bosqich — tuxum hujayraning yetilishi (kamida 7 kun va 22 kundan oshmaydi);
2. Yetilgan ootsitning yetilishi va ozod bo‘lishli ovulyator bosqich, fertil davrning boshlanishi;
3. Lyuteinli — katabolizm, sariq tana bosqichi (13 — 15 kun).

Ovulyatsiyadan bir necha kun oldin va keyingi vaqt fertil davr (bosqich) deb ataladi, bu davrda homilador bo‘lish eng yuqori ehtimollikda bo‘ladi. Bu davrga qadar va undan keyin homiladorlik sodir bo‘lishi mumkin emas! Biroq, turli ayollarda bu bosqich hayzning turli davrlarida sodir bo‘lishini tushunish lozim. Agar sikl homiladorlik bilan yakun topmasa, demak, organizm estrogen ta’siri ostida keyingi davr uchun tayyorlanmoqda.

Muvaffaqiyatli urug‘lantirish uchun ayolning bachadoniga kamida 10 million faol spermatozoid kirishi kerak. Sog‘lom ayolning vagina muhiti har qanday ayol organizmiga begona agentlar uchun to‘siq bo‘ladi, xususan, spermatozoidlar uchun

ham. Vaginitda qinda spermiylar nobud bo'lishining sabablari patologik jarayonlar bilan bog'liq. Normal muhit spermatozoidlar uchun mutlaq to'siq emas, faol hujayralar shilliq bilan qoplangan bachadon bo'yni bo'ylab harakatlanadi. Bachadon bo'yni devorlaridagi shilliq, epiteliya hujayralari tomonidan ishlab chiqariladi.

Normada ayol immun tizimi begona oqsillar — urug' suyuqligi va spermatozoidlar kirib kelishiga spetsifik antitanalar (ASAT) ishlab chiqarish bilan javob qaytarmaydi. Spermaning immunologik rad etilishi sabablari hali to'liq o'rganilmagan.

Ayollarda ASATning paydo bo'lishi, ehtimol, 2 turdagi allergik reaksiyalar turidagi rad etish reaksiya rivojlanishining natijasi bo'lishi mumkin. Degenerativ yallig'lanish jarayonlarida jinsiy a'zolar ichki yuzalarida shilliq miqdorining kamayishi natijasida shilliq qavatning to'siq xususiyatlari buzilishi mumkin. Hozirgi paytda bu patologiya immunokorreksiya, erkin aylanib yuruvchi antitanalar miqdorini kamaytirish, tug'ruq yo'llari shilliq qavatining reparativ (tiklanish) jarayonlarini rag'batlantirish yordamida davolanmoqda.

Boshqa immunologik patologiya — bepushtlik omili, ayol organizmi tomonidan o'z tuxum hujayralariga qarshi antiovarial antitanalar (AOA) ishlab chiqarilishidir. O'z immun tizimini buzadigan immun komplekslarning paydo bo'lishi sabablari murakkab bo'lib, immunolog shifokorlar vakolatiga kiradi. Barcha autoimmun kasalliklar kabi bu holatni patogenezning erta bosqichlarida davolasa bo'ladi. O'tib ketgan holatlarda prognoz yomonroq.

Gormonal almashinuvning buzilishi hayz siklining buzilishi yoki uning yo'qligiga olib keladi. Ushbu turdagi bepushtlikning asosiy sabablari quyidagilar:

- Bosh miya shikastlanishlari oqibati, gipotolamo-gipofiziar miya o'smalari;
- Androgen va estrogen gormonlar muvozanatining birinchisi tomonga siljishi (giperandrogeniya) — ayollar organizmida bu holat tuxumdon yoki buyrak usti bezi shikastlanishlarida yuzaga keladi va polikistoz tuxumdonlar sindromi bilan birga kechadi;

- Qalqonsimon bezning funktsional faolligining pasayishi (gipotireoz) — hayz buzilishining sababi hisoblanadi;

- Estrogen miqdorining yetishmasligi, natijada hayz sikli ritmi buziladi, tugʻruq yoʻllari shilliq qavatining shikastlanishiga olib keladi;

- Lipid almashinuvining buzilishi — yoʻgʻ toʻqimasining ortishi yoki kamayishi bilan birga kechadi va tuxumdonlar vazifasining zaiflashuviga olib keladi;

- Erta klimaks bilan bogʻliq gormonal almashinuvning buzilishi;

- Gormonal tizimning tugʻma anomaliyalari, tugʻruq yoʻllarining rivojlanmaganligi bilan birga kechadi.

Endokrin kasalliklar hayz siklining buzilishi, endokrin kasalliklarning tashqi alomatlarini fonida (semizlik, charchoq va boshqalar) aniqlanadi.

Stress — organizmning turli xil ogohlantirishlarga umumiy moslashuvchanlik reaksiyasi, organizmni (shuningdek gormonlar ishtirokida) tartibga solishning murakkab mexanizmidir. Psixologik omilli bepushtlikda stressning aniq sabablarini izlash befoyda chunki ular har bir ayol uchun individualdir. Umumlashtirilgan holda stressning sababchilari quyidagilardir:

- Ortiqcha salbiy maʼlumot;

- Muntazam hissiy munosabatlar;

- Organizmning fiziologik yoki patofiziologik reaksiyalari.

Surunkali stressda organizmni himoyalovchi moslashuv mexanizmlari zaiflashadi. Bionazorat tuzilishi (vegetativ asab tizimi, buyrak usti bezi gormonlari, gipofiz va boshqalar) moslashuvchanlik yoʻnalishida ishlashni toʻxtatadi, organizmning patofiziologik oʻzgarishlari yuzaga keladi. Bepushtlikning psixologik omillari ortida organizmning patofiziologik oʻzgarishlari (jumladan gormonal kasalliklar) yashiringan boʻladi. Psixologik bepushtlik sabablarini aniqlash uchun stressni sababini izlashni toʻxtatish kerak, buning uchun:

1. Stress omiliga munosabatni oʻzgartirish. Ziyolilik darajasi uncha yuqori boʻlmagan oilalarda farzand koʻrish bilan bogʻliq muammolar kuzatilmasligi qayd etilgan, biroq, bundan farqli oʻlaroq, ziyoli va ijtimoiy maqomi yuqori darajada boʻlgan ayolar mavhum va aniq stressdan koʻproq aziyat chekadi. Jismoniy tarbiya, foydali hobbilar, dam olish, ijobiy his-tuygʻular gormonal va ruhiy muvozanatni tiklashga yordam beradi.

2. Malakali psixologga murojaat qilish. Har doim ham stressni mustaqil ravishda yengib bo'lmaydi. Muammolar haqida o'ylashni to'xtatib, bepushtlikning haqiqiy sabablarini tushunishga yordam beradigan mutaxassis toping.

Erkaklar bepushtligining genetik omillari tibbiy adabiyotlarda batafsil yoritilgan. Ayollar bepushtligining genetik omillari juda oz o'rganilgan. Genetik ildizlarga ega bo'lgan ayollarning bepushtligi sabablarining ko'p uchraydigan patologiyalari ma'lum.

- Ayollardagi giperandrojeniya sindromi (erkak gormonlarining ko'payishi).
- Endometrioz (bachadon devorlarining o'sib ketishi).
- Erta menopauza sindromi.
- Birlamchi amenoreya sindromi (Sherevskiy-Terner sindromi).

Shuningdek irsiy bepushtlik bilan kechadigan boshqa kasalliklar ham ma'lum. Kasallik sabablari va kelajakda genetik anomaliyalarni bartaraf qilishning usullari — genetik mutaxassislarning o'rganish predmetidir. Hozirgi vaqtda bepushtlikning genetik omillarini aniqlash bo'yicha laboratoriya usullari ishlab chiqilmoqda.

Ko'pincha, ma'lum adabiyotlarda bepushtlik I va II tur darajalari tavsiflanadi.

• Ayollarda 1-darajali bepushtlik. Yoki bepushtlik I — bu avval tug'magan ayolning homilador bo'la olmasligini ifodalaydi. Odatda kontratseptiv vositalardan foydalanmasdan muntazam jinsiy hayot boshlanganidan keyin bir yil o'tgach homiladorlik kuzatilmasa, ayol bepusht hisoblanadi.

• Ayollarda 2-darajali bepushtlik. Yoki bepushtlik II — bu avval tuqqan yoki homilador bo'lgan ayollarning homilador bo'la olmasligini nazarda tutadi. Bepushtlik muddati homilador bo'lishga birinchi urinishlaridan boshlab o'lchanadi. Odatda bir yildan keyin.

• Ayollarda 3-darajali bepushtlik — homilador bo'lish qobiliyatining yo'qligi darajasini belgilaydi, mavjud adabiyotlarda ishlatilmaydi.

Shundan kelib chiqib, mutaxassislar muvaffaqiyatli urug'lanish imkonini maksimallashtirish maqsadida homilador bo'lishga urinishni hayz siklining 11 dan 18 kunigacha amalga oshirish kerak deb ta'kidlashadi. Shuni eslatish kerakki, birinchi kun hisobi hayz kunining birinchi kundan boshlanadi. Erkaklarga har 2 kunda bir martadan

ko'p eyakulyatsiya qilish tavsiya etilmaydi, chunki aynan shunday holatda sperma konsentratsiyasi maksimal darajada ushlab turiladi. Ikkala sherik ham lubrikant ishlatmasligi kerak.

Va jinsiy aloqadan keyin ayol darhol yuvinishi kerak emas. Bundan tashqari, ekspertlar homilador bo'lish uchun «missioner» pozasida jinsiy aloqa qilishni tavsiya etadi, bunda ayol jinsiy aloqadan keyin 15-20 daqiqa tizzalarini bukib, chalqancha yotishi kerak.

Ayollarning tug'ilishini yaxshilash bo'yicha maslahatlar

Bepushtlik sababiga qarab, homilador bo'lish imkoniyatini yaxshilash uchun siz qilishingiz mumkin bo'lgan narsalar bo'lishi mumkin:

1. **Sog'lom vaznga erishish:** semirish tanangizga bir necha jihatdan salbiy ta'sir qiladi va ayollarda ortiqcha vazn ovulyatsiyani kamaytirishi mumkin.

2. **Sigaret va spirtli ichimliklardan saqlanish:** ha, har qanday tibbiy risola, maqola va plakat har qanday sog'liq holati yoki kasalligi haqida sizga chekish va ichish mumkin bo'lgan barcha yomon ta'sirlar haqida aytib beradi. Narsa, bu butunlay haqiqat! Chekish ayolda kontsepsiya ehtimolini pasaytiradi (va erkaklarda ham urug' sifatiga salbiy ta'sir qiladi!), spirtli ichimliklar har doim chaqaloq haqida o'ylashda yomon fikrdir.

3. **Sti uchun Test:** xlamidiya ayollarda ham, erkaklarda ham bepushtlikni keltirib chiqaradi va uni tampon yoki siydik tekshiruvi bilan osongina tekshirish mumkin. Xlamidiya antibiotiklar bilan osonlikcha davolanadi.

4. **Stressni kamaytiring:** aytishga osonroq, ammo stress munosabatlarga, hatto ovulyatsiyaga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin (erkaklarda sperma ishlab chiqarish uchun). Agar siz homilador bo'lishga harakat qilsangiz, hayotingizdagi har qanday stressni boshqarish usulini topishga harakat qilganingiz ma'qul – masalan, dam olish yoki jismoniy mashqlar qilish uchun vaqt ajrating.

Ba'zida, er-xotin tavsiya etilgan hamma narsani qilganda ham homilador bo'la olmaydi. Bunday paytda ham tushkunlikka tushmang, ovulyatsiyani ko'paytirish, jarrohlik amaliyotini (masalan, bachadon naychalarida, bachadondan chandiqlarni olib tashlash yoki endometriozni davolash uchun) yoki yordam beradigan kontsepsiyaning

o'z ichiga olgan bir qator davolash usullari mavjud. Bu sun'iy urug'lantirish yoki IVF (in vitro urug'lantirish) bo'lishi mumkin.

IVF to'rt bosqichli jarayon:

1-bosqich: tuxumdonlarni stimulyatsiya qilish, kuzatish va ovulyatsiyani boshlash
Urug'lantirish uchun ko'proq etuk tuxumlarga ega bo'lish homiladorlik ehtimolini oshiradi

Ayol tanasi odatda har oy faqat bitta etuk tuxumni chiqarganligi sababli, aniq dori-darmonlar tuxumning erta chiqarilishini oldini olish uchun ishlatiladi, boshqa dorilar esa, tuxumdonlarni ko'proq tuxumdon follikulalarini rivojlantirish uchun;

2-bosqich: tuxum olish

Tuxumdonni stimulyatsiya qilish tugagandan so'ng va follikullar pishib bo'lgach, iloji boricha ko'p tuxum olishga harakat qilinadi. Tuxumni olishda mahalliy behushlik yoki ba'zi hollarda umumiy behushlik amalga oshirilishi mumkin. Etuk follikullar ultratovush yordamida aniqlanadi, so'ngra igna yumshoq assimilyatsiya bilan etuk follikuladan suyuqlikni olish uchun vagina orqali o'tadi.

Tuxum olinganligini tekshirish uchun suyuqlik darhol mikroskop ostida tekshiriladi.

Jarayon ikkala tuxumdondagi har bir etuk follikul uchun takrorlanadi. Barcha olingan tuxumlar follikulyar suyuqlikdan olib tashlanadi va inkubatorga joylashtirilgan.

3-Bosqich: Urug'lantirish

Tuxum olinishidan taxminan ikki soat oldin erkakdan urug' namunasi yig'iladi

Keyin sperma joylashtiriladi, inkubatoridagi tuxumlar ayol tanasi bilan bir xil haroratga o'rnatiladi. Ertasi kuni urug'lantirish sodir bo'lganligini aniqlash uchun tuxumlar mikroskop ostida tekshiriladi. Agar u mavjud bo'lsa, olingan embrionlar bir necha kundan keyin bachadonga o'tishga tayyor bo'ladi.

4-bosqich: embrionning rivojlanishi va uzatilishi

embrion ko'chirishni ikkinchi kun orasida amalga oshirilishi odatiy holdir. Embrionni ko'chirish murakkab protsedura emas va behushliksiz amalga oshirilishi mumkin. Embrionlar naychaga joylashtiriladi va bachadonga o'tkaziladi.

Shuni eslatib o'tish kerakki, bunday badiiy yordam orqali tug'ilish kam vaznli bolani tug'ishi ehtimolini ko'paytiradi, bu holat umrbod salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin (Bolaning salomatligi [3]. 2002 yil mart oyida nashr etilgan maqola).

Nyu-England tibbiyot jurnalida: Bunday sun'iy usul yordamida tug'ilish bilan shug'ullanadigan ona ham sog'liqni saqlash muammolari duchor bo'lish xavfi yuqori.

Ning 2002 yilgi tibbiy jurnal nashrida yozilishicha, sun'iy urug'lantirish yo'llari ayollarning preeklampsiyasini ikki marta oshirdi

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki,

Bepushtlikka qarshi kurash bolalik davridayoq, qizlarning jinsiy a'zolari shakllanayotgan paytda unga ta'sir qiluvchi, jinsiy a'zolardagi yallig'lanish va organizm dagi o'tkir yallig'lanish jarayonlarining oldini olish va o'z vaqtida davolash bilan boshlanadi. Nikoh gigiyenasi qoidalariga rioya qilish bepushtlikning oldini oladigan vositalardan biridir. Barvaqt boshlangan jinsiy hayot ayolning butun organizmi funksiyalarining buzilishiga olib kelishi mumkin. Bepushtlik bu yakuniy tashxis emas yoinkim, bu bedavo dard emas. Bepushtlikning ko'rib chiqilgan yechimlari qatorida sun'iy urug'lantirish kabi bir qancha usullari oxirgi chora sifatida qaraymiz, aslida esa, asl chora sabr va umid. Mana shular evaziga sizni farzandsizlik muddatini uzaytirayotgan stressdan ham qutulish mumkin. Aslini olganda, farzand bu eng oliy tiriklik, shunday ekan, Yaratuvchi va tabiatning o'zi barcha yechimni qalbimizga va atrofimizga jo qilgan.

Foydalanilgan manbalar:

1. M. A. Fozilbekova, x. S. Zaynitdinova AKUSHERLIK VA GINEKOLOGIYADA HAMSHIRALIK ISHI Tibbiyot kollejlari uchun o'quv qo'llanma
2. <https://mymedic.uz/>
3. <https://www.andrology.uz/>
4. <https://www.topdoctors.co.uk/>
5. Female infertility & assisted reproductive technology (ART)

6. © 2011 Merck Serono Australia Pty Ltd | ABN 72 006 900 830 Units 3-4, 25 Frenchs Forest Road East, Frenchs Forest NSW 2086 | Tel: +61 2 8977 4100 | Fax: +61 2 9975 1516 Healthcare Logistics. 58 Richard Pearse Drive, Airport Oaks, Auckland, New Zealand. | Toll free 0800 111 166 | Fax +64 9 918 5101. Merck Serono is a division of Merck. | ® Registered trade mark | FER-FEB-15-ANZ-0010 Last revised: June 2015 | TAPS CH3708
7. ok.runamozniurg/topic/70414332313765

INNOVATIVE APPROACHES TO TEACHING CHEMISTRY

Shamsiddinov Muxammadjon Ziyavidinovich

Tashkent City Yashnaobod district, Tashkent State Institute of Dentistry academic

Lyceum teacher of chemistry

Annotation: This article provides information on innovative approaches to teaching chemistry.

Keywords: Chemical elements," periodic law and periodic table", inorganic chemistry, information technology.

There are very few works devoted to the use of computer tools in improving the effectiveness of teaching chemistry, and even in the sources there are insufficient opportunities of Information Technology in the educational process. There are very few works devoted to the study of the effectiveness of the use of information and communication tools in the study of chemistry. In the sources there are not sufficiently fully disclosed opportunities in the educational process. The course of chemistry, in particular, the "periodic law and periodic table" of chemical elements, was not developed programs for the transition of the department using new techniques along with computer technology. There are a number of articles and internet sites on teaching the subject of chemistry using electronic manuals and electronic manuals on the topic as a whole. In this regard, P created abroad.A. The electronic manual of Freshney "Education Periodic Table " states that the periodic table of chemical elements is in electronic form, when and by whom each chemical element is discovered, their appearance in nature, their compounds, properties, the location of elements on the world map, the state of motion of the spatial structure of the element atoms allows you to obtain complete information.

In teaching chemistry in our republic, Umonkulov's " D.I. There is an electronic manual" periodic table of chemical elements Mendeleev". This spreadsheet is built on a simple program that allows you to quickly and easily find the physical magnitudes of

chemical elements. The need of academic lyceums for computer teaching programs, manuals, teaching using a computer determines how relevant the subject of research is. In the Uzbek language, however, there is practically no scientific work devoted to this problem account.

The use of a computer in the field of Chemical Science — the statement of topics has been proven by many research scientists by the fact that animated actions in images, the demonstration of chemical processes in nature in a specific way that cannot be seen with the naked eye, are of great practical importance. Active activities during the training session are mainly organized by the student and the teacher. For this, the interaction between them is organized, in most cases, by means of methodological manuals that are used in the course of the lesson. Especially to students who are just taking a step in chemistry, it seems that the course process itself “wonderful”, organized by unconventional training, technical means that embody didactic games. The use of educational technical means in classes at the same time gives the expected results in the effective, active organization of classes, such as attracting the attention of the student. The creation of electronic textbooks in teaching chemistry lessons on the basis of innovative pedagogical technologies in the education of a harmonious generation, their application to the educational system of academic lyceums and colleges will help to calm students' pedagogical skills.

In inorganic chemistry, it is very important to effectively use the necessary exhibitions and teaching aids in the perfection of the methodological aspect of the topic “periodic law and periodic table” of chemical elements. The development of methods for interpreting some new terms in science is required. The topic is bibliographic in nature, and the delimitation of information in the textbook can lead the lesson to a “boring” state. The main task of the educational program from chemistry should be to provide the teacher with the management of chemical processes on the basis of the necessary concepts and laws of the same science, obtaining new-new substances by modern methods and showing them general directions of Use not only on an industrial, agricultural scale, but also in everyday life, in the family.

Literature:

1. Tursunov S.Q. Methodological foundations for the creation and implementation of electronic information resources in education: abstract.dis. ... ped.science.candidate. Tashkent. 2011. - 24b.
2. Umonqulov G'. "D.I.Electronic manual "periodic table of chemical elements Mendeleev".
3. Kholmamatova L. Organization of Chemistry Lessons on the basis of a new pedagogical technology. Public education 2007. №5.- 81-83 b.

TARIX FANINI O'QITISHDA INNOVATSION USULLAR

Ernazarova Xurshida Komilovna

Toshkent viloyati Bo'stonliq tumani

34-umumiy o'rta ta'lim maktabi tarix fani o'qituvchisi

+998917888238

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarix darslarini tashkil etishda fanlararo aloqadorlikni yo'lga qo'yish hamda darslarni mavzulardan kelib chiqqan holda ma'lum bir guruhlarga ajratish, o'rganilayotgan o'quv fanlari bo'yicha mavzularni mazmunan uyg'unlashtirish orqali o'quv rejalariga fanlararo aloqadorlik asosida tashkil topgan dars soatlarini kiritish; o'quv fanlari aro aloqadorlik asosida tashkil etilgan darslarning ta'lim sifatini ta'minlash va uning tarbiyaviy jihatlarini kuchaytirish; darslarda mazmunan bir-biriga yaqin yoki aralash o'quv fanlari tarkibidagi tushunchalar yordamida o'quvchilarning ilmiy dunyoqarashi hamda muayyan ko'nikma va malakalarini shakllantirish kabi xususiyatlar ochib beriladi. Tarix darslarida "Pisa" testlaridan foydalanish, "Krossvord" uslubi, "Xaritalar ustida ishlash" va "Raqamli tarix" uslublari ushbu maqola orqali keng va atroflicha yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: tarix, raqamli tarix, PISA, didaktik shartlar, xarita, fanlararo aloqadorlik, integratsiya, innovatsion usullar.

INNOVATIVE WAYS TO TEACH HISTORY SUBJECTS

Abstract: This article is based on interdisciplinary links in the curriculum by establishing interdisciplinary links in the organization of history lessons and dividing the lessons into specific groups based on the topics, combining the content of the subjects studied in the curriculum. input of organized lesson hours; Ensuring the quality of education and strengthening its educational aspects of interdisciplinary lessons; the lessons reveal features such as students' scientific outlook and the formation of specific skills and competencies through the use of concepts in the context of closely related or mixed academic disciplines. The use of the Pisa test in history

lessons, the Crossword method, the Map work method, and the Digital History method are covered extensively in this article.

Keywords: history, digital history, PISA, didactic conditions, map, interdisciplinary connection, integration, innovative methods.

Ta'lim amaliyoti ko'rsatishicha, maktab ta'limida fanlararo aloqadorlikni yo'lga qo'yish fan va jamiyat hayotida bugungi kunda sodir bo'layotgan integratsion jarayonlarning yorqin ifodasidir. Ushbu aloqadorlik o'quvchilarning bilimlarni ongli o'zlashtirishi, dunyo haqidagi yaxlit tasavvurlarini rivojlantirish va amaliy va ilmiy metodik tayyorgarligini oshirishda muhim o'rinni egallaydi. Bunday tayyorgarlik umumiy o'rta ta'lim bitiruvchilarini darsda va darsdan tashqari mashg'ulotlarda, ishlab chiqarishda va umuman har qanday faoliyatda o'zlashtirgan bilim, ko'nikma va malakalarini erkin qo'llash imkoniyatini beradi. O'quv fanlari aro aloqadorlikni ta'minlash bo'yicha o'qituvchilar tajribalarini umumlashtirib, fanlararo aloqadorlikda tashkil etiladigan darslarni uch guruhga bo'lish mumkin: 1. Ko'rgazmalilik asosida tashkil etiladigan darsda o'rganilayotgan mavzu yuzasidan alohida topshiriqlarni bajarish uchun qo'llaniladigan o'quv fanlariaro aloqador elementlarning turli jadval va modellarda ifodalanganligi asosida. Chunonchi, tarix darslarida O'zbekiston tarixi va Jahon tarixi darslarida mazmunan o'xshash bo'lgan "Osiyo mamlakatlari madaniyati", "Yevropada o'rta asr shaharlari", "Osiyo mamlakatlarining o'rta asr shaharlari" kabi mavzularni o'rganish bo'yicha. 2. Mavzularning bir-biriga o'xshashligi: o'quv jarayonining uzviy tarkibiy qismida o'quv fanlariaro aloqadorlikdan foydalanish asosida darsning samaradorligini oshirish. 3. Umumlashtirish - o'quv fanlarining umumiy qonuniyatlari va tamoyillarini mukammal o'rgatish maqsadida turli o'quv fanlari bo'yicha maxsus tashkil etiladigan takrorlash-umumlashtirish darslarida o'quvchilarning egallagan bilimlarini takrorlashga imkon yaratish. Agarda, dars jarayonida quyidagi didaktik shartlarga amal qilinsa, o'qitishga mujassam yondashishda samaradorlikka erishiladi: o'rganilayotgan o'quv fanlari bo'yicha mavzularni mazmunan uyg'unlashtirish orqali o'quv rejalariga fanlararo aloqadorlik asosida tashkil topgan dars soatlarini kiritish; o'quv fanlariaro aloqadorlik asosida

tashkil etilgan darslarning ta'lim sifatini ta'minlash va uning tarbiyaviy jihatlarini kuchaytirish; darslarda mazmunan bir-biriga yaqin yoki aralash o'quv fanlari tarkibidagi tushunchalar yordamida o'quvchilarning ilmiy dunyoqarashi hamda muayyan ko'nikma va malakalarini shakllantirish; O'quv fanlariaro aloqadorlikni ta'minlashda o'quvchilar idrok etish faoliyatlarini jadallashtirishning turli vositalaridan unumli foydalanish. Chunonchi, aralash o'quv kurslari bo'yicha, muammolilik, ko'rgazmalilik, mustaqil ishlar, individual topshiriqlar tashkil etish yordamida bunday maqsadga erishish mumkin. O'quv fanlariaro aloqadorlik asosida o'rganilayotgan dars materiallarini o'quvchilarga chuqurroq singdirishda boshqa dars materiallaridan foydalanish, mazkur materiallarning mazmun jihatidan o'zaro aloqador bo'lishi. Bunda, takrorlovchi, umumlashtiruvchi, yangi materialni o'rganish, ko'nikma va malakalarni mustahkamlash va nazorat darslari ham bo'lishi mumkin. Fanlararo aloqadorlik o'quv jarayonining ushbu ziddiyatlarini yanada boyitadi, ular asosida yangi qarama-qarshiliklar yuzaga keladi. Bu o'quv predmetidan o'rganilayotgan bilimlarni o'zlashtirish va o'quv fanlariaro aloqadorlik asosida masalalarni yechish va boshqa turli fanlardan bilimlarni o'zlashtirishda ularni qo'llashni bilish o'rtasidagi qarama-qarshiliklardir. O'quvchilarning bilish faoliyatlari va o'quv fanining uyg'unlashtirilgan mazmuni o'rtasidagi qarama-qarshiliklar asosida muammoli vaziyat yuzaga keladi. O'quv fanlariaro aloqadorlik asosida o'tiladigan darslarga quyidagi didaktik talablar qo'yiladi: 1. Fanlararo aloqadorlik asosida o'rganilayotgan darsda yangi mavzuni o'zlashtirish uchun boshqa fanlardan olgan bilimlarni jalb etilishi hamda ularni tatbiq qilish malakalariga ega bo'lish. 2. Fanlararo aloqadorlik asosida o'rganilayotgan darsda boshqa fanlardan bilimlarni qo'llash bo'yicha o'quvchilarning bilish faoliyatlari samaradorligini ta'minlash. O'qituvchi dars o'tayotganda boshqa o'quv fanining materialini takrorlamasligi lozim. Fanlararo aloqadorlikni ta'minlashdan ko'zlangan maqsad o'quvchilarda yangi savollar va masalalarni yechishda turli fanlardan olgan bilimlarini mustaqil qo'llash ko'nikmasini hosil qilishdan iborat bo'ladi. Buning uchun dars boshida yoki yangi materialni tushuntirish jarayonida boshqa o'quv fanlari mazmuniga kiritilgan bilimlarni aniqlab beruvchi takrorlash suhbatlari o'tkaziladi, muammoli vaziyatlar yaratiladi, bunda bir-

biriga yaqin fanlardan o'zlashtirilgan bilimlarni qo'llash talab etiladi; o'zlashtirilgan bilimlarni mustahkamlash uchun esa muntazam uy vazifalari beriladi; guruhda jamoali o'quv ishlari bilan birga yakka holda topshiriqlar (qiziqishi yuzasidan, tanlab olish, majburiy) berilishi ta'minlanadi. 3. Dars jarayonida fanlararo aloqadorlikni ta'minlash asosida o'rganilayotgan hodisalarning mohiyati, sabab-oqibatli bog'liqliklarini tushuntirishga qaratilgan bo'lishi. 4. Fanlararo aloqadorlik asosida o'rganilayotgan dars mavzulari turli fanlardan bilimlarning bog'liqligiga tayanuvchi dunyoqarash, umumlashtirilgan xususiyatga ega bo'lgan xulosalardan tashkil topishi lozim. O'quvchilar bunday xulosalarning obyektivligini faqat o'zaro yaqin fanlardan bilimlarni jalb etish zarurligiga ishonch hosil qilgandagina anglashlari mumkin. 5. O'quv fanlariaro aloqadorlikni qo'llash asosida o'tilgan dars o'quvchilarda ijobiy taassurotlar uyg'otishi, ularda turli fanlardan olgan bilimlari o'rtasidagi tafovutlar, bog'liqliklarni bilib olishga qiziqish hosil qilishi lozim. 6. Fanlararo aloqadorlik asosida o'rganilayotgan o'quv materiallari umumlashtirilishi lozim. Shuning uchun, o'quv fanlariaro aloqadorlikning vazifalarini umumlashtirishni ta'minlovchi ta'limning turli shakllaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir: mujassamlashtirilgan uy vazifalari, umumlashtiruvchi takrorlash darslari, sayohat darslar va boshqalar. Integratsiyalashgan darslarni tashkil etishda shaxsga moslangan yo'nalish faqatgina sinf yoki guruhga emas, har bir bolaga ahamiyat berishni nazarda tutadi. Bunda uning shaxsiy fazilatlarini, qobiliyatlarini alohida ko'rsatiladi, uning qiziqishlari hisobga olinadi. Shu maqsadda "Atamalar izohi", «Juftini top», «Aql charxpalagi», kabi o'yinlardan foydalanish mumkin. O'yin davomida diqqat - e'tibor birgina bolaga qaratiladi. (Masalan, har bir bola o'z ismining bosh harfiga atab biror bir atamani aytadi. "Didora-Doro I. qadimgi Fors shoxi"). "Juftini top" o'yinida o'quvchilarga savollar va ularning javoblari yozilgan tarqatmalardan 5 tadan tarqatiladi. 10 nafar o'quvchi tarqatmalar asosida savollarning to'g'ri javoblari bilan juftlashishlari kerak. Bilim olish, badiiy hayotiy masalalarni hal qilishda o'ziga xoslikni uddaburonlikni, epchillikni rag'batlantirish nazarda tutiladi. Shu munosabat bilan bolalarning mustaqil fikrlashi, o'z ustida ishlashi va turli davrlarni qiyoslash qobiliyatini shakllantirish lozim. Shunday ekan ta'lim integratsiyasi hozirgi zamon talabi. Quyida sizlar uchun hozirgi

zamonda innovatsiyon dars o'tish usul va uslublaridan misollar keltirilgan. 1-darslarda "Rasmi testlardan" foydalanish. Bu usul orqali o'quvchilarda eslab qolish qobiliyati shakllanadi hamda hayotiy masdalalarni hal etishga bo'lgan qarashlari uyg'unlashadi

1. Ushbu rasmda ko'rsatilgan inshoot qaysi shaharda joylashgan? A. Buxoroda B. Samarqandda C. Toshkentda D. Shaxrisabzda

2. Abdullaxon II ga atab ishlangan ushbu miniatura qaysi yilga oid? A. 1570-yil B. 1572-yil C. 1575-yil D. 1577-yil

2. Tarix darslarda «Krossvord» uslubidan foydalanish. Bu uslubda o'quvchilarning matematik savodxonligi ortadi. Ularning fikrlash va mustaqil ishlay olish qobiliyatlari shakllanadi. KROSSVORD – O'YIN METODI Bolalar faqat ular o'zlari ixtiro qilgan narsalar borasidagina haqiqiy tushunchaga ega bo'ladilar va har safar, biz ularga bir narsani tez o'rgatmoqchi bo'lganimizda, biz ularni narsalarni qaytadan kashf etishdan ushlab qolamiz.

J. Puaje Quyida 6-sinf Qadimgi dunyo tarixi darsligining bo'limlar yuzasidan tuzilgan krossvordlar jamlanmasini tavsiya etiladi: 1-5-MAVZULAR BO'YICHA KROSSVORDLAR 1-VARIANT KROSSVORD (Ismlar bo'yicha)

ENIGA

2. To'qqiz kitobdan iborat "Tarix" asarining muallifi. 4. Maqbarasiga temirdan bezak ishlatgan Misr fir'avni. BO'YIGA 1. "Aleksandr anabasisi" asarining muallifi. 3. Miloddan avvalgi I asr oxirlarida yashab ijod qilgan. O'z asarida O'rta Osiyo xalqlari madaniyati haqida ma'lumotlar keltirib o'tgan qadimgi yunon tarixchisi va geografi. 1 2 3 4 EclipseCrossword.com

4. arix darslarida turli xil mavzulashtirilgan xaritalardan foydalanish. Tarix darslarida avvalo o'quvchilarga xarita bilan ishlashni o'rgatish lozim. lekin afsuski ba'zi darsliklarimizda mavzulashtirilgan xaritalar kamlik qiladi. Ayniqsa 6-sinf o'quvchilari uchun qadimgi manzilgohlarning joylashgan o'rnini o'rganish uchun xaritalarning o'rnini beqiyos Shuning uchun quyida beriladigan xaritalar orqali mavzuni mustahkamlash maqsadga muvofiq.

SONLAR ISHTIROKIDAGI "RAQAMLI TARIX" TA'LIMIY O'YINI O'quvchilaringiz tarix fanida berilgan sonlarni yodlashga erinchoqlik qilayaptimi yoki qiynalayaptimi? Unda o'quvchilaringizni qiziqtirishning samarali yo'llarini havola etamiz. Bizga ma'lumki tarix fanida har bir mavzuda tarixiy yillar, sonlar berilgan bo'lib, ularni to'liq eslab qolishga o'quvchilar qiynalishadi. Agarda o'quvchiga mavzuda berilgan yillar, sonlar bilan bog'liq bo'lgan voqealar, axborotni o'rganib kelish topshirig'i berilsa, to'liq

barcha yillar, sonlar bilan bog'liq voqealar, axborotni o'quvchi aytib bera olmaydi. Savol tug'ilishi mumkin. Xo'sh, unda qanday qilib tarix darsligida berilgan yillar, sonlar bilan bog'liq ma'lumotlarni to'liq eslab qolish mumkin: Birinchi navbatda, o'quvchining nuqtayi nazarida zerikarli hamda soni jihatidan juda ko'p bo'lib tuyilgan tarix darslaridagi sonlarni, yillarni qiziqarli, jozibali qilib ko'rsatib beruvchi turli xil ta'limiy o'yinlar orqali qiziqtirish kerak. O'quvchida qiziqish bo'lmasa, har qanday metod, usulni qo'llamang samara berishi qiyin. Men tarix darslarida o'zim yaratgan qiziqarli boshqotirmalardan iborat "Raqamli tarix" ta'limiy o'yinidan samarali foydalanishga harakat qilaman. "Raqamli tarix" ta'limiy o'yini quyidagicha o'tkaziladi: Geometrik shakllarda berilgan tarixiy voqealarning sodir bo'lgan sanalari, statistik ma'lumotlar bilan bog'liq bo'lgan sonlar aniqlanadi va mental arifmetika usulida (amallarni noodatiy usullarda hisoblash) shakllar hisoblab chiqariladi. Topilgan noma'lum son izohlanadi. Tarix darslarida o'quvchilarning matematik savodxonlik, fan-texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish kompetensiyasini rivojlantirishga yordam beruvchi "Raqamli tarix" ta'limiy o'yinini mavzuni mustahkamlash va takrorlash vaqtida o'quvchilar yoki guruhlar bilan ishlashda qo'llanishi maqsadga muvofiq. "Raqamli tarix" ta'limiy o'yinining oltin qoidasi: Takrorlash barcha ilmlarning onasidir. Takrorlash barcha fanlar uchun birdek muhim hisoblanadi. Ammo tarix fanida ma'lumotlar hajmi juda kattaligini hisobga olsak, mavzularni ma'lum vaqt oralig'ida qaytarib turish judayam zarur.

Qiziqarli boshqotirmalardan iborat bo'lgan "Raqamli tarix" ta'limiy o'yinini tarix darslarida qo'llash orqali quyidagi natijalarga erishish mumkin:

- Tarix fanini o'rganishning eng murakkab tomonlaridan biri hisoblangan sanalar va statistik ma'lumotlarni o'quvchilarni qiziqtirgan holda ularning xotirasida saqlab qolishida yordam beradi;

- Xayolan davrlararo sayohat paydo bo'ladi;

- Tarixiy voqealar qaysi davrda yuz berganligini izohlay olish ko'nikmasini shakllantiradi;

- Matematik savodxonlikni oshirishga yordam beradi. 6-sinflar uchun 1-10-mavzular bo'yicha Masalan: 1-BOSHQOTIRMA: Hurmatli bilimdonlar!

Quyidagi boshqotirmani yeching? Gerodotning mashhur «Tarix» asaridagi kitoblar soni. Gerodotning mashhur «Tarix» asaridagi kitoblar soni. 1 Nil daryosi guyi gismining qora tuproqli serhosil dalalardan iborat qismining eng qisqa masofasi (km) Nil daryosi guyi gismining qora tuproqli serhosil dalalardan iborat qismining eng qisqa masofasi (km) 2 ? 3 Misrliklar birinchi bo‘lib tuzgan taqvimdagi bayram kunlari Misrliklar birinchi bo‘lib tuzgan taqvimdagi bayram kunlari 4 ? 5 ? 3 1-boshqotirma: “Raqamli tarix” ta’limiy o‘yinida berilgan boshqotirmaning javobi 22 6-sinf Qadimgi dunyo tarixi darsligining 1-10-mavzular ichidan 22 soni bilan bog‘liq ixtiyoriy bitta ma’lumot ayting? Nil daryosi guyi gismining qora tuproqli serhosil dalalardan iborat qismining eng uzun masofasi 22 km

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Umumiy o‘rta ta’lim davlat ta’lim standarti va o‘quv dasturi. «Ta’lim taraqqiyoti», 3-maxsus son.-T.: «Sharq», 1999 y.
2. Tarix o‘qitish metodikasi . Toshkent, 2005 yil

MATEMATIKA FANIDA XALQARO DASTURLARNING O'RNI

Berdiyev Mirkomil Sadatovich

Toshkent shahar Olmazor tumani 134-umumiy o'rta ta'lim maktabi

Matematika fani o'qituvchisi

Abdullayev Ilhomiddin Kamoliddin o'g'li

Toshkent shahar Olmazor tumani 15-umumiy o'rta ta'lim maktabining

Matematika fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada PISA haqida umumiy tushuncha, PISA dasturining o'quvchilar hayotidagi roli, mavzularga kreativ yondoshuv, vizual o'quv materiallari haqida ma'lumotlar keltirilgan. O'quvchilarning kreativ fikrlashiga ta'sir etuvchi omillar, o'quvchilarning kreativ fikrlash qobiliyatini shakllantirishda Xalqaro PISA dasturining ahamiyati tahlil qilindi.

Kalit so'zlar: PISA, kreativ fikrlash, matematik-ilmiy savodxonlik, test.

Hozirgi vaqtda maktabning asosiy muammosi o'quvchilarning o'qishni istamasligi. Ammo o'yin jarayonida hatto eng passiv o'quvchi ham darsga kiritiladi, o'quvchilarhar qanday qiyin topshiriqlarni ham bajara oladilar. Faylasuflarning o'yin borasida o'z nuqtai nazari bor, ular quyidagilarni ta'kidlaydilar: "O'yin o'quvchilarning rivojlanishini boshqarish uchun jamiyat tomonidan ishlab chiqilgan yoki yaratilgan o'quvchilar hayotining o'ziga xos shakli, bu ma'noda bu maxsus pedagogik ijoddir".

PISA (inglizcha - Programme for International Student Assessment) – turli davlatlarda 15 yoshli o'quvchilarning o'qish, matematika, tabiiy fanlar bo'yicha savodxonligini hamda bilimlarini amaliyotda qo'llash qobiliyatini baholovchi dastur hisoblanadi. Bu dastur har 3 yilda bir marotaba o'tkaziladi. Ushbu dastur dastlab 1997-yilda ishlab chiqilgan va 2000-yilda birinchi marta qo'llanilgan. Bu dastur asosidagi baholash tizmi hozirgi kungacha jami 7 marta (2000, 2003, 2006, 2009, 2012, 2015 va 2018 yillar) tasodifiy tanlov asosida o'tkazilgan va 2009, 2012 yillardagi PISA

natijalari o'quvchilarda tabiiy-ilmiy savodxonlik bo'yicha yutuqlari quyi pog'onada ekanligi ko'rsatilgan. Keyingi sinovlar 2021 yilda bo'lib o'tishi rejalashtirilgan. PISA da ilmiy savodxonlik o'quvchilar tomonidan savollar berish, yangi bilimlarni egallash, jarayonga kreativ yondashish, ilmiy hodisalarni dalillar asosida tushintirish hamda xulosalash asosida idindifikatsiya qilinadi va tavsiflanadi. Ta'limning asosiy vazifasi o'quvchida jamiyatda muvaffaqiyatli hayot kechirishi uchun bugun va kelajakda kerak bo'ladigan ko'nikmalarni shakllantirishdir. Bunda kreativ fikrlash bugungi yoshlar ega bo'lishi kerak bo'lgan eng muhim ko'nikmalardan biridir.

PISA butun dunyodagi 15 yoshli o'quvchilar uchun tegishli kreativ fikrlash tavsifidan foydalanadi. Kreativ fikrlashni baholash xalqaro dasturini rivojlantirish ta'lim siyosati va pedagogikasida ijobiy o'zgarishlarga sabab bo'lishi olib keladi. PISA tadqiqoti kreativ fikrlash yo'nalishining baholashi o'quvchilarda dalillarga asoslangan xulosaga kelishda ko'maklashuvchi aniq, ishonchli va amalga oshirish mumkin bo'lgan baholash vositasini taqdim etadi. Natijalar, shuningdek, jamiyatda ushbu muhim ko'nikmani ta'lim orqali rivojlantirishga olib keladi. PISA dasturidagi ushbu faoliyat

Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining ijodiy fikrlashni rivojlantirish borasidagi yangi pedagogikani qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Nickerson kreativ fikrlashni bo'g'uvchi aynan maktab bilan bog'liq bir qator amaliyotlarni mavjudligini e'tirof etadi va ularga quyigalarni kiritadi:

1. vazifani bajarishning yagona to'g'ri usuli, savolga yagona to'g'ri javob bo'lishi kerak, degan g'oyaning mavjudligi;
2. nufuzli insonlarga bo'ysunish va ulardan qo'rqish kerak, degan munosabatni targ'ib etish;
3. har qanday holatda ham dars rejasiga amal qilish;
4. originallik o'ta noyob xislat ekanligiga ishonib qolish;
5. bilim alohida sohalarga bo'linishi haqidagi ishonchni targ'ib etish;

6. qiziquvchanlik va sinchkovlikni ma'qullamaslik;

7. bilim olish va muammoni yechishning qiziqarli mashg'ulot bo'lishiga yo'l qo'yimaslik.

Demak, pedagog ustozlar ham o'quvchilarning kreativ fikrlashiga to'sqinlik qilishi mumkin. Buning uchun pedagoglar dars jarayonida yuqorida keltirilgan kreativ fikrlashni bo'g'uvchi omillardan vos kechishi lozim.

PISA tadqiqotida kreativ fikrlash yordamchi omillarining murakkab turkumi borasida ma'lumot yig'ish qiyin, lekin amalga oshirsa bo'ladigan ishdir. PISA ikki qismdan iborat: test va so'rovnoma. Test qismi o'quvchilar g'oya berish, uni tahlil etish va takomillashtirish asosida ma'lumot beradi. So'rovnoma ushbu ma'lumotni o'quvchi kreativ fikrlashining boshqa yordamchi omillari borasidagi ma'lumot bilan, jumladan, ijodiy yondashuv (ochiqlik, maqsad sari ishtiyoq va ishonch), maktab muhiti haqidagi tasavvurlari, maktab va uning tashqarisida shug'ullanadigan faoliyat kabi ma'lumotlar bilan to'ldiradi. Aniq-ilmiy fanlar savodxonligini aniqlash PISA dasturini bitta bo'limi bo'lib, bunda hayotiy hodisalarda ilmiy usulda hal qilinishi mumkin bo'lgan muammolarni aniqlash, kuzatuv va tajribalar asosida xulosalar chiqarish kompetensiyasiga ega ekanligi o'rganiladi. Bu bo'limning asosiy maqsadi atrofimizdagi olamni tushinish, inson faoliyati natijasida unda sodir bo'layotgan o'zgarishlarni anglab shunga ko'ra kerakli qarorlar qabul qila olish ko'nikmasini rivojlantirish hamda biologik hodisalarga kreativ yondashishdan iborat. Aniq-ilmiy savodxonligini aniqlashda birinchi navbatda PISA tizimga asoslangan o'quv materiallarini ishlab chiqish va ularni o'quvchilarga tadbiiq qilish kerak. Tadbiiq qilingan o'quv materiallari sinfda o'quv jarayonini yaxshilashga va o'quvchilarning faolligini oshirishga hizmat qilishi lozim. Buning uchun o'quv materiallari ko'proq amaliy mashg'ulotlardan iborat bo'lsa, maqsadga muofiq bo'ladi. Chunki amaliy mashg'ulotlar o'quvchilar bilimni boyitishga, mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga va kreativ fikrlashga olib keladi. Gretsiya maktablarida 7- va 9- sinf o'quvchilarining matematika fanidan bilimni baholashda vizual o'quv materiallaridan foydalaniladi va uning quyidagi hususiyatlari tahlil qilinadi.

- * Vizual o'quv materiallarini PISA va o'quv qo'llanmalarga kiritish chastotasi
- * Vizual o'quv materiallarining turlari (rasm, diagramma, jadval va boshqalar)
- * O'quvchi egallashi kerak bo'lgan bilimlarni aniqlashda vizual tasvirlar aniq roli,
- * Vizual o'quv materiallarida ma'lumotlar keng doirada tahlil qilishini
- * Talab qilinadigan javoblar formati (grafik tahlil qilish, jadvallarni to'ldirish, vizual ko'rsatmalarni bajarish, raqamli javoblar).

Shunday qilib, aniq ilmiy savodxonlikni oshirishda biologiya fanidan PISA Tarifikatsiyadan o'tkazmaydi deb asabiga tegadida odamni

dasturiga oid o'quv materiallarni ishlab chiqish va dars jarayoniga qo'llash,

o'quvchilarning bilimini boyitishga, egallagan bilimlarini o'z hayotida qo'llashga hamda matematik jarayonlarga kreativ yondashishga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Kyriaki Anagnostopoulou, Vassilia Hatzinikita, Vasilias Christidou. PISA and biology school textbooks: the role of visual material // *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 46 (2012) 1839 – 1845
2. Lucas, B. and E. Spencer (2017), *Teaching Creative Thinking: Developing Learners Who Generate Ideas and Can Think Critically.*, Crown House Publishing, <https://bookshop.canterbury.ac.uk/Teaching-CreativeThinking-Developing-learnerswho-generate-ideas-and-thinkcritically> (accessed on 26 March 2018).
3. Nickerson, R. (2010), «How to Discourage Creative Thinking in the Classroom», in Beghetto, R. and J. Kaufman (eds.), *Nurturing Creativity in the Classroom*, Cambridge University Press, Cambridge, <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511781629.002>.
4. OECD. 2012. *Assessment and Analytical Framework*. (Online).

BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIK SAVODXONLIK

Usmanova Nazokat Yulchiyevna

Toshkent shahar Olmazor tumani 278-maktabning

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Xatamova Dilafruz Ibrahimovna

Toshkent shahar Olmazor tumani 15-maktabning

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Zamonaviy ta'limda ta'lim muassasalaridagi o'qitish sifatini ta'minlashga qaratilgan tizimli islohotlar zamirida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy mahorati, ularning zamonaviy ta'lim va innovatsion texnologiyalar, ilg'or xorijiy tajribalarni o'zlashtirish borasidagi zamonaviy bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirish dolzarb vazifalardan sanaladi. Mamlakatimizda pedagog kadrlarni tayyorlash jarayonini modernizatsiyalash, sohadagi zamonaviy rivojlanish tendentsiyalari, ilg'or xorijiy tajribalar va innovatsion yondashuvlar asosida ta'lim mazmuni va o'qitish sifatini takomillashtirish muhimligi sababli u davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Respublikamizda umumiy o'rta ta'lim maktablarining uzluksiz rivojlanishi uchun iqtisodiy, siyosiy, huquqiy shart-sharoit yaratildi. Jumladan, hukumatimiz tomonidan qabul qilingan qator me'yoriy hujjatlarda o'qitishni sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarish sohasida qator tadbirlar boshlab qo'yilgan.

“Misollar zanjiri” o'yini

O'yin jihozi: 3 qatorga mo'ljallangan misollar jamlamasi, darstaxta, raqamli ko'rgazmalar.

O'qituvchi o'yin qoidasi bilan tanishtiradi. Bu o'yinni og'zaki va yozma ravishda, sinf sharoiti va o'quvchilar o'zlashtirishiga qarab tashkil etish mumkin.

Masalan, o'qituvchi birinchi misolni aytadi, ya'ni $19 - 7$ desa, bundan keyin keladigan misolni o'quvchilarning o'zlari tuzadilar, ular o'z misollarini oldingi misolning javobi bo'lgan sondan boshlaydilar. 5, 6 ta misol tuzganlaridan so'ng o'qituvchi ishni doiraviy misollar hosil bo'ladigan misol tuzish bilan tugatishni

taklif qiladi, ya'ni birinchi misolning javobi 12 bo'lsa, oxiridagi misolning javobi 12 bilan yakunlanishi kerak. Bu o'yinni qayiqchalar bilan o'tkazilganda qayiq jo'nab ketgan joyidan suzib, yana jo'nab ketgan joyiga qaytib kelishi mumkin, samolyot ham uchib ketgan joyidan aylanib kelib, yana o'sha joyga qo'nishi mumkin. Misollar ana shunday zanjir shaklida yoki doiraviy misollar o'yini tarzida berilishi mumkin.

$$\begin{array}{lll} 28 + 10 = 38; & 38 + 7 = 45; & 45 - 6 = 39; \\ 39 + 20 = 59; & 59 - 2 = 57; & 57 - 19 = 38; \end{array}$$

Misollarni uchala qatorga ustun shaklida doskaga yozib berish ham mumkin.

Doskada yozilgan misollarni o'quvchilar musobaqa tarzida yechadilar.

1- qator	2-qator	3-qator
$17 + 20 = 37;$	$87 - 82 = 5;$	$64 + 30 = 94;$
$37 + 30 = 67;$	$5 + 70 = 75;$	$94 - 25 = 69;$
$67 - 9 = 58;$	$75 - 16 = 59;$	$69 + 11 = 80;$
$58 - 21 = 37;$	$59 - 54 = 5;$	$80 + 14 = 94.$
$28 + 4 = 32;$	$39 + 5 = 44;$	$54 + 13 = 67;$
$32 - 4 = 28;$	$44 - 5 = 39;$	$67 - 13 = 54;$
$32 - 28 = 4;$	$44 - 39 = 5;$	$67 - 54 = 13.$

Uchinchi uslubda yechiladigan misollar o'zaro bog'liqligi nimada?

O'quvchilar o'ylab, fikrlab aytib berishlari kerak.

$18 + 6$, $27 + 5$, $6 + 18$ kabi misollarda bir xil bo'lgan misollar bormi-yo'qmi? Izlab topish kerakligi aytiladi. Bolalar qo'shish natijasini ko'rgazma bilan ko'rsatadilar va bu misollar qaysiligini aytadilar. Bu yerda javobi 24 ga teng bo'lgan ikkita misol bor: $18 + 6$ va $6 + 18$. O'quvchilar bu misollar nima uchun "zanjir misollar" deb atalishini izohlashlari kerak. O'quvchilarning o'zlariga ham ana shunday "zanjir misollar" tuzib kelish topshirigi beriladi. Bu esa o'quvchilarning qiziqishini ortirishga katta yordam beradi.

"Misollar zanjiri" o'yinini og'zaki ham bajarish mumkin. Buning uchun birinchi misolni o'qituvchi aytadi, undan keyin esa bolalarning o'zlari misol tuzadilar. Ular o'z misollarini oldingi misolning javobi bo'lgan sondan boshlaydilar. Shunday qilib, birinchi misolning javobi ikkinchi misolning boshlanishi, ikkinchi misolning

javobi uchinchi misolning boshlanishi bo'lib, shu tarzda zanjir bo'lib ulanib ketadigan bo'lishi kerak. O'yin davomida eng muhimi jismoniy daqiqalar o'tkazish jarayonida she'riy usullardan foydalanish mumkin.

Nega javoblar bir xil?

Dugonalar gaplashib o'tirishardi.

— Qizlar, istagan biror soningizni o'ylanglar, — dedi Nargiza.

— O'yladik,—deyishdi qolganlar.

— Endi o'z o'ylagan soningizni 2 ga ko'paytirib, keyin ko'paytmaga 2 ni qo'shinglar.

— Shunday qildik.

— Endi yig'indini 2 ga bo'lib, so'ngra undan dastlab o'ylagan sonlaringizni ayiringlar.

— Buni ham bajardik.

— Javobi 1. Shundaymi?

— Ha, shunday, — deya uning topqirligiga tan berishdi dugonalari.

Maqsuda 1, Mohigul 2, Jasur 3, Jahongir esa 5 sonlarini o'ylashgan ekan. Shunga qaramay barchaning javobi bir xil chiqishi juda g'aroyib edi. Qiziq, siri nimada ekan-a?

$$(C \cdot 2 + 2) : 2 - C = 1.$$

9 ga oid 9 topshiriq

1. 9 gacha bo'lgan raqamlarni qo'shib, natijani nechiga bo'lsa, 9 chiqadi?

2. 9 gacha bo'lgan raqamlarni ikkitadan yozing, ularning yig'indisidan 9 hosil bo'laversin.

3. 9 gacha bo'lgan raqamlardan shunday sonlar hosil qilingki, ularni 9 ga bo'lganda 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 chiqsin.

4. 9 ga qaysi sonni ko'paytirilsa, ko'paytma 9 bo'ladi?

5. Qaysi songa 10 ni qo'shib, 10 ga bo'lsa, 9 chiqadi?

6. Qaysi sonning o'z-o'ziga ko'paytmasi 9 bo'ladi?

7. Maktablarda 9-oydan boshlanadigan o'quv yili necha oy davom etadi?

8. Qaysi songa 9 ni qo'shsa, yig'indi 9 ga teng bo'ladi?9. Qaysi sondan 19 ni ayirib, 9 ga bo'lsa, 9 chiqadi?

Buni kim bajaradi? $9 \cdot 9 \cdot 9 =$

Bu juda qiziq. 9 ni istalgan songa ko'paytirsak, natijada raqamlar yigindisi 9 ga qoldiqsiz bo'linadi. Buni qanday tushuntirasiz?

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, axborot kommunikatsiya tizimining yuksak darajada rivoj topib borayotgan bir jarayonda boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi texnika va texnologiyani chuqur bilishi, tahlil qila olishi va yangilik yaratilish darajasida bilimli va mahoratli bo'lishi juda muhim. Buning uchun darsni tashkil etish jarayonida barcha o'quvchilarga tushunarli, oson va qiziqarli bo'lgan usullarni tanlashi va qo'llay olishi, ko'rgazmali qurollardan foydalanishi, yangi ishlab chiqarilayotgan texnik vositalarni tadbiq qilishi, ta'lim oluvchilarni ijodiy, mustaqil ishlashga undashi, pedagogik texnologiyalardan to'g'ri va unumli foydalanishi maqsadga muvofiqdir. O'qituvchi kreativlik asosida darsni mazmunli tashkil qila olsa, o'quvchida fanga bo'lgan qiziqish oshib boraveradi. Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, axborot kommunikatsiya tizimining yuksak darajada rivoj topib borayotgan bir jarayonda boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi texnika va texnologiyani chuqur bilishi, tahlil qila olishi va yangilik yaratilish darajasida bilimli va mahoratli bo'lishi juda muhim. Buning uchun darsni tashkil etish jarayonida barcha o'quvchilarga tushunarli, oson va qiziqarli bo'lgan usullarni tanlashi va qo'llay olishi, ko'rgazmali qurollardan foydalanishi, yangi ishlab chiqarilayotgan texnik vositalarni tadbiq qilishi, ta'lim oluvchilarni ijodiy, mustaqil ishlashga undashi, pedagogik texnologiyalardan to'g'ri va unumli foydalanishi maqsadga muvofiqdir. O'qituvchi kreativlik asosida darsni mazmunli tashkil qila olsa, o'quvchida fanga bo'lgan qiziqish oshib boraveradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Alixonov S. "Matematika o'qitish metodikasi".
2. Alixonov S. "Matematika o'qitish metodikasi" Qayta ishlangan II nashri.
3. Bikboeva N.U. va boshqalar "Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi"

CHET TILI O'RGANISHDA INTERFERENSIYA HODISASI HAQIDA
TUSHUNCHALAR

Ismoilova Shodiya Xusanboy qizi

Farg'ona Davlat Universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqola intonatsion tizim darajasidagi til aralashuvi muammolari va uning o'ziga xosligi, tilshunoslar tomonidan ushbu hodisani turlicha baholash masalalariga bag'ishlangan. Til darajasida bilingualizm sharoitida va yangi yo'nalishlarni shakllantirishda intonatsion tizim darajasida lingvistik aralashuvni o'rganish bo'yicha fikr-mulohazalar va xulosalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: lingvistik interferentsiya, intonatsion tizim, intonatsiya modellari, bilingualizm, nutq intonatsiyasi, interferentsiya tushunchalari, til darajalari.

Fikrning noto'g'ri anglanishi faqatgina grammatik yoki leksik jihatlarga bog'liq bo'lib qolmay balki intonatsiyani notug'ri qo'llash orqali so'zlovchi tinglovchi uchun tushunarsiz fikr bildirishi mumkin. Intonasion aksent yoki boshqacha qilib aytganda, intonasion xatolik natijasida yuzaga keladigan intonasion interferentsiya fikrning ma'no jihatdan noto'g'ri talqin qilinishiga olib kelishi mumkin.

Tilshunoslar (Palmer, 1924; Cook, 1968; Martinkenas, 1987; Vishnevskaya, 1993; Interferentsiya zvukovix sistem, 1987) ning fikriga ko'ra o'zga tildagi aksent ko'p hollarda aynan intonatsiyada ko'zga tashlanar ekan. Ko'plab ingliz millati vakillari xorijliklar nutqidagi grammatik xatolikni kechiradilar. Sababi mazkur xatolik so'zlovchining nutqi noto'g'ri talqin qilinishining aksi deb qabul qilinmaydi. Biroq intonatsiyadagi xatolik madaniyatlar o'rtasidagi muloqot jarayonining buzilishiga ta'sir etishi mumkin deb hisoblab, bu xatoni jiddiy qabul qilishlari mumkin. Nutqqa intonasion libos kiydirilmas ekan ingliz millati vakili so'zlovchi xorijlik ekanligini osongina tushunib oladi.

“Xorijiy tilni o‘rganishdagi eng katta qiyinchilik bu aynan o‘sha til intonatsiyasini o‘rganishda namoyon bo‘ladi” – deb ta’kidlaydi tilshunos olim L.R.Zinder. Chindan ham intonasion interferensiya murakkab va jiddiy xarakterga ega hodisadir. Intonatsiyani notug‘ri qo‘llagan nutq egasining xorijlik ekanligini aniqlash til egasi uchun unchalik ham qiyinchilik tug‘dirmaydi.

Shuningdek, intonatsiyadagi xatolik nutqning tushunish borasida qiyinchiliklarga olib kelishi bilan bir qatorda uni asl ma’nosi qanday ekanligini yoki uning semantik qirralarini ochishda ayrim xatoliklarni keltirib chiqarishi mumkin. 1924 yildayoq tilshunos olim H.Palmer o‘zining “English Intonation with Systematic Exercises” nomli asarida quyidagilarni yozib qoldirgan: “Ingliz tiliga xos bo‘lmagan talaffuz” yoki “xorijiy aksent” deb qabul qilinadigan holatlar ko‘pincha xorijiy tildagi intonatsiya orqali yuzaga chiqadi. Ingliz tilida so‘zlaydigan xorijliklar tilni benuqson qo‘llaydilar, biyron so‘zlaydilar go‘yoki tilda “suzadilar” va hattoki urg‘uni ham to‘g‘ri qo‘llaydilar. Biroq ularning intonatsiyasi shundayki, biz ularni xorijlik ekanliklarini darrov payqab olamiz va ko‘p hollarda ularning nima haqida gapirayotganlari biz uchun mavhum bo‘lib qolaveradi”.

Ingliz tili intonatsiyasi borasida juda ham ko‘plab va salmoqli ishlar olib borgan taniqli tilshunos olim V.Kuk yuqoridagi fikrni quyidagicha sharhlaydi: intonasion xatoliklar grammatik xatoliklar kabi tilga oid xatoliklardir; biroq inglizlar grammatik xatoni intonatsiyadagi xatoga qaraganda to‘g‘ri qabul qiladilar: ingliz millati vakili grammatik xatoga ko‘z yumishi mumkin, biroq intonasion xatoga hech kachon yon bosmaydi. Intonatsiyadagi xatolikni eshitgan ingliz uni tildagi xatolik deb emas balki, so‘zlovchining nima demoqchi ekanligiga (nutqiga) nisbatan notug‘ri munosabatda ekanligining aksi deb qabul qiladi.

Intonatsiya ham fonetikaning supersegment birliklaridan biri sifatida nutqdagi ijtimoiy madaniy ma’lumotni yetkazib beruvchi vosita hisoblanadi. Olimlar segment va supersegment vositalarning roli borasidagi turlicha izlanishlar olib borganlar va bu izlanishlarida ularga turlicha izoh berilgan. Ayrim tadqiqotchi olimlar segment vositalarga urg‘u bergan bo‘lsalar, boshqa bir olimlar esa supersegment vositalarning ijtimoiy madaniy farqlanishda ahamiyati katta deb hisoblagan. Aslida esa segment va

supersegment vositalarning o'ziga yarasha o'zni va ahamiyati bor deb hisoblash o'rinli bo'lar edi.

Intonatsiya faqatgina fikrni ifodalashdan tashqari nutqqa ma'no va emotsional-ekspressivlik beradi. Shuningdek intonatsiya tinglovchining hislariga ta'sir eta olish kuchiga ham ega desak xato bo'lmaydi. Intonatsiya tufayli so'zlovchi nutqi o'ziga xos bo'yoq bilan jilolangan turli-tuman nutq shakllariga ega bo'ladi⁵. Tilshunos olim N.I.Jinkin ta'biri bilan aytganda "intonatsiya "ifoda indikatori" bo'lib, shaxsning o'zini tanituvchi va namoyon qiluvchi asosiy vositalardan biri hisoblanadi⁶.

Har qanday tildagi interferensiya hodisasi uning intonatsiyasida yorqin namoyon bo'ladi. Bu esa o'z navbatida o'rganilayotgan tillarni qay darajada o'zlashtirishga bog'liq jarayon hisoblanadi. Interferensiyaning fonetik darajasi fonetik interferensiya deb ataladi. Keyingi yillarda ko'plab tilshunos olimlar interferensiyaning turlariga bag'ishlab anchayin salmoqli ishlar, izlanishlar olib bordi. Biroq lisoniy interferensiyaning intonatsiya darajasida o'rganish o'zining murakkabligi va istalgan tilning intonasion sistemasi rang-barangli sabab, mazkur mavzuga bag'ishlangan tadqiqotlar boshqa turlarining tadqiq etilishiga qaraganda kamroq o'rganilgan.

Taniqli rus tilshunos olimi G.M.Vishnevskaya, bilingv nutqidagi intonasion sistemalarning tabiiy yoki sun'iy til kontakti sharoitida o'zaro ta'sir etishini intonasion interferensiya, deb ta'kidlagan. Til egasiga kommunikativ jihatdan ta'sir etishda intonatsiyaning alohida roli bor, deb izohlaydi yana bir tilshunos olim N.D.Klimov . Bilingv tomonidan ona tili yoki ikkinchi chet tili intonasion modellarining ona tili bo'lmagan tildagi nutqqa beixtiyor qo'llab yuborishi muloqot davomida maqsadning notug'ri anglanishiga olib kelishi mumkin. Bu esa o'z navbatida til normalari va qoidalarning buzilishiga sabab bo'lishi mumkin. Bilingv tomonidan yo'l qo'yiladigan navbatdagi xatolik bu uning o'zlashtirgan chet tili intonasion modellarini taxminan yoki yetarli darajada bilmay turib muloqot jarayonida qo'llab yuborishidir. Mazkur holatda tinglovchi bo'lgan til egasidan xatoliklar yashiriladi, sababi u faqat o'z ona tili normalaridan kelib chiqib mazkur

intonasioon modelni o'zicha talqin qilishga urinadi va so'zlayotgan bilingvning nima demoqchi ekanligi unga mavhumligicha qolaveradi.

Ikki til egasi ya'ni bilingv nutqining til egasi tomonidan tushunish darajasi quyidagi interferensiya tiplarining klassifikatsiyasiga asoslanadi: tushunishni qiyinlashtiradigan interferensiya (bunda so'zlovchining umuman olganda, nima demoqchi ekanligini tushunish qisman saqlanib turiladi); tushunib bo'lmaydigan interferensiya (bunda so'zlovchining nima demoqchi ekanligi unchalik ham tushunarli emas); tushunishga to'sqinlik qiladigan interferensiya (muloqotni tubdan izdan chiqarib, tushunmovchilik keltirib chiqaradi). Bu kabi interferensiya turlarini mos ravishda zaif, o'rtacha va kuchli interferenisiya, deb ham ataydilar.

Xorijlik kishi nutqini tinglayotganda intonatsiya vositalari orqali nutqdagi uning nozik ma'nosini tinglovchi o'tkazib yuborishi yoki anglashga ulgurmay qolishi mumkin. Ma'lumki ko'p hollarda boshqa tildagi hazil-mutoyiba, ajablanishning turli ko'rinishlari, g'azab, achchiqlanish, nafratlanish, jirkanish intonatsiya bilan beriladi va bu holatlarni anglash tinglovchiga qiyinchilik tug'dirishi tabiiy. Shuningdek, xorijiy tilni o'rganishdagi qiyinchiliklardan biri aynan intonatsiyadir, desak xato qilmagan bo'lamiz.

Shuningdek, xorijiy tilni o'rganishdagi qiyinchiliklardan biri aynan intonatsiyadir desak xato qilmagan bo'lamiz. Kishilar xorijiy tilda biyron so'zlashi, so'zlarni benuqson talaffuz qilishi mumkin, biroq aynan intonatsiyaga kelganda esa xatoga yo'l qo'yishi mumkin. Intonatsiyaga asoslanib kishi qay darajada muloyim, his-hajonga boy, muloqotga dahldorligini va b. bilish mumkin. Shuningdek intonatsiya nutqning ma'no doirasini kengaytiribgina qolmasdan balki fikrning nozik taraflarini ochib berishiga ham xizmat qiladi. "Oddiygina "salom" so'zini, - deb ta'kidlaydi I.Andronikov, kibr bilan, uyatib, befarqlik, muloyimlik, g'amginlik, ta'sirsiz, do'stona, uzuq-uzuq, iztehzoli qilib aytish mumkin".

Tilshunoslikda intonatsiyaga bo'lgan qiziqish uzoq yillarga borib taqalsada, mazkur sath borasidagi muammolar, yechimini kutayotgan masalalar va to'ldirilishi lozim bo'lgan kemptik joylar hali hanuz mavjuddir. Bir so'z bilan aytganda esa

intonatsiya masalalari bugungi kunda ham o‘z ahamiyati va dolzarbligini yo‘qotgan emas.

Adabiyotlar:

1. Palmer, H. E. English Intonation with Systematic Exercises / H. E Palmer. – Cambridge : Heffer, 1924. – 105 p. Cook V. Active Intonation.-London: Longmans,, 1968. *» 99 p. Мартинкенас А.А. Сравнительный анализ эффективности использования визуальных опор в процессе обучения иноязычной интонации (немецкий язык, языковой вуз): Автореф. дис. . канд. филол. наук. М., 1988. - 23с. Вишневская, Г. М. Интерференция и акцент: (на материале интонационных ошибок при изучении неродного языка) : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.19 / Г. М. Вишневская. – Санкт-Петербург, 1993. - 373 с.
2. Зиндер Л.Р. Общая фонетика. М. : Высш. шк., 1979. – 312 с.
3. Palmer, H. E. English Intonation with Systematic Exercises / H. E Palmer. – Cambridge : Heffer, 1924. – 105 p.
4. Cook V. Active Intonation.-London: Longmans,, 1968. *» 99 p.
5. Всеволодский-Гернгросс, В. Н. Теория русской речевой интонации / В. Всеволодский-Гернгросс. - Петербург : Государственное издательство, 1922. - 128 с. : ил., нот.

KOMPYUTERLASHTIRILGAN TA'LIMNING PSIXOLOGIK ASOSLARI

Baxtiyorova Munira Mansur qizi

Nukus Davlat Pedagogika Instituti

Pedagogika va psixologiya ta'lim yo'nalishi 3 – kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim jarayonini tashkil qilish, kompyuterlashtirilgan ta'lim sohasini rivojlantirish, dars turlari va ularning o'qish samaradorligini qay darajada oshirishi haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Ta'lim, dars, dars turlari,

Ta'limni tashkil etish shakli - bu o'qituvchi va o'quvchining belgilangan tartibda, muayyan maqsadga muvofiq ma'lum rejimda tashkil etiladigan o'quv-bilish faoliyatining tashqi ifodasidir. Jahon pedagogika fani va amaliyotida ta'limni tashkil etishning turli shakllari mavjud. Jamiyat rivojining har bir yangi bosqichi ta'limni tashkil etishga o'z ta'sirini o'tkazadi. Ayni vaqtda ta'limning quyidagi shakllari ajratib ko'rsatiladi: individual, individual-guruhli, sinf-dars, leksiya-seminar va sinfdan tashqari, auditoriyadan tashqari, maktabdan tashqari. Ular o'quvchilarni qamrab olishi, o'quvchilar faoliyatini tashkil etishi, jamoaviy va individual shakllarining nisbatlari, mustaqilligi darajasi va o'qish jarayoniga rahbarlik qilish xususiyatlari kabi belgilariga ko'ra quyidagi uch asosiy turga ajratiladi:

- 1) individual;
- 2) sinf-dars;
- 3) ma'ruza-seminar

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, turli individual tipologik xususiyatlarga ega bo'lgan o'quvchilar uchun ta'limning yagona qulay, optimal sharoitlarini yaratish mumkin emas. Ammo o'zlashtirishning samaradorligini oshirishda muammoli ta'lim, noan'anaviy ta'lim usullarini qo'llash muhim ahamiyatga egadir. Ta'lim jarayoni avvalo o'quvchilar diqqatini rivojlantirishni talab etadi. Darslarda ko'rgazmali qurollardan, axborot texnologiyalari vositalaridan foydalanish ta'lim oluvchining

diqqatini rivojlantiradigan omillardan hisoblanadi. Ta'lim jarayonida ta'lim beruvchining vazifasi darsda o'quvchilarning faolligini yuzaga keltirishgina emas, balki o'quvchilarning darsda o'tiladigan materialni idrok etishga tayyor turishlarini kuzatish hamdir. Ta'lim jarayonida o'quvchilarning bilishga qiziqishlari g'oyat katta rol o'ynaydi. Ma'lumki, qiziqish o'quvchilarning emotsional bezagi, biror buyumni, biror faoliyatni tanlash munosabati va yo'nalishidir. Ma'lumki, psixologiyada o'quvchilarning ta'lim jarayonidagi qiziqishining ikki turi aniqlanadi. Birinchisi, bevosita, ikkinchisi bilvosita qiziqish. Har bir o'qituvchi o'z o'quvchilarida o'z faniga nisbatan bilvosita qiziqishni tarkib toptirishga harakat qiladi. Qiziqishlar orqali o'quvchilarda ta'limga faol munosabat namoyon bo'ladi. Psixologiyada qiziqish — bu shaxsning o'zi uchun qimmatli yoki yoqimli bo'lgan muayyan narsa yoki hodisalarga munosabatidir. Bolalarda bunday qiziqishni uyg'otish asosan dars turlariga ham bog'liq. Pedagogik adabiyotlarda darslarning turlari har xil asoslar bo'yicha ifodalanadi. Darslarni o'quvchi va o'qituvchilar faolyatining xususiyati bo'yicha turlarga ajratish amaliy maqsadga muvofiq emas, bunday ajratishni ta'lim metodlarini amalga oshirish usillari bo'yicha bajarish lozim. Dars turlari quydagicha:

1. a) dars ma'ruza
b) dars suhbat
v) kino dars
g) nazariy yoki amaliy mustaqil (tadqiqot tipidagi) ishlar darsi
d) aralash dars (bitta darsda darsning har xil turlari birikmasi)
2. a) mustaqil (og'zaki yoki yozma mashqlardan iborat reproduktiv tipdagi)
b) dars laborotorya ishi
v) amaliy ishlar darsi
g) dars ekskursiya
3. a) og'zaki (umumiy, yakka tartibda, guruhiy) so'rash
b) yozma (yakka tartibda) so'rash
v) sinov
g) sinov amaliy (laborotorya ishi)
d) yozma ish

e) aralash dars

Darsning bunday turlari o'quvchilarni o'zlashtirishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Xulosa qilib aytish kerakki hozirgi kunda axborot texnologiyalariga bo'lgan talab ortib bormoqda ayniqsa kopyuterlashgan ta'lim tizimiga chunki hozirgi rivojlanayotgan jamiyatda bunday vositalarsiz ish yuritish qiyin. Shuning uchun maktablarda zamonaviy ta'lim tizmini rivojlantirish, bolalarning kopyuter savodxonligini oshirish va yangi bilimlarni berish zarur. Dars jarayonida ham dars turlarini to'g'ri tashkil qilish, o'quvchilarning individual xususiyatlaridan kelib chiqib darsni tashkil qilish kerak. Pedagog, o'qituvchilar hozirgi kunda psixolog ham bo'lishi va o'quvchilarning xarakter – xususiyatlaridan kelib chiqib ularga ta'lim berishi lozim. Chunki ertangi kunning kelajagi yoshlar, ularga hozir qanday ta'lim – tarbiya berilsa, jamiyatga foydasi tegadigan insonlar bo'lib yetishib chiqadi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Z.T.Nishonova, N.G'.Kamilova, D.U.Abdullayeva, M.X.Xolnazarova “Rivojlanish psixologiyasi pedagogik psixologiya” Toshkent-2019
2. B.X.Xodjayev “ Umumiy pedagogika nazaryasi va amalyoti “ Toshkent – 2017.
3. R.Mavlonova, N.Rahmonqulova, N.Voxidov, K.Matnazarova “ Pedagogika Umumiy pedagogika nazaryasi va amalyoti) Toshkent – 2013.

JAHON PSIXOLOGIYASIDA SHAXS NAZARIYALARI

Baxtiyorova Munira Mansur qizi

Nukus Davlat Pedagogika Instituti

Pedagogika va psixologiya ta'lim yo'nalishi 3 – kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu tezisda shaxs haqida umumiy tushuncha va jahon psixologiyasida shaxs nazariyalari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: shaxs, biogenetik, sotiogenetik, psixogenetik,

Shaxs u yoki bu xildagi hayot tarzini tanlash imkoniyatiga ega bo'lgan ongli va faol insondir. Shaxs biologik tur bo'lishi bilan bir vaqtning o'zida muayyan tarixiy davr va ma'lum mamlakatdagi ijtimoiy muhitning ham farzandi hisoblanadi. Shaxsning qaysi tarixiy davirda, qaysi ijtimoiy muhitda yashashiga qarab uning fe'l – atvorida jiddiy o'zgarishlar bo'ladi. Jahon psixologiya fanida shaxsning kamoloti uning rivojlanishi to'g'risida xilma-xil nazariyalar yaratilgan bo'lib, tadqiqotchilar inson shaxsini o'rganishda turlicha pozitsiyada turadilar va muammo mohiyatini yoritishda o'ziga xos yondashuvga egadirlar. Mazkur nazariyalar qatoriga biogenetik, sosiogenetik, psixogenetik, kognitiv, psixoanalitik, bixevioristik kabilarni kiritish mumkin. Biogenetik nazariyaning negizida yetilish bosh omil sifatida qabul qilingan bo'lib, qolgan jarayonlarning taraqqiyotini ixtiyoriy xususiyat kasb etib, ular bilan o'zaro aloqa tan olinadi, xolos. Mazkur nazariyaga binoan, taraqqiyotning bosh omili biologik determinantlarga (aniqlov-chilarga) qaratiladi va ularning mohiyatida ijtimoiy-psixologik xususiyatlar keltirib chiqariladi. Biogenetik yo'nalish namoyandalari olimlar e'tiborini taraqqiyotning psixik va jismoniy o'zaro bog'liqligini o'rganishga qaratdilar. Bu psixofiziologiya uchun katta ahamiyatga ega bo'ldi. Psixika taraqqiyotini faqat biologik qonunlar asosida tushunish muvaffaqiyatga erishmadi. Ular taraqqiyotning ijtimoiy omillarining rolini yo'qqa chiqarib, faqat biologik omillarning rolini bo'rttirmoqchi bo'ldilar. Biologik nazariyaga qarama-qarshi bo'lgan nazariya sosiogenetik nazariya hisoblanadi. Sosiogenetik yondashuvga binoan shaxsda ro'y beradigan o'zgarishlar jamiyatning tuzilishi ijtimoiylashish usullari va uni qurshab turgan odamlar bilan o'zaro munosabati vositalaridan kelib chiqqan holda tushuntiriladi. Ijtimoiylashuv nazariyasiga ko'ra inson biologik tur sifatida tug'ilib, hayotning ijtimoiy shart - sharoitlarining bevosita ta'siri ostida shaxsga aylanadi. Psixologiyada psixogenetik yondashish ham mavjud bo'lib, u biogenetik, sosiogenetik omillarning qiymatini kamsitmaydi, balki psixik jarayonlar taraqqiyotini birinchi

darajali ahamiyatga ega, deb hisoblaydi. Ushbu yondashuvni uchta mustaqil yo'nalishga ajratib tahlil qilish mumkin, chunki ularning har biri o'z mohiyati, mahsuli va jarayon sifatida kechishi bilan o'zaro tafovutlanadi. Umumiy psixologiya fanida shaxsning shakllanishi va rivojlanishi qonuniyatlari hamda ularning mexanizmlari tadqiq etiladi. Bu borada psixologlar tomonidan shaxsga nisbatan turlicha ta'rif berilgan va uning tuzilishini o'ziga xos tarzda tasavvur qilishgan. Quyida mualliflar tomonidan keltirilgan ta'riflar tahlillarining keltirib o'tamiz. A.G.Kovalyovning fikricha, shaxs - bu ijtimoiy munosabatlarning ham ob'ekti ham sub'ektidir. A.N.Leont'ev ushbu masalaga boshqacharoq yondashadi va unga shunday ta'rif beradi: shaxs faoliyat sub'ektidir. Xulosa qilib aytish mumkinki shaxs nazaryalari shaxs rivojlanishiga sezilarli darajada ta'sir qiladi. Har bir nazariya o'ziga xos xususiyatlarga egaligi bilan shaxs rivojlanishiga va jamiyatda o'z o'rnini egallashiga sabab bo'ladi. Bu shaxs nazaryalari bo'yicha juda ko'p olimlar ish olib borgan va juda qimmatli bo'lgan ma'lumotlar qoldirgan. Genetik jihatdan chegaralangan tabiiy omillarga ijtimoiylik katta ta'sir ko'rsatishi natijasida odam hayotining davomiyligi ham uzayib boradi. Bilologik jihatdan mehnat qila olish imkonini beruvchi tana tuzilishiga ega bo'lgan odam shaxsga – ijtimoiy muhit ta'siri ostida rivojlanuvchi, til yordamida boshqa odamlar bilan munosabatga kirishuvchi, voqelikni biluvchi hamda aktiv o'zgartiruvchi subyektga aylanib boradi. Shaxs o'zi avvalo o'zining qadr – qimmatini va kamchiliklari bilan jamiyat hayotida faol qatnashganligi hamda ta'lim – tarbiya natijasida yuzaga kelgan o'zining kuchli va kuchsiz tomonlari bilan paydo bo'lgan konkret tirik odamdir.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Z.T.Nishonova, N.G'.Kamilova, D.U.Abdullayeva, M.X.Xolnazarova "Rivojlanish psixologiyasi pedagogik psixologiya" Toshkent-2019
2. N.Ismoilova, D.Abdullayeva "Ijtimoiy psixologiya" Toshkent-2013.
3. F.I.Xaydarov, N.I.Xalilova "Umumiy psixologiya" Toshkent – 2009.

OILAVIY HAYOTGA TAYYORLIK MUAMMO SIFATIDA

Baxtiyorova Munira Mansur qizi

Nukus Davlat pedagogika Instituti

Pedagogika va psixologiya ta'lim yo'nalishi 3 – kurs talabasi

Annatsiya: Ushbu maqolada yigit qizlarni oilaga tayyorlash, er-xotinlik va oilaviy munosabatlarning barqarorligi haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Oila, nikoh, oilaviy munosabatlar, Amir Temur fikrlari.

Oila har bir xalqning, millatning davomiyligini saqlaydigan, milliy qadriyatlarning rivojini ta'minlaydigan, yangi avlodni dunyoga keltirib, uni ma'naviy va jismoniy barkamol qilib tarbiyalaydigan, jamiyatning asosiy negizi hisoblanuvchi muqaddas maskandir. Oila tabiatning eng go'zal mo'jizalaridan biri. Shunday ekan shunday oilani barpo etish uchun yoshlarimizni qanday tarbiyalashimiz kerak degan savol tug'iladi. Bizning o'zbek oilalarda shaxsni tarbiyalashda bevosita bobo va buvilar ishtirok etadi. Azaliy turkiy udimga binoan ota – onadan ko'ra bobo – buvilarning ta'siri kuchliroq bo'lgan. Masalan Amir Temur shahzodalar tarbiyasi bilan ularning onalari emas, ulug' bibilari – buvilari shug'ullanishini lozim topgan. Demak farzandlarimizni oilaviy hayotga tayyorlashda oila azolarining barchasi birdek ma'suldirlar. Ko'pchilik yoshlarimiz, ayniqsa muvaffaqiyatli oilalarda tarbiya topgan yoshlar, oila qurish arafasida bo'lar ekanlar aksaryat hollarda o'zlarining bo'lajak oilaviy hayotlari uchun o'z ota – onasi oilasini ideal qilib oladilar. Chunki ular shu oilada tarbiyalanar ekanlar, “Eslarini taniganlaridan buyon” ota – onasining nizolashib tortishganlarini, bir – birlariga hurmatsizlik qilganlarini eslay olmaydilar. Lekin shunday oila qurishni tasavur qilgan yoshlarimiz, oila qurganlaridan so'ng o'zlari kutganidek turmush kechira olmasalar, nikohning dastlabki eng nozik, murakkab, qiyin, yangi ijtimoiy vaziyatlar, sharoitlar, bir – birlariga moslashish jarayonlarida yuzaga kelgan qiyinchiliklar oldida esankirab qolib, oila qurishda “ adashkanliklari “ dan nolib qolishlari mumkin. Shuning uchun ham yoshlarni oilaviy hayotga

tayyorlashda oilaviy hayot, er – xotin munosabatlarini faqat bir yoqlama va faqat yaxshi tomondan ko'rsataverish ham maqsadga muvofiq emas. Uni imkon qadar butun borligicha: baland – pastiyu shirin – achchig'i, qorong'u kechalari – yu yorug' kunduzlari bilan ko'rsatgan maqul. Shundagina yoshlarimizda oilaviy hayot haqida nisbatan adekvatroq tasavvur shakllanishi mumkin. Islom ta'limoti, sharq mutafakkirlari merosida ham nikoh – oila munosabatlari, oila odobi, farzand tarbiyasi masalalariga alohida e'tibor berilgan. Oilali bo'lib yashash, bola – chaqa qilish sunnatdir. Payg'ambarimiz Muhammad alayhissalom bu haqda shunday deganlar: "Ey yigitlar! Qaysi biringiz turmush qurishga qodir bo'lib, imkon topsangiz, tezda uylaning, chunki uylanish inson ko'zini poklaguvchi chiroq, ya'ni u nomahramlarga qarab gunohga botishdan saqlaydi degan. Shu gaplarda ham qanchalik ma'no bor. Bu orqali sof muhabat asosiga qurilgan oila mustahkam bo'ladi va oilada faqat muhabbat emas balki o'zaro hurmat bo'lishi kerak shundagina oila tinch, baxtli bo'ladi. Yoshlarimizda eng avvalo shu xususiyatlarni tarbiyalashimiz darkor. Er-xotinlik va oilaviy munosabatlarning barqarorligi yoshlarning oilaviy hayotga tayyorligiga, ya'ni oilaviy hayotga ijobiy emotsional munosabatni ifodalaydigan shaxsning ko'rsatmalarining butun boshli tizimiga bog'liq. Bugun birga yashaydigan va rasmiy ravishda nikohni qayd etishdan qochadigan yoshlarning soni tobora oshib bormoqda. Bunday holat birga yashash munosabatlarining psixologik mohiyati, birga yashovchilarning yetuklik darajasi va ularning fuqarolik nikohi istiqboliga yo'nalganlik darajasini aniqlashtirishga yordam beradigan bir qator savollarni keltirib chiqaradi. Shunday qilib, nikohga tayyorlik shunday yetuklikning mezonlaridan biri bo'lib, tadqiqotchi uchun qiziqarli mavzu bo'lib bormoqda. Yosh avlodni axloqiy tarbiyalashning eng muhim jihati hozirgi kunda yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashni tashkil yetishdir. Yoshlarda oila va nikohning ma'naviy-psixologik asoslari, oilaviy va oilaviy munosabatlarda xulq - atvorni tartibga solish haqidagi g'oyalar tizimini shakllantirish dolzarb ehtiyojdir. Asosiy e'tiborni axloqiy ongni shakllantirish, axloqiy fazilatlarini, odatlarni rivojlantirish, yoshlarning axloqiy ongi, xulq-atvori va histuyg'ularni birligini tarbiyalash, yoshlarning axloqiy saviyasini oshirishga qaratilmoqda. Tor ma'noda, demak, bo'lajak oila va nikoh rollarini samarali ijro etish

uchun yoshlar oilaviy hayot sohasida muayyan bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lishlari kerak. Oilaviy hayotga tayyorlashning muhim vazifasi yigit-qizlar o'rtasida oila va nikoh munosabatlari sohasida adekvat munosabatni shakllantirishdan iborat. Bo'lajak oila va nikoh rollarini samarali bajarish uchun yosh shaxs mustahkam, baxtli oila va oila vazifalarini (reproduktiv, tarbiyaviy, iqtisodiy va h.k.) mas'uliyatli bajarishga qaratilgan ijobiy munosabatlar tizimiga ega bo'lishi lozim.). Umuman olganda, insonning oilaga bo'lgan ehtiyojini, uning zarurligi va muqaddasligiga ishonishini tasdiqlash kerak shuningdek, insonning oila qadrini, uning jamiyatdagi o'rni va shaxs rivojlanishi uchun ahamiyatini anglash; oilaviy hayot idealini shakllantirish va sozlash; farzand ko'rishga psixologik tayyorlik va ularni to'g'ri tarbiyalash istagini shakllantirishdan iborat. Xulosa qilib aytishimiz mumkinki yoshlarni oilaviy hayotga tarbiyalashda ota – onaning ro'li juda muhim sanaladi. Oiladagi psixologik iqlim va er – xotin o'rtasidagi munosabatlar asosida bolada oilaviy munosabatlar haqida tushunchalar paydo bo'lib boshlaydi. Oila qurish bu juda katta mas'uliyatni va irodani talab qiladi. Hozirgi kunda yoshlarimiz oilaviy hayotning qiyinchiliklari, qaynona – qaynota, erning injiqliklarini ko'tara olmasdan, ajrashish holatlarigacha bormoqda. Bunga sabab esa ularning hali to'liq oilaviy munosabatlar o'rnatishga tayyor emasliklari hisoblanadi. Ikki yosh o'rtasida o'zaro hurmat, mehri – muhabbat bo'lsa va asosiysi oilaning nimaligini, uning qanchalar muqaddasligini tushunsa, bu oila eng baxtli oilalardan biri bo'ladi. Oila bu kichik jamiyat shu jamiyatni qanday barpo qilsak, kelajak ham shunday davom etadi. Hozirgi kunda yoshlarimizni oilaviy hayotga tarbiyalash bo'yicha juda katta ishlar amalga oshirilmoqda. Qizlarimizni farzand tarbiyasi, uy ishlari va eng asosiysi savodli qilish bo'yicha ishlar amalga oshirilmoqda. Chunki farzand dastlabki tarbiyani onasidan ya'ni u tug'ilmasidanoq onadan oladi. Shuning uchun hozirgi kunda qizlarni savodli qilish va bilimini yanada oshirish, o'zlarini turli sohalarda qo'llab ko'rishi uchun imkoniyatlar yaratilmoqda. Bu ham oilaviy munosabatlarga albatta ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Sh.A.Do'stmuhammedova, X.A.Tillashayxova, G.Baykunosova, G.Ziyavitdinova
“ Umumiy psixologiya “ 2 – kitob (Yosh davrlar va pedagogik psixologiya)
Toshkent – 2020
2. N.Ismoilova, D.Abdullayeva “Ijtimoiy psixologiya” Toshkent-2013.
3. R.Mavlonova, N.Rahmonqulova, N.Voxidov, K.Matnazarova “ Pedagogika (Umumiy pedagogika nazaryasi va amalyoti) Toshkent – 2013.
4. G'.B.Shoumarov, I.O.Haydarov, N.A.Sog'inov, F.A.Akromov, G.Solihova, G.Niyozmetova “Oila psixologiyasi” Toshkent-2008.

OLIV TA'LIMNI TIZIMLI ISLOH QILISHNING USTUVOR
YO'NALISHLARINI BELGILASH

Baxtiyorova Munira Mansur qizi

Nukus Davlat pedagogika Instituti

Pedagogika va psixologiya ta'lim yo'nalishi 3 – kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'limdagi yangi o'zgarishlar, ta'lim tizimini rivojlantirish va yetuk kodirlarni yetkazish haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Oliy ta'lim, bakalavriat, magistratura.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasida sharq donishmandlari aytganidek, "Eng katta boylik – bu aql - zakovat va ilm, eng katta meros – bu yaxshi tarbiya, eng katta qashshoqlik – bu bilimsizlikdir!" Shu sababli hammamiz uchun zamonaviy bilimlarni o'zlashtirish, chinakam ma'rifat va yuksak madaniyat egasi bo'lish uzluksiz hayotiy ehtiyojga aylanishi kerak deb ta'kidladilar. 2019.08.10 dagi O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida PF-5847-son O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonida O'zbekiston Respublikasida oliy ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, oliy ta'limni modernizatsiya qilish, ilg'or ta'lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish maqsadida: ilg'or xorijiy tajribalarni tahlil qilish orqali oliy ta'lim sifatini oshirish, o'quv dasturlarini takomillashtirish va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish yuzasidan tavsiyalar ishlab chiqish kerakligini takidlagi. Hozirgi davrda mamlakatimizda, shu jumladan xalq maorifi tizimida amalga oshirilayotgan o'zgarishlar o'qituvchilar, barcha pedagoglar oldiga o'quvchining bilimlarni yuksak darajada o'zlashtirishi; o'quvchilar mustaqil tafakkurini, ular aktivligini rivojlantirish; ularda yuksak axloqiy sifatlarni tarbiyalash;

ularning tafakkur, muloqot, o'qish, mehnat qilishga bo'lgan qobiliyatlarini taraqqiy ettirish kabi murakkab va mas'uliyatli vazifalarni qo'ymoqda. Buning uchun esa oliy ta'lim tizimini yaxshilash, yangi dunyoviy bilimlarga ega bo'lgan kadrlarni tayyorlash zarur. Dastlab oliy ta'lim tizimi haqida qisqacha ma'lumot berib o'tish lozim.

Oliy ta'lim o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi negiziga asoslanib, ikki bosqich (bakalavriat hamda magistratura)da tashkil etilib, mutaxassisliklar yo'nalishlari bo'yicha xalq xo'jaligining turli sohalariga oliy ma'lumotli mutaxassislarni tayyorlaydi. Oliy ta'lim muassasalariga talabalar qabul qilish davlat grantlari negizida va pullik-shartnomaviy asosda amalga oshiriladi.

Bakalavriat — mutaxassisliklar yo'nalishi bo'yicha fundamental va amaliy bilim beradigan, ta'lim olish muddati kamida to'rt yil davom etadigan tayanch oliy ta'lim. Bakalavr darajasiga ega bo'lgan shaxs oliy ta'lim tizimi yo'nalishidagi o'zi tanlagan soha bo'yicha oliy ma'lumotli mutaxassis hisoblanadi va davlat klassifikatorida belgilangan lavozimda ishlash huquqiga ega bo'ladi.

Magistratura aniq mutaxassislik bo'yicha fundamental va amaliy bilim beradigan, bakalavriat negizida ta'lim muddati kamida ikki yil davom etadigan oliy ta'lim bo'lib, magistraturadagi tahsil yakuniy klassifikatsion davlat attestatsiyasiga muvofiq olib boriladi. Bu ta'lim tizimi yoshlarimizning bilim saviyasini oshirishi uchun juda katta imkoniyat bermoqda. Oliy ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish, mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish borasidagi ustuvor vazifalarga mos holda, kadrlar tayyorlashning ma'no-mazmunini tubdan qayta ko'rib chiqish, xalqaro standartlar darajasida oliy malakali mutaxassislar tayyorlash uchun zarur sharoitlar yaratish maqsadida nafaqat yoshlar, balki butun jamiyatimiz a'zolarining bilimi, saviyasini oshirish uchun avvalo ilm-ma'rifat, yuksak ma'naviyat kerak. Shaxs uzluksiz ta'lim jarayonida dunyoviy, ilmiy bilimlarni o'zlashtiradi, fan asoslarini puxta egallaydi, ishlab chiqarish sohalari bilan tanishadi, shuningdek, o'zida ijtimoiy ta'sirlar yordamida ma'naviy-axloqiy sifatlarni tarbiyalab boradi. Shaxsda o'zlashtirilgan bilim, faoliyat ko'nikmalari va hayotiy tajriba asosida kasbiy mahorat ham shakllanib boradi. Yuksak ma'naviy-axloqiy sifatlarni va yuqori darajadagi kasbiy malakaga ega bo'lish uchun shaxs o'z oldiga muayyan maqsadni qo'ya olishi hamda unga erishish

yo'lida tinimsiz izlanishi, o'qib-o'rganishi lozim. Shundagina u ijtimoiy raqobatga chidamli, malakali kadr bo'lib shakllanadi. Hozirgi kunda ham shunday raqobatga bardoshli kadrlarni chiqarish uchun oliy ta'lim tizimida katta o'zgarishlar ro'y bermoqda. Xulosa qilib aytish mumkinki oliy ta'limga e'tiborning yaqqol dalili sifatida kvotalarning oshishi, yoshlarga yaratilayotgan imkoniyatlar, kam taminlangan, nogronligi bo'lagan, yoshlar daftariga kirgan oila farzandlari uchun grandlarning tashkil qilinishi hisoblanadi. Yoshlarimizning bilimini oshirish uchun modil kredit tizimining tashkil qilinishi, magistratura va daktoranturaga kirish imtihonlari uchun sertifikatlarning tasis etilishi bejiz emas. Chunki hozirgi zamon talabi, yetishib chiqayotgan kadrlar chet tillarini bilishi va jahon mamlakatlari bilan tajriba almashina olishi hisoblanadi. Shuning uchun hozirgi kunda chet tillarini o'rgatishga katta e'tibor berilmoqda va keng qamrovli ishlar olib borilmoqda.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Sh.A.Do'stmuhammedova, X.A.Tillashayxova, G.Baykunosova, G.Ziyavitdinova " Umumiy psixologiya " 2 – kitob (Yosh davrlar va pedagogik psixologiya) Toshkent – 2020
2. Z.T.Nishonova, N.G'.Kamilova, D.U.Abdullayeva, M.X.Xolnazarova "Rivojlanish psixologiyasi pedagogik psixologiya" Toshkent-2019
3. B.X.Xodjayev " Umumiy pedagogika nazaryasi va amalyoti " Toshkent – 2017.
4. M.X.To'xtaxo'djayeva " Pedagogika " (Pedagogika nazaryasi va tarixi) 1 – qisim. Toshkent – 2010.

**MEDIA, JURNALISTIKA VA MEDIA JURNALISTIKA HAQIDA
TUSHUNCHA**

Xayriniso Jo'rayeva Shavkat qizi

Samarqand Davlat Chet Tillar Instituti

“Xalqaro jurnalistika” yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Bu maqolada jurnalistikaning o'ziga xos bo'lgan turi, media jurnalistika predmeti va obyekti o'rganilib, uning barcha sabablari, obyektlari, farqi, natijasi va yechimi ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Jurnalist, media, OAV tushunchasi, media jurnalistikasi, axborot, media mahsulot.

KIRISH

Jurnalist - taqdim etilayotgan mahsulotning iste'molchiga bilvosita va bevosita yetkazib beruvchi shaxs hisoblanadi. Har qanday jurnalist hukumatning quroliga aylanib qolmasligi va doimo xalqqa xizmat qilishi muhimdir.

Jurnalistlar gazetalar, veb-saytlar, jurnallar va boshqa ommaviy axborot vositalarida qiziqarli bo'lmagan badiiy adabiyotlarni o'z jamoalari bilan baham ko'rish uchun ishlaydi. Ular hikoyalar uchun g'oyalar ishlab chiqaradi va ularni muharrirga taklif qiladi, so'ngra tafsilotlarni to'playdi va faktlarni tekshiradi.

Ular jiddiy siyosiy voqealar, jamiyatni qiziqtirgan hikoyalar yoki yengil mavzular haqida yozishlari mumkin. Jurnalistlar boshqa maqolalarni o'qish yoki o'zlarining asosiy manbalarini to'plash orqali tadqiqot o'tkazishlari mumkin. Jurnalistlar aniq ma'lumot oqimiga ega bo'lishlarini ta'minlash uchun jamiyatdagi turli manbalar va ommaviy axborot vositalari bilan aloqa o'rnatadilar. Ular o'z fikrlarini tartibga soladilar va o'zlarining g'oyalarini to'liq maqolaga aylantirish uchun jozibali tildan foydalanadilar. [1]

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Turli mavzularga e'tibor qaratadigan bo'lsak, jurnalistlar ham muayyan hududda bo'ladigan voqea-hodisalarni yoritib berishiga ko'ra turlarga bo'linadi. Sport jurnalistlari voqea sodir bo'layotgan joydan reportaj tayyorlashlari va uni to'g'ri sharxlab berishlari muhimdir. Ommaviy axborot vositalari shunchalik kengki, ular yozishdan tortib to bugungi axborot-kommunikatsiya texnologiyalarigacha. Muayyan aloqa vositasining kontseptsiyasiga ko'ra, jo'natuvchi va qabul qiluvchining rollari almashinishi yoki o'zgarishligi mumkin. Shuning uchun ommaviy axborot vositalari kamida ikkita asosiy aloqa paradigmalariga javob berishadi:

1) Qabul qiluvchining oldida sub'ektlardan faqat bittasi yuboruvchi vazifasini bajaradigan bir tomonlama aloqa.

2) qabul qiluvchi yoki qabul qiluvchilar yuboruvchiga aylanadigan va aksincha, ikki tomonlama yoki ko'p yo'nalishli aloqa.[2]

Ammo, media jurnalistikasi deganda bugungi kunda nima tushuniladi?

Media- turli xil axborot va chiqarilayotgan mahsulotning tomoshabinga qay tomonlama yetkazib berishidir. Media OAV ning ajratilmas tarkibiy qismidir.

Ommaviy axborot vositalari – bu ma'lum bir iste'molchiga axborot xabarini u yoki bu shaklda etkazish uchun xizmat qiluvchi texnologik vositalar va texnikalarning butun majmuasini o'z ichiga olgan keng tushunchadir.

Ommaviy axborot vositalari ko'p sonli bo'lib, ular orasida ommaviy axborot vositalari (gazetalar, jurnallar, kitoblar, televidenie, kabel tarmoqlari, radio, kinoteatrlar), individual ma'lumotlar va ma'lumotlar tashuvchi vositalar (xatlar, har qanday ommaviy axborot vositalaridagi audio va video yozuvlar, kompakt disklar), shuningdek, aloqa jamiyati tizimlari kiradi. (telegraf, telefon, pochta, kompyuter tarmoqlari).

Shuningdek, "Ommaviy axborot vositalari" atamasi kontekstga qarab quyidagilarni anglatishi mumkin:

Media-ma'lumotlar – qo'shimcha audio va vizual ma'lumotlarni o'z ichiga olgan har xil turdagi ma'lumotlar to'plami (matnli xabarlar qo'shimcha ravishda): grafik, video, animatsiya (multimedia deb ataladigan); media fayl – musiqa tinglash,

grafikalar, videolar, media-san'at – asarlari zamonaviy axborot-kommunikatsiya (yoki media) texnologiyalari, asosan, video, kompyuter va multimedia texnologiyalari, Internet yordamida yaratilgan va taqdim etiladigan san'at turi. Asarlarning alohida guruhlari ko'pincha “yangi media san'ati”, “elektron san'at”, “raqamli san'at” sifatida tavsiflanadi. [3]

MUHOKAMA VA NATIJALAR

“Demak, media jurnalistika deganda axborotlarning uzatilish kanallariga qay darajada to'g'ri yuborilishiga qaralar ekan. “,- degan fikr bu noto'g'ri tushuncha beradi. Yuqorida jurnalist va medianing vazifalari o'zining o'rnini to'laqonli bajarishi mumkin, lekin media jurnalistikada esa olib borilayotgan ishlar odatdagi jurnalistlarning vazifalaridan keskin farq qiladi.

Media jurnalistikada boshqa jurnalistik yo'nalishlar asosida voqea joyidan reportaj yoki intervyu degan tushunchalar bo'lmaydi. Media jurnalistikada ishlayotgan har bir kishi o'z kasbining barcha elementlarini iste'molchiga tez yetkazib berishi shart hisoblanadi. Media jurnalistikani chet elda SMM sohasi sifatida o'rganish va undan jurnalist bo'lmagan shaxslar ham Katya mablag' topishini keltirib o'tamiz. Bu kasbda shaxslar reklamalar orqali faol ijtimoiy sahifalardan daromad olishadi. Bugungi kunda bu tarmoqlardan voyage yetmagan yoshlarning ko'p foydalanayotganini kuzatamiz.

Chiqarilayotgan reklama tizerlaridagi salbiy qarashlar yoshlarning tushunish salohiyatini pasaytirishi mumkin. Bunday holatda chiqarilayotgan mahsulotning obyektiv yomon ta'siridan iste'molchilarning ko'p qismi ma'naviy tomondan qoloq shaxs bo'lib kamol topishi amri mahol.

Dunyoda media-ta'limini ahamiyati turli xalqaro tashkilotlar UNESCO tashkilotining rezolyutsiya hamda tavsiyalarida media-ta'lim muhumligi alohida ta'kidlanib, media-ta'lim rivojlanishini qo'llab-quvvatlagan (mediaeducation barcha turlari elektron, bosma, grafik, media va boshqalar) hamda turli texnologiyalar bilan uzviy bog'langan holda rivojlanadi va insonlarni quyidagi faoliyatlarga yo'naltiradi.

1. Media-matnlarni tahlil qilish tanqidiy anglash va yaratish.

2. Media-mahsulotlarni (matn, video-audio) manbalarini toppish va ularning quyidagi: • siyosiy; • iqtisodiy; • madaniy; • iqtisodiy xususiyatlarini aniqlash va ularni asl ma'nosini o'rganish.
3. Media-mahsulotlarini tushunish.
4. Shaxsiy media-mahsulotlarini yaratish tarqatish va ularga qiziqadigan auditoriyaga ega bo'lish.
5. O'rganish hamda yaratgan media mahsulotlarni hayot tarzini aniqlash. Media-ta'lim — bu butun hayot uchun konsepsiyasi deyiladi. [4]

Agar biron bir narsa bo'lsa, ijtimoiy media ommaviy axborot almashinuviga nisbatan ancha tezroq, ko'proq samimiy almashinish uchun harakat qilish kerak, agar u qo'lda o'chirilmagan bo'lsa, u erda qolgan yuzlab yoki minglab izdoshlarga qandaydir narsalarni portlatish kerak emas. Instagram, Snapchat-ga o'xshash hikoyalar xususiyati bilan efemerlik kontentni almashish bo'yicha harakatni o'tkazib yubordi, shuning uchun ko'pgina platformalar tez orada ta'qib qilinadi. [5]

XULOSA

Media jurnalistikaga berilayotgan chet ellik va o'zbek manbalarida axborotni to'g'ri va xolis OAV kanallarida uzatish tushuniladi. Biroq, media jurnalistika va SMM nomi va vazifalari bir biri bilan keskin farq qiladi.

Shuni aytish muhimki, gazeta, TV yoki radioda chiqarilayotgan axborot SMM axborotidan mutlaqo boshqa tushunchalardir. Bu jurnalistika va media jurnalistika o'zaro farqlanadi degani emas va ularning ham bog'lovchi belgilari bor. Albatta, ularning farqlari bog'lovchi nuqtasidadi. Ya'ni ularning hammasi ham yoritilish kanallari internet orqali uzatiadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. <https://www.journalismjobs.com> “Jurnalistika darajasi bilan qilishingiz mumkin bo'lgan 5 ta muqobil ish.” Olindi: 23.08.2022
2. <https://uz.warbletoncouncil.org> “Medianing ma'nosi”
3. www.indeed.com “Ijtimoiy media mutaxassisi, AWS Employer Brand.” Olindi: 23.08.2022
4. www.uz.m.wikipedia.org “Sardor CR7” Olindi: 23.08.2022
5. www.eyewated.com “Ijtimoiy media nima?”

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINI IJODKORLIKKA
O‘RGATISHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI**

Hamidova Feruza G‘iyosovna

Navoiy viloyati Zarafshon shahar 2- umumta’lim maktabi

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Tel: 93 612 63 03

Annotatsiya: Maqolada ijod, ijodkorlik, bugungi jamiyatda kichik maktab yoshidan boshlab bolalarning ijodiy faolligini rivojlantirishning dolzarbligi, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ijodkorlik faoliyatiga o‘rgatishning psixologik imkoniyatlari va ahamiyati, zamonaviy ta’lim yondashuvlari asosida o‘quvchilar ijodiy faoliyatini tashkil etish samaradorligi haqida bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: ijod, ijodkorlik, ijodiy faoliyat, boshlang‘ich ta’lim, o‘quv jarayoni, o‘qituvchi, o‘quvchi faoliyati, psixologik xususiyat, psixologik imkoniyat.

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF TEACHING CREATIVITY TO JUNIOR
SCHOOLCHILDREN

Abstract: The article reveals the importance of creativity, creative abilities, the importance of developing children's creative activity in modern society from an early age, the psychological potential and importance of teaching creativity to younger schoolchildren, the effectiveness of organizing students' creative activity based on modern educational approaches.

Keywords: creativity, creativity, creative activity, primary education, learning process, teacher, student activity, psychological feature, psychological opportunity.

Bugungi jamiyatda kichik maktab yoshidan boshlab bolalarning ijodiy faolligini rivojlantirish ta'lim tizimining dolzarb vazifasidir. Bizning vaqt - o'zgarishlar davri. Endi bizga nostandart qarorlar qabul qilishga qodir, ijodiy fikrlashga qodir insonlar kerak. Afsuski, zamonaviy maktab hali ham bilimlarni o'zlashtirishga ijodiy bo'lmagan

yondashuvni saqlab qolmoqda. Xuddi shu harakatlarning monoton, stereotipli takrorlanishi o'rganishga bo'lgan qiziqishni o'ldiradi, bolalar kashfiyot quvonchidan mahrum bo'ladi. Zamonaviy maktab ta'limi asosan o'quvchining mantiqiy tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan. Ta'limga bunday yondashuv shaxsning ijodiy tomonining rivojlanishini sekinlashtirishi mumkin. Shuning uchun kichik maktab yoshidan boshlab o'quvchilarning ijodiy faoliyatni rivojlantirish muammosi har tomonlama dolzarb bo'lib qolmoqda. Ijod - bu ongning oliy darajasi, faoliyatning yuqori va ancha murakkab shakli bo'lib, u insonga hosdir. Ijod insonning barcha psixik jarayonlarni, barcha bilim, malaka, barcha hayotiy tajriba, ahloqiy, jismoniy kuchini mobilizatsiyasi natijasida original va tarixiy-ijtimoiy, betakror sifat yangiliklari bo'lib tug'iluvchi mo'jizadir. Ta'limda ijodning natijasi yangi g'oyalar va rivojlanishga xizmat qiluvchi innovatsion tadqiqotlar hisoblanadi. - ijodkorlik - bu o'ziga xos qiymatga ega bo'lgan g'oyalarni yaratish jarayonidir. Bu bir kechada sodir bo'lgan voqea emas, balki jarayon. Asl g'oyalar kamdan-kam hollarda tasodifan yuzaga keladi (garchi ular shunday bo'lsa ham). Qoidaga ko'ra, murakkab muammoni hal qilishdan oldin siz ko'p vaqt va kuch sarflashingiz kerak. Keyin bu qarorni amalga oshirish kerak va yakuniy natija asl g'oyadan juda farq qilishi mumkin. - ijodiy fikrlash asl fikrlashdir. Butun dunyo uchun yangi narsalarni o'ylab topish shart emas, fikr o'zingiz uchun va, ehtimol, sizning davrangiz uchun o'ziga xos bo'lishi kerak. Ba'zida odamlarning atrofdagi dunyoga bo'lgan qarashlarini butunlay o'zgartiradigan kashfiyotlar sodir bo'ladi, ammo bu ijodkorlik uchun zaruriy shart emas. - har qanday ijodiy jarayonda "ideal"ga erishish uchun o'z ishimizga baho berib, tanqid qilishimiz kerak. Siz she'r yozyapsizmi, nutq so'zlayapsizmi yoki rejalashtiryapsizmi, o'z ishingizga qarab, "bu men o'ylaganimdan biroz boshqacha" yoki "Men yaxshi ish qilganimga ishonchim komil emas" kabi his qilish tabiiy. u." Biz doimo biror narsani baholaymiz, o'zgartiramiz, chunki ijodkorlik boshlanishi va oxiri bo'lgan o'z-o'zidan paydo bo'ladigan jarayon emas. Ko'pincha hamma narsa aqliy hujum, nazariyalar va farazlar bilan boshlanadi, keyin esa tinimsiz mehnat, hamma narsani to'g'ri qilishga qayta-qayta urinish. Boshlang'ich maktab o'quvchilarining ijodiy faoliyatini faollashtirish jarayonini o'rganish uchun asos sifatida biz G.S.ning asarlariga murojaat qildik. Altshuller, X.Aristova, D.B.Epiphany,

G.Weintswaig, L.S.Vygotskiy, G.M.Komskiy, E.V.Krilova, V.A.Molyako, miloddan avvalgi Muxina, A.N.Luk, R.A.Nizomov, V.V.Belich, G.I.Shchukina, L.I.Bojovich, A.V.Zaporojets va boshqalar. Qadriyat yo'nalishlari hayot davomida shakllanadi, lekin axloqiy va qadriyat yo'nalishlarini rivojlantirish uchun eng muhimi 6-12 yoshda bo'lib, bu yoshda atrofdagi dunyoni va o'zini bilishning intellektual mexanizmlari shakllanadi. Maktabga qabul qilish bilan bolalar rivojlanishida burilish yuz beradi. Butun hayot tarzi va qadriyatlari boshqacha bo'ladi. Kichik maktab o'quvchisida yangi intilishlar imkoniyatini va voqelikka munosabatning zarur darajasini belgilaydigan shaxsiy xususiyatlarning jadal shakllanishi mavjud. Kichik maktab yoshi - bilimlarni o'zlashtirish, to'plash davri, mukammal assimilyatsiya davri. Ushbu muhim hayotiy funktsiyani muvaffaqiyatli bajarishga ushbu yoshdagi bolalarning o'ziga xos qobiliyatlari to'sqinlik qiladi: hokimiyatga ishonchli bo'ysunish, sezgirlikni oshirish, ta'sirchanlik, ular duch keladigan ko'p narsalarga sodda o'ynoqi munosabat. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning o'rganilayotgan o'quv materialiga va o'z o'quv faoliyati jarayoniga shaxsiy va semantik munosabatini tahlil qilish va baholash imkonini beruvchi ko'rsatkich бўлиб, ular quyidagilardir: ➤ umuman mavzuga bevosita qiziqish; ➤ o'rganilayotgan fanning ijtimoiy ahamiyatiga o'quvchining bahosi; ➤ kognitiv faoliyat tajribasidan foydalanish va ijobiy o'zgartirish zarurati: o'quv ishlari usullari, to'plangan bilimlar; ➤ maktab o'quvchilari tomonidan mustaqil ravishda ishlab chiqilgan (intellektual, axborot, tadqiqot va boshqalar) o'quv ishining usullarini shakllantirish, unda o'quv jarayonida o'zlashtirilgan material bilan ishlash usullari va ўқувчининг o'z tajribasini to'plash natijalari taqdim etiladi; Maktab o'quvchilarining meta-bilimga ega bo'lish mezonini quyidagi ko'rsatkichlarda namoyon bo'ladi: ➤ meta-bilimni o'zlashtirish zarurati (bilim haqidagi bilim); ➤ meta-bilimning mavjudligi - o'quv materialini o'zlashtirish texnikasi va vositalari haqidagi bilimlar (aqliy faoliyat texnikasining mohiyati haqida bilim); ➤ har qanday turdagi matnlarning mazmuni va tuzilishini, o'quv topshiriqlarini tahlil qilish qobiliyati; ➤ ta'riflar, muammolar va teoremlarda asosiy narsani ajratib ko'rsatish qobiliyati. ➤ kognitiv ob'ektlarni taqqoslash, tasniflash qobiliyati. Keyingi ko'rsatkich o'quvchining ilmiy

bilim mantig'ini o'zlashtirish mezonini hisoblanadi. Ushbu mezon doirasida talabalarning fan bo'yicha bilim sifati hisobga olinadi. Shunday qilib, bizning fikrimizcha, "ta'lim sifati" ni quyidagicha belgilash mumkin. O'qitish sifati - bu diagnostik maqsadlarga erishish mezonini sifatida maqsadlar va o'quv natijalarining nisbati bo'lib, u o'zlashtirish jarayonida o'qituvchi va talabaning o'zaro ta'siri natijasini tavsiflovchi ta'lim ko'rsatkichlarining yaxlit to'plami bilan tavsiflanadi. ikkinchisi tomonidan taqdim etilgan o'quv materialini. Bugungi kunda maktab ichidagi boshqaruvdagi nazorat o'z o'rnini diagnostikaga bo'shatib bormoqda. An'anaviy nazorat usullarini qayta ko'rib chiqishga nima sabab bo'ldi? Bu ta'limtarbiya jarayonini insonparvarlashtirishning kuchayishi, o'quvchiga faol, ongli, teng huquqli ishtirokchi sifatida munosabatda bo'lish, bolalarning imkoniyatlari va qobiliyatiga jiddiy e'tibor qaratish bilan bog'liq. Ijodkorlikni baholab bo'lmaydi, degan fikr bor. Biroq, ta'rifga qaytadigan bo'lsak, ijodkorlikning asosiy tushunchalari o'ziga xoslik va qiymatdir. Har qanday sohada o'ziga xoslik mezonlarini belgilash mumkin, shuningdek, qanday g'oyalarni qimmatli deb hisoblash, qanday g'oyalarning kreativ va noyob ekanligini tahlil qilish mumkin. Buning uchun o'qituvchining ta'lim - tarbiya jarayoniga akmeologik yondashuvi o'quvchilardagi kreativlikning rivojlanishiga yordam beradi. Kreativ shaxsni tayyorlash - ijodkorlikka o'rgatish va o'zini o'zi ijodiy namoyon etish jarayonida shaxsda barqaror kreativ sifatlarni shakllantirish va rivojlantirish mazmuni; Ijod - ijtimoiy sub'ektning yangiligi, ahamiyati va foydaliligi jamiyat yoki muayyan guruh tomonidan tan olingan faoliyati yoki faoliyati natijasi Pedagoglarda kreativ faoliyatni tashkil etishga imkon beradigan malakalar guruhlari: 1) bilishga oid (gnostik) malakalar; 2) loyihalash malakalari; 3) ijodiy-amaliy (konstruktiv) malakalar; 4) tadqiqotchilik malakalari; 5) muloqotga kiruvchanlik (kommunikativ) malakalari; 6) tashkilotchilik malakalari; 7) izchillikni ta'minlovchi (protsessual) malakalar; 8) texnik-texnologik malakalar Mehnat ijodning ichida boshqa faoliyatlar qatori (ancha yashirin, «ichki» sezgi, hotira, tafakkur va boshq.) faoliyat bo'lsada, unda ijodning natijalari yaqqol ko'rinadi. Boshlang'ich sinf o'quv jarayonlarida o'quvchilarini ijodkorlikka o'rgatishning o'ziga xos psixologik xususiyatlari mavjud bo'lib, улар ҳар бир болада ўзгача намоён бўлади. Psixologiyada shaxsiyatning

xususiyatlari, o'zlarini muntazam ravishda namoyon etadigan asosiy xususiyatlarning barcha turlarini qamrab oladi. Masalan, har bir kishi tasodifiy kerakli ma'lumotlarni unutishi mumkin, ammo umuman olganda hammasi unutilmaydi. Yagona holatlar belgilar xususiyatining mavjudligini ko'rsatmaydi. Qarama-qarshilikka uchragan shaxslarning xarakteristikalarini odat va bezovtalik kabi xususiyatlarni o'z ichiga olishi mumkin, lekin bu boshqalarga g'azablanishga qodir bo'lgan har bir kishi ziddiyatli shaxs bo'lishini anglatmaydi. Shuni aytib o'tish joizki, inson hayot tajribasini yig'ib oladigan barcha fazilatlar oladi. Doimiy ravishda emas, balki umr bo'yi o'zgarishi mumkin. Qobiliyatlar, qiziqishlar va xarakterlar - bularning barchasi hayot tarzida o'zgarishi mumkin. Shaxs ekan, rivojlanadi va o'zgaradi. Shaxsiyatning hech qaysi belgisi tug'ma bo'lishi mumkin emas, deb ishoniladi - ularning barchasi hayot davomida qo'lga kiritilgan. Tug'ilganda, insonga his-tuyg'ular organlari, asab tizimi va miya ishlarini o'z ichiga olgan fiziologik xususiyatlar beriladi va ularning xususiyatlari xarakterning rivojlanishi hisoblanadi. Masalan, o'quv jarayonida o'qituvchining yuksak pedagogik mahorati va akmeologik yondashuvi orqali topshiriqni bajarish jarayonida o'quvchilardagi yashirinib turgan kreativlikka yon bosuvchi psixologik holatlar yuzaga kela boshlaydi. Ayniqsa, hissiyot - ijod kuchlari orasida alohida o'rinni egallaydi, bu reproduktiv kuchi deb aytiladi, qaysiki uning yordami bilan inson tashqi olam bilan aloqada bo'ladi va o'zining aql-idroki bilan aks ettiradi. Hissiyot idrok, sezgi, hotira asosida, shuningdek tafakkur va boshqalar bilan insonga hayotdan olgan taassurotlar zapasiga ega bo'lishni taqozo etadiva bu sohada turli faoliyatlarni amalga oshiradi, jumladan, mehnatning eng oliy darajasi hisoblangan ijod bilan ham. Shunday qilib, mehnatning oliy shakli ijoddir. Har bir inson dunyoni idrok qiladi, tasavvur qiladi, yaqqolroq his etib boradi. Kuzatishlar asosida ko'pdan-ko'p taassurotlar olib, eshitib, o'qib hotirada ancha yorqin saqlab qolishga harakat qiladi. Bular asar yaratishda juda ham zarur, qaysiki, hotirada faqat o'z mazmunida borliqqa estetik, hissiy munosabat aks etib turuvchi voqealar aks etadi. Xotira - xuddi hissiyot kabi badiiy ijodning reproduktiv kuchi hisoblanib, u o'z navbatida o'zida eng zaruriy psixik jarayonni - odamning o'tgan tajribasini namoyon etadi. Jumladan, yodga olish, yodda saqlash va so'ngra shunday narsa yaratiladiki, uni o'tmish tajriba mazmuni bilan

bog‘lamasdan hotiraning aralashuvisiz borliqni, jumladan, badiiylikni ham idroq etib bo‘lmaydi. Xotira badiiylikni aks ettirishda xizmat qiladi. Inson hayotida va har qanday faoliyatida xotirani chetlab o‘tolmay qoladi, xususan u o‘sha taassurotlar bilangina yashab yuradi. U o‘tgan, ko‘rganlarini, anglaganlarini va taasurot materiallarini taxliliga ko‘ra, tafakkurning natijalaridan foydalanishi zarur bo‘ladi. O‘tmish tajriba faqat hotira evazigagina saqlanib qolishi mumkin. Iroda - ijod kuchining samarasini belgilovchi, ijod uchun eng zaruriy psixik jarayonlardan biri hisoblanadi. Iroda mehnat faoliyatining asosiy turi sifatida amalga oshsada, lekin mehnatning samarasi irodaviy xususiyatlarning namoyon bo‘lishiga bog‘liq. Irodasizlik ma’naviyatning kuchsizlanishiga olib kelishi, so‘ngra jismoniy kuch va insonda dangasalik va xatto ongsizlikka olib kelishi mumkin. Bu holda insonning biror ahamiyatli narsa yaratishi xaqida gap ham bo‘lishi mumkin emas. Iroda psixologik nuqtai-nazaridan o‘zida shaxsning ongli ravishda o‘z xarakterlarini boshqaradigan psixik jarayon bo‘lib, maqsadga erishish yo‘lidagi qiyinchiliklarni bartaraf etish yo‘lidagi ko‘nikmasini egallashdagi urinishlarida namoyon bo‘ladi. Iroda maqsadga yetish uchun aqliy va jismoniy kuch-quvvatini ongli ravishda boshqara olish yoki aksincha qandaydir voqeani amalga oshirmoqlikdir. U faqat insonga hosdir. Iroda oddiy va murakkab xarakterlar orqali amalga oshadi. Murakkab irodaviy xarakterlar avvalo, anglash va masalani qo‘yish, masalani qo‘yish va rejalashtirish, rejalashtirish va maqsadni amalga oshirishni nazarda tutadi. Iroda ma’lum xususiyatlari bilan xarakterlanadi:

➤ harakatchanlik ➤ mustaqillik ➤ qat’iyatlilik, ➤ sabr-toqatlilik ➤ o‘z-o‘zini boshqara olish. Irodaviy xususiyatlarning namoyon bo‘lishi, irodaviy imkoniyatlarni so‘zsiz, quyidagi psixik jarayonlar - hayol, sezgi, hotira, tasavvur kabilar bilan bog‘laydi. Shunday qilib, iroda katta kuch sifatida ijodni aktivlashtiradi, yuqori natijalarga erishishi va yana o‘quvchining yetuk shaxs sifatida shakllanishida yuzaga chiqadi. Tafakkur - ijodiy faoliyatning mukammallashtiruvchi kuchlaridan biri bo‘lib, borliq materiallari haqida fikrlashda, tahlil qilishda idrok, sezgi, hissiyot va esda qoldirishda asosiy rol o‘ynaydi. Intuitsiya - sezgirlik, bu inson hayotida alohida fenomenal va murakkab faoliyat bo‘lib, inson ruhiy faoliyatida - ya’ni ijodiy mehnatda,

xususan badiiy ijodda katta rol o‘ynaydi. Shu bilan birga so‘zsiz intuitsiya hotira, tafakkur va obrazli tasavvur bilan jips aloqada bo‘ladi. Intuitsiya obyektiv borliqni aks ettiruvchi sifatida bo‘lsada, uni rivojlantirish yo‘llari ham bordir. Mana shu zaruriy jarayonda o‘qituvchi o‘quvchilarning kreativ fikrlash qobiliyatlarini qulay muhitda to‘la namoèn qilishlari uchun imkoniyat yaratib bera olsa, o‘quvchilar birin - ketin muvaffaqiyatga erishib boradilar. Agar ta‘lim berishda noto‘g‘ri metod yoki yo‘nalish tanlansa, ya‘ni o‘quvchi tanqidga uchrasa bunday vaziyatda unda kreativ fikrlash ko‘nikmalarini samarali shakllantirish èki rivojlantirish mumkin bo‘lmaydi. O‘quvchilarda kreativlikni odatga aylantirish orqaligina kreativ fikrlash ko‘nikmasini muvaffaqiyatli shakllantirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Дилова Н.Г. (2012). Возможности организации учебного процесса на основе педагогического сотрудничества. Молодой ученый. Т. 46, № 11, С. 409- 411.
2. Дилова Н.Г. (2018). Буюк аждодларимизнинг таълимотларида мужассамлашган ўқитувчи билан ўқувчилар ҳамкорлигининг педагогик хусусиятлари. Замонавий таълим. №3, 63-68 б.
3. Дилова Н.Г. (2013). Требования к учителю по организации сотрудничества учащихся начальных классов в учебном процессе. Актуальные проблемы современной науки. № 4 (72). С. 55-57.

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING SAVODXONLIGINI
OSHIRISHDA O‘QITUVCHINING OG‘ZAKI VA YOZMA NUTQINI
TUTGAN O‘RNI**

Hamidova Feruza G‘iyosovna

Navoiy viloyati Zarafshon shahar 2- umumta‘lim maktabi

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Tel: 93 612 63 03

Annotatsiya: maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining og‘zaki va yozma nutqini rivojlantirish usullari haqida fikrlar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: ritorika, nutq, fikr, notiq nutqi, mustaqil fikrlaydigan

Ritorika yunoncha “notiqlik san‘ati” keng ma‘noda esa badiiy nasr haqidagi fan bo‘lib, miloddan avvalgi V-IV asrlarda Yunonistonda yuzaga kelgan. Miloddan avvalgi III-II asrlarda tizimli fan sifatida shakllangan. U Sharqda voizlik san‘ati sifatida nom qozongan. Bizga ma‘lumki, ta‘lim-tarbiya jarayonida o‘quvchilar ongiga va qalbiga berilayotgan bilim, ko‘nikma va malakalarni chuqur singdirish, jismonan sog‘lom, ma‘nan yetuk, har tomonlama barkamol rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, intellektual salohiyatli, chuqur bilim va zamonaviy dunyoqarashga ega, Vatan taqdiri va kelajagi uchun mas‘uliyatni o‘z zimmasiga olishga qodir bo‘lgan, o‘ziga va o‘z imkoniyatiga ishongan yosh avlodni tarbiyalab, voyaga yetkazish bugungi kun va pedagogikaning asosiy maqsad va vazifalaridan biriga aylangan. Shu nuqtai nazardan, boshlang‘ich ta‘lim doirasida ta‘lim sifati va samaradorligini oshirish, ya‘ni bolada ijobiy munosabatni shakllantirish, o‘qish savodxonligini tarkib toptirish, ularda mantiqiy va ijodiy tafakkurni shakllantirish, ularni og‘zaki va yozma muloqot me‘yorlarini egallashga hamda o‘z-o‘zini boshqarish va tuta bilishga o‘rgatish uchun boshlang‘ich sinflarda sifatli ta‘limiy faoliyatni tashkil etishga alohida e‘tibor qaratish lozim bo‘ladi. Boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilar bilimi sayoz bo‘lsa, yuqori sinflarda ham fanlarni o‘zlashtirishi talab darajasida bo‘lmasligi aniq, ya‘ni ta‘limda poydevorni

mustahkam qo‘ymay turib, uning pirovard natijasiga erishib bo‘lmaydi. Shunday ekan, sohada hal qiluvchi o‘rin tutadigan malakali kadrlar ta‘minoti, ularning kasbiy salohiyatini oshirish borasida alohida e‘tiborga molik talablar joriy etilgan. Hozirgi kunda o‘qituvchiga qo‘yiladigan malaka talablari, umuman, shu kabi me‘yorlar zamon talabidan kelib chiqqan holda ishlab chiqilmoqda. Boshlang‘ich sinflar uchun belgilangan bilimlar massasini o‘qituvchi o‘quvchiga to‘liq va to‘g‘ri yetkazib berishi juda muhimdir. Zero, bu o‘qituvchining notiqlik san‘ati, ya‘ni ritorika salohiyatiga bog‘liqdir. Voizlik san‘ati pedagogning o‘quvchiga ta‘sir etish va yetkazib berishining asosiy kalitidir. Binobarin, pedagogda bilim va fikrlash san‘ati bor, biroq notiqlik va e‘tibor tortish san‘ati bo‘lmasa, dars ilmiy-metodik jihatdan to‘g‘ri tashkil etilsada, o‘z samarasini bermaydi. Bunda ritorikaning 5 qismini ko‘rib chiqish va pedagog bularning bari yuzasidan o‘zida kasbiy va metodik mahoratni shakllantirish bo‘yicha ishlashi lozim. Materialni topish. Topilgan va berilmoqchi bo‘lgan bilimlar to‘plami qabul qiluvchi, ya‘ni o‘quvchinig yosh va individual xususiyatlariga mos bo‘lishi lozim. O‘quvchi yoshi va shaxsiy xususiyatlariga mos bo‘lmagan yangi tushunchalar ular ongida singib, o‘z aksini topmaydi. Tushunish oson bo‘lishini ta‘minlash va ma‘lumotlarni joylashtirish. Maktabgacha ta‘lim va kichik maktab yoshidagilar ta‘limida o‘zlashtira olmaslik sabablari sifatida e‘tirof etiluvchi bu jihat o‘quvchi bilish faoliyatiga kuchli va tartibsiz bosimni yuzaga keltiradi. Qadimgi yunon notiqklarining fikricha, yaxshi nutqning kuchi fikrlarning o‘zaro bog‘lanishi bilan belgilanadi. Agar tinglovchilar bir fikrni qabul qilsa, u bilan bog‘liq qolgan fikrlarni ham tan oladi. Demak, tayyorlangan materiallar tushunishga oson bo‘lishini ta‘minlash uchun to‘g‘ri izchillik asosida prinsipi asosida berilishi lozim. Bu orqali izchil muntazam o‘qilayotgan fanlar orqali o‘quvchilarda bilish qobiliyati, o‘zlashtirish darajasi va ularning ijodiy kuchlarini rivojlantirib borishni nazarda tutadi. So‘z bilan ifodalash. Notiqning nutqi bu uning asoosiy qurolidir. Olimlar uni dudama hanjariga qiyos etishadi. Ya‘ni u ikki tomoni ham kesuvchi quroldir. Bir tomonida adolat tursa, ikkinchi tomonida adovat. Darhaqiqat, bugungi zamon rivoji kishidan o‘z fikrini to‘g‘ri va to‘laqonli ta‘sirli qilib bayon etishini talab etadi. Nutqimizning ta‘siri ikki xil omilga bog‘liqdir: -nutq sifati; -texnikasi. O‘qituvchi yetkazayotgan fikrlari, yoinki, nutqining

to'g'ri, aniq, mantiqiy, sof, ta'sirli, jo'yali, boyligi, ifodaviyligi, soda va qisqaligini talab etuvchi omillar uning sifatini tashkil etadi. Nutq paytida o'qituvchining o'zini tutishi, eng avvalo, auditoriyaga kirib kelish jarayoni, xarakteri, so'zlash manerasi(ya'ni so'zlovchining ovoz tembri, toni va tovush to'lqinining tarqalish masofasi), fikr yuritish usuli, tana harakatlari, nutq jarayonida auditoriyani ko'z orqali nazoratga olish va shu orqali so'zlasha olishi uning texnikasini tashkil etadi. O'qituvchi darsni shunday boshlab, davom etib, yakunlanishi kerakki, tinglovchi kim bo'lishidan qat'iy nazar (u o'quvchilar, ota-onalar, hamkasblar va h.k) so'zlovchini yoqtirib qolishi, hech bo'lmaganda, haftada bir soat dars bo'lsa, shu vaqtda sizning leksiyangizdan to'lqinlanib, o'zaro muhokama qilishi kerak. O'qituvchi ovoz tonining o'zgarishiga alohida e'tiborli bo'lmog'i lozim. Sinf xonasiga o'quvchilar shovqinini bartaraf etish va diqqatlarini o'ziga qaratib olish uchun har kuni turli xil uslublardan foydalanishi va bu foydalanayotgan uslub dars xarakteriga mos bo'lishi ta'lim sifatining oshishini ta'minlaydi. Misol uchun, o'qish darsiga ustoz " bir bor ekan, bir yo'q ekan.-maktabning-sinfidagi zukko o'quvchilar bugun(mavzu nomiga mos keltirish) olamiga qilishar ekan. Bu sayohatga ular 3 guruhga bo'linib, birinchi (ikkinchi,) sayyohlar jamoasiga (har bir qator uchun to'polonchi o'quvchilar aytilishi kerak) sardor etib tayinlanibdi va h.k". (Shu o'rinda ularning vazifalari o'qituvchi tomonidan aytiladi.) sayohat har bir jamoadagi sayyohlar(o'quvchilar) to'liq yo to'liq emasligini aniqlash olish orqali davom ettiriladi. Darsning boshlanishini o'qituvchi qanday boshlasa, dars so'nggiga qadar shu atmosfera auditoriyani tark etmasligini unutmaslik kerak. Yodlash. Ko'plab o'qituvchilarda kuzatiladigan asosiy kamchilik bu ularning o'z nutqlarini yoddan bayon etishlaridir. Dars strukturasi tuzgan vaqt pedagog ketma-ketlikka rioya qilgan holda yuqorida sanalgan jihatlarni inobatga olib, o'z nutqini yodlamagan tarzda bayon etishi lozim. Bunda, albatta, o'qituvchidan yillik va kundalik tayyorgarligi, so'z boyligi, mahorati va ijodkorligi talab etiladi. Ushbu jarayonda o'qituvchi o'zida quyidagilarni jamlagan bo'lishi tavsiya etiladi: - pedagogning o'zi juda dadil va fikriga amin bo'lishi kerak; - nutq to'la isbotlanishi lozim; - nutqdagi hamma narsa muhim hisoblanishi kerak; - nutq materialini sidqidildan to'plash va idrok etgan bo'lishi lozim; - so'zlovchi va tinglovchi

o'rtasida erkin muloqot muhitini yaratishi kerak. Talaffuz. So'zlovchining talaffuzi to'g'ri, aniq va yoqimli bo'lishi kerak. Darhaqiqat, yaxshi nutq yutuq manbai. Talaffuz tonining o'zgarmay, bir me'yorda davom etishi tinglayotgan o'quvchilarni zeriktiradi va diqqatini tarqoqs holatga olib keladi. Ovoz tonining 3 holati: yuqori, o'rta, pastki holatidan birdek o'rinli foydalanish zarur. Sharq Uyg'onish davrining yetuk namoyondalaridan biri Abu Ali ibn Sino o'z asarlarida mudarrislariga faoliyatida muvaffaqiyatga erishish garovi bo'lgan quyidagi tavsiyalarni beradi: Bolalar bilan muomalada bosiq va jiddiy bo'lish; Berilayotgan bilimning o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishiga e'tibor qaratish; O'quvchining xotirasi, bilimlarni egallash qobiliyati, shaxsiy xususiyatlarini nazorat qilish; Bilimlarni o'quvchining yoshi, aqliy darajasiga mos ravishda olib borish; Har bir so'zning bolalar hissiyotini uyg'otish darajasida bo'lishiga erishish; Bolalarni fanga qiziqтира olish. Yuqorida bayon etilgan fikrlarni umumlashtirib aytadigan bo'lsak, boshlang'ich sinflarda ta'lim va muloqotning kaliti nutq bilan, tarbiya va muomalaning kaliti xulq bilan ekanligini yodda tutish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Y.Rasulova, O.Nurmatova "Pedagogika" o'quv qo'llanma / —T.Adabiyot uchqunlari
2. "KUGlarda ta'lim-tarbiya ishlari nazariyasi va metodikasi" o'quv qo'llanma/ N.Nasritdinova, D.Maqsudova—T.
3. "boshlang'ich ta'lim va jismoniy madaniyat yo'nalishida sifat va samaradorlikni oshirish: muammo va yechimlar" xalqaro ilmiy konferensiyalar maqolalar to'plami—T.

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA TARBIYA DARSLARI
ORQALI VATANGA MUHABBAT HISLARINI OSHIRISH
TEXNOLOGIYASI**

Hamidova Feruza G'iyosovna

Navoiy viloyati Zarafshon shahar 2- umumta'lim maktabi

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Tel: 93 612 63 03

Annotasiya: Maqolada tarbiya fanining maqsadi, tarbiya fanini o'qitishda o'qituvchi uchun adabiyotlar ro'yxati, boshlang'ich sinf o'quvchilarini vatanparvarlik hislarini oshirishda tarbiya fanida qo'llaniladigan metodlar to'g'risida fikrlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich sinf, vatanparvarlik, ma'naviyat, ta'lim, tarbiya fani, darslik, tarbiya fani maqsadi, interfaol metodlar.

Kirish: Atoqli fransuz adibi Viktor Hyugoning: "Maktab ochish turmani yopishdir" degan hikmatli iborasida purma'no so'z borligi barchamizga ma'lum. Ya'ni maktab ochilgan joyda ta'lim bo'ladi. Tarbiya bor joyda ma'naviyati yuksak o'quvchilar bo'ladi. Demak o'z-o'zidan qamoqxonalarga extiyoj qolmaydi. Ta'lim va tarbiya – birining o'rnini biri to'ldiruvchi tushunchalardir. Boshlang'ich sinflarda tarbiya darsi orqali vatanga sadoqat hissini, irodalilik, mafkuraviy immunitet, shuningdek ularning shaxsiy, hissiy, nutqiy, jismoniy, ijodiy qobiliyatlarini rivojlanishi hamda mehr-oqibatlilik, mas'uliyatlilik, bag'rikenglik, huquqiy madaniyat, mehnatsevarlik kabi muhim fazilatlarni bolalikdan boshlab bosqichma-bosqich shakllantirish va oshirish shu bilan birga ma'naviy tarbiyani amalga oshirishda o'z xalqining milliy, tarixiy, madaniy qadriyatlariga hurmat, atrofmuhitga nisbatan ehtiyotkorona munosabatni kamol topishida ota-ona, tarbiyachi, o'qituvchi muhim ahamiyat kasb etadi. Yoshlikda olingan bilim, toshga o'yilgan naqsh kabidir. Inson hayotining aynan yoshlik, bolalik davrida o'rganilgan har qanday bilim, ko'nikmalar u

ulg`aygach erishgan barcha yutuqlarining kaliti bo`lib xizmat qiladi. Bolalik – kishi umrining ko`klam davri, unda hayotning bo`lg`usi yillari uchun urug` ekiladi. Ulug` allomalarimiz tarbiyaga e'tibor qaratgani, “Tarbiya biz uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir” degan Abdulla Avloniy. Ta'lim-tarbiya taraqqiyoti mamlakat ravnaqi va taqdiriga daxldor masaladir. Yurtning jadal rivojlanishi, xalqining farovon yashashi davlatdagi yoshlarning ta'lim-tarbiyasi, ularga yaratilayotgan sharoitlarga chambarchas bog`liq. ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabr “Uzliksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora tadbirlari haqida”gi 1059-sonli qarori, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 –yil 6-iyul “Umumiy o`rta ta'lim muassasalarida “Tarbiya” fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish choratadbirlari to`g`risida” 422-sonli qarori qabul qilindi. “Tarbiya” darsligi “Odobnoma”, “Vatan tuyg`usi”, “Milliy istiqlol g`oyasi va ma'naviyat asoslari” hamda “Dunyo dinlari tarixi” fanlarini birlashtirdi. “Tarbiya” fani 1 - 9-sinflarda 2020/2021 o`quv yilidan, 10 — 11-sinflarda esa — 2021/2022 o`quv yilidan boshlab fanlarga ajratilgan umumiy soatlar doirasida bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etildi. Tarbiya fanining maqsadi darslik orqali o`quvchida bilim berishdan tashqari hayotiy ko`nikma shakllantiriladi va bosqichma-bosqich bolada maqsad qo`yish va unga intilish ko`nikmasini shakllantirib boradi. Boshlang`ich sinf o'quvchilarida tarbiya darsi 1-sinfda o`quvchi dastlab orzularini aniqlay olishni o`rgatilsa, 2-sinfda o`z oldiga maqsad qo`ya olish ko`nikmasi shakllantiriladi. 3-sinfda o`quvchida dasturni o`zlashtirish natijasida maqsad va orzuomidlarini amalga oshirishga harakat qilish ko`nikmasi paydo bo`ladi. 4-sinfda atrofda bo`layotgan voqea-hodisalarga sog`lom munosabat bildira oladi, shaxs sifatida o`zini anglaydi va o`z xatti-harakatlarini tahlil qiladi. Bolalarni maktabgacha yoshdan boshlab o'z ona shahri, milliy an'analarining o'ziga xos xususiyatlari haqida bilimlarni oshirish va uni kelajak avlodga yetkazish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri. Shuningdek, yaqinlar, qarindosh, yurtdoshlarga nisbatan mehr, saxiy munosabat, birovning qayg`usiga hamdardlik va rahm-shafqat va ular bilan ishlash tizimi oilada axloqiy va vatanparvarlik tarbiyasi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu munosabat bilan

eng dolzarb muammolarni hal etishning dolzarbligi yaqqol ko'zga tashlanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan ishlashda vatanparvarlik tuyg'usi bolaning oilaga, unga eng yaqin odamlarga - onasi, otasi, bobosi, buvisi, aka-uka va opa-singillariga munosabatidan boshlanadi. O'z uyiga muhabbat va mehrni o'zining asl ma'nosida rivojlanish vatanparvarlikning birinchi boshlang'ich bosqichi bo'lib xizmat qiladi. Boshlang'ich 1-2-sinflar o'quvchilari uchun Vatan tushunchasini tushuntirish bir muncha onson bo'lishi uchun uni o'ziga bo'lgan munosabatni, birinchi do'stlari, u boradigan bolalar bog'chasi, uyi joylashgan ko'cha - bularning barchasi bolaning o'z uyi, uning uyi haqidagi g'oyalarini tushuntirish va sindirishdan boshlash maqsadga muvofiq. Tarbiya fanini o'qitishda o'qituvchi o'z ustida ishlashi uchun ma'naviy adabiyotlar bilan ishlash metodi muhim omil. Masalan, Imom Buhoriy "Sahih Hadis", Alisher Navoiyning "Hikmatlari", Shayh Muhammad Sodiq Muhammad Yusufning "Hadis va hayot", Obiddin Mahmudovning "Farzandnoma", Abdulla Avloniy, Behbudiy kabi ma'rifatparvar jadid bobolarimizning ilmiy meroslaridan foydalanish muhim. Tarbiya fani keng qamrovli fan bo'lib, fanni o'qitish metodlari: og'zaki, hikoya, suhbat, tushuntirish, ko'rgazmali, monolog, dialog, keys, namoyish metodi, amaliy ishlar metodi, interfaol metodlar va boshqalar. 7 yoshdan 11 yoshgacha bo'lgan davrda o'quvchilarga ta'lim berishning eng maqbul shakli - bu o'yin. Boshlang'ich sinf yoshdagi o'quvchilarning xulq-atvorning ijtimoiy shakli oddiy taqlid qilishga qaratilgan. O'quvchilarga turli ta'limiy o'yinlar orqali vatanga muhabbat, kattalar hayotidan xulq-atvor normalari o'qitiladi, qadriyatlar tushuntiriladi. 1-sinfda ko'pincha og'zaki, 2-3-4 sinflarda esa yozma ravishda metodlar qo'llash tavsiya etiladi. Boshlang'ich sinflarda zamonaviy axborotkommunikatsiya texnologiyalaridan interfaol metodlar, ta'limiy o'yinlardan foydalanish o'quvchilarni mustaqil fikrlash, fikriga asoslagan holda himoya qila bilish, mantiqiy fikrlash doiralarini kengaytirish fikrini bayon qilishga, o'quvchilar hamda o'qituvchi o'rtasidagi faollikni oshirish orqali o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirishini faollashtirishga, ijodiy izlanish, tahlil qilish, sog'lom muloqot, munozara, bahs olib borish ko'nikmalari shakllanishi bilan birga ularni darslarda o'rganganlarini hayot bilan bog'lashga, qiziqishlarini oshirish xulosalar chiqarishga yordam beradi. Tarbiya darslarida "Aqliy hujum", "Fikrlar

hujumi”, “Tarmoqlar” metodi, “Sinkveyn”, “BBB”, “Beshinchisi ortiqcha”, “6x6x6”, “Bahs-munozara”, “Rolli o‘yin”, “FSMU”, “Kichik guruhlarda ishlash”, “Yumaloqlangan qor”, “Zigzag”, “Oxirgi so‘zni men aytay” kabi zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash yuqori samara beradi. Mashhur fin pedagogi R.Nevanlinna bu borada shunday deydi: “Yaxshi dars berishning usullari juda ko‘p, yomon dars berish usullari undan ham ko‘p; eng yomon usul –zerikarli dars berishdir”. Shunday ekan dars metodlarini tanlashda o‘quvchilarning psixik faoliyati, qobiliyatlarini hisobga olishimiz kerak. 1-sinf tarbiya darsligi mavzular ro‘yxatida Vatanparvarlikka bag‘ishlangan 1-mavzu: “Vatan ishonchi” mavzusi 1-sinfga qadam qo‘ygan o‘quvchilarning vatan tushunchasi darajasini aniqlash, sinf o‘quvchilarining bilimlarini tenglashtirish vazifalasi turadi. 11-12 mavzu: “Mening mahallamda yashash yaxshi”. Mavzulari ajratilgan bo‘lib bunda o‘qituvchidan pedagogik mahorat talab etiladi. “So‘zning o‘rnini toppish” o‘yini metodi. O‘quvchilarga she‘riy parchadan tushib qoldirilgan so‘zlar alohida pasgi qatorida saqlanadi. Masalan,, vatanim,quvnab ko‘rganim.dan kulganim,-gulshanim. (P.Mo‘min) Tushirib qoldirilgan so‘zlar: Vatanjonim, Ko‘zim, Istiqbol, O‘zbekiston. Muammoli ta‘lim metodi. Ular odatda hikoya shaklida taqdim etiladi va ko‘pincha muammoni hal qilishni, o‘quvchilardan savolni mustaqil ko‘rib chiqishni so‘raydi, so‘ngra o‘quvchilarga uni juftlikda, nihoyat, butun sinf bilan birgalikda muhokama qilish imkoniyatini beradi. Ushbu faoliyat chuqurroq fikrlashni, muammolarni hal qilishni yoki tanqidiy tahlilni rag‘batlantirish uchun savollar bilan ideal ishlaydi. Guruh muhokamalari juda muhim, chunki ular o‘quvchilarga fikrlash jarayonlarini ifodalash imkonini beradi. “Muammoli vaziyat” usulining afzalliklari sinfdagi barcha o‘quvchilarni jalb qilish (ayniqsa, guruhda baham ko‘rishda qiynalishi mumkin bo‘lgan faol bo‘lmagan o‘quvchilarga ovoz berish imkoniyati), o‘qituvchi uchun tezkor fikr-mulohazalarni (masalan, o‘z fikr-mulohazalarini oshkor qilish) o‘z ichiga oladi. Ushbu metod darslikdagi mavzuni o‘rganishda, yangi mavzuni mustahkamlash uchun mazkur metodni qo‘llash ijobiy natija beradi. Bunda mavzuga oid to‘rtta va taalluqli bo‘lmagan (ortiqcha) bitta so‘z (tushuncha, fikr) beriladi. XULOSA O‘qituvchilarning zamonaviy talablar asosida yaratilgan sharoitlardan samarali,

unumli foydalanib, darslarni ilg'or pedagogik texnologiyalar hamda axborot kommunikatsiya texnologiyalari asosida tashkil etilishi ta'lim-tarbiya jarayonini sifatini kafolatlaydi. Vatanparvarlik tarbiyasining maqsadi- Fuqarolarni O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, Davlat Gerbi, Davlat Bayrog'i, Davlat Madhiyasiga va jamoaviy hayot normalariga hurmat ruhida tarbiyalashdir. Ta'lim oluvchilarning boshlang'ich sinfdanoq barkamol va shaxsiy konstitutsiyaviy huquq, burchlari amalga oshirilishini ta'minlash uchun sharoit yaratishdan iborat. Yoshlarni harbiyvatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari muntazam ravishda tizimli va ilmiy asosda tashkil etiladi. Har bir ishni muntazam amalga oshirish shu ishning maqsadi va sifat ko'rsatgichi yuqori bardavom bo'lishini ta'minlaydi. Maktabda vatanparvarlik tuyg'usini va chin insoniy fazilatlarni oshirishda tarbiya, ona tili va o'qish fanlarini o'qitishda singdirib borishni tartibli va tizimli yo'lga qo'yish o'quvchilar ongida bo'shliq qolmay, kelajakda Vatanimizga ulkan hissasi, nafi tegadigan kadrlar bo'lib yetishadi.

REFERENCES

1. Alijon Karimjonov, Fariddun Ochilov —Boshlang'ich sinflarda ta'lim tarbiya muammolari|| Toshkent-2020
2. N.Ismatova va b. Tarbiya: 1- sinf uchun darslik. 1-nashr.-T.:G'afur G'ulom nomidagi nashriyot –matbaa ijodiy uyi-2020
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabr —Uzliksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora tadbirlari haqidagi 1059-sonli qarori
4. Raxmonov, A. R. (2021). MAKTAB O'QUVCHILARIDA MILLIY VATANPARVARLIK TUYG'USINI SHAKLLANTIRISHNING ASOSIY VOSITALARI. ACADEMIC RESEARCH IN EDUCATIONAL SCIENCES, 2(4), 1549- 1556b

IJOD AXLI INSON QALBINING MUXANDISLARIDIR

*Toshkent davlat yuridik universitetining
Ixtisoslashtirilgan filiali birinchi bosqich talabasi*

S.A. Ibodullaeva

“Butun olam – teatr, unda har bir odam - aktyordir” (Shekspir)

Bugungi kunda mamlakatimizda mustaqil va erkin fikrlaydigan, zamonaviy ilmfan yutuqlarini, o'z kasbini puxta o'zlashtirgan talaba yoshlarni malakaliy mutaxassis qilib yetkazishga alohida e'tibor berib kelinmoqda.

Xususan, yoshlarni, ayniqsa bo'lajak huquqbuzarlik profilaktika inspektorlarida o'z kasbiga bo'lgan qat'iy ishonch va qarashlarni shakllantirishda, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida, zararli ta'sirlar va oqimlarga qarshi tura oladigan qilib tarbiyalash, jamiyat hayotida ularning roli hamda faolligini oshirishga doir tadbirlar tashkil etilmoqda.

Bu jixat O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoevning 2020 yil 29 dekabr kunidagi Oliy Majlisga Murojaatnomasida o'z aksini tobdi. Ushbu nutqda davlatimiz rahbari, Qurolliy Kuchlarimiz Oliy Bosh qo'mondoni “Yosh avlodga bog'cha, maktab va oliygohda sifatli ta'lim-tarbiya berishni yo'lga qo'yamiz, ular jismoniy va ma'naviy sog'lom, vatanparvar insonlar bo'lib ulg'ayishi uchun barcha kuch va imkoniyatlarni safarbar etamiz¹”.

Biz farzandlarimizning ongi, dunyoqarashi asrlar davomida sinovdan o'tgan, yuksak ma'naviyat xazinasi bo'lgan jahon va milliy adabiyotimiz asosida emas, balki qandaydir shubhali, zararli axborotlar asosida shakllanishiga beparvo qarab turolmaymiz²- deb takidlaydi.

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoevning 2020 yil 29 dekabrda Oliy Masliga Murojaatnomasi.

² Sh.Mirziyoev. «Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz». Toshkent – 2017. «O'zbekiston». 530-b

Insoniyat dunyosining buyuk bir yoritqichi bo'lgan ma'naviyat chirog'i bor. Bu chiroqning boshqalardan farqi shuki, u insonning ongi va tafakkurini yoritadi, qalbi, vijdonini uyg'otadi, odamiylik hissini kuchaytiradi.

“Ma'naviyat” arabcha so'z bo'lib, “ma'no” so'zining o'zagidan olingan bo'lib, *ruh, aql, ong, ruhiy holat, dadillik* ma'nolarini anglatadi. Biz uchun ma'naviyat – insonlar o'rtasidagi o'zaro ishonch, hurmat va e'tibor, xalq va davlat kelajagini birgalikda qurish yo'lidagi ezgu intilishlar, ibratli fazilatlar majmuasidir. Yana boshqa tomonlama ta'rif beradigan bo'lsak, ma'naviyat – jamiyatdagi barcha siyosiy-ijtimoiy munosabatlarning mazmuni va sifatini belgilaydigan poydevordir. Bu poydevor qancha mustahkam bo'lsa, xalq ham, davlat ham shuncha kuchli bo'ladi. Inson ma'naviy olamini yuksaltirishda, ong va tafakkurini teranlashtirishda teatr san'atining o'rni beqiyos. Zero, san'at odamlarni ezgulikka chorlaydi, yaxshilikka undaydi, eng go'zal his-tuyg'ularni in'om etadi. Teatr shunchaki oddiy tomoshaxona emas, balki tarbiya, madaniyat, ma'naviyat va ma'rifat maskanidir. Bejizga o'zbek teatr asoschilaridan biri Mahmudxo'ja Behbudiy ta'biri bilan aytganda, “Teatr ibratxonadir”.

Teatr deganda, avvalambor, san'atning katta bir turini tushunish lozim deb o'ylayman. Hech bir san'at turi teatr o'rnini bosa olmasa kerak. Negaki, odamiylikning go'zal fazilatlarini targ'ib qilishda sahna asarining ta'siri benihoya kuchli. Negaki, Teatr san'ati hayotni, voqea-hodisalarni, turli kurashlar va ziddiyatlarni, ichki kechinmalarni dramatik xatti-harakatlarda, aktyor ijrosi orqali aks ettiradi.

Л.В. Поселягина бу ҳусусида “Talabalarni san'at bilan tanishtirish estetik madaniyatni, o'quv, badiiy, ilmiy, kasbiy faoliyatga ijodiy munosabatni rivojlantirishga yordam beradi³”-деб тақидлайди.

Ko'plab davlatlar qatori yurtimizda ham 27-mart - Xalqaro teatr kuni keng ko'lamda nishonlanadi. 1961-yilda YUNESKO huzuridagi Xalqaro teatr instituti tomonidan Avstriyaning Vena shahrida bo'lib o'tgan IX kongressida 27-mart Xalqaro teatr kuni etib ta'xis etilgan, bugungi kunda 100 dan ziyod mamlakatlarda nishonlanib

³ L.V. Poselyagina. “Universitetda talabalarni teatr orqali tarbiyalash”. Sibir pedagogika jurnali. № 3 / 2015, 55-6.

kelinmoqda. Prezidentimizning sa'y-harakatlarining samarasi o'laroq madaniyat va san'atni, xususan teatrni rivojlantirish davlatimizning ustuvor vazifalaridan biriga aylandi. Teatr san'ati hech qachon eskirmaydigan san'at turidir. "Avvalambor, "ommaviy madaniyat" ko'rinishida kirib kelayotgan turli xavf-xatarlar, giyohvandlik, diniy ekstrimizm, missionerlik kabi balo-qazolardan yoshlarimizni asrashni, ularning ta'lim-tarbiyasiga har birimiz mas'ul ekanimizni unutmasligimiz kerak. Bu borada biz asrlar mobaynida shakllangan milliy an'analarimizga, ajdodlarimizning boy ma'naviy merosiga tayanamiz", deya bejizga qayg'urmaganlar. Inson qanchalar telefon, internet, turli xil gadjetlar va kompyuter kabi axborot texnologiyalarga o'rganmasin, baribir ma'naviyat dargohi sifatida o'rnak bo'ladigan teatrning o'rni boshqacha bo'ladi. Shu bois, yoshlarning ma'naviyatini yuksaltiradigan sahna asarlarini ko'proq qo'yilishi, ularga xalqni, ayniqsa, yoshlarni keng jalb qilish lozim. Negaki, teatrdan olgan ibratinining ta'sir uning ruhiyatini va ma'naviyatini yaxshilashga yordam beradi.

Teatr hayot ko'zgusi, muqaddas dargohdir. Uning tarbiyaga yo'g'rilgan saboqlari esa kishilarni odamiylikka chorlab turaveradi. Teatr hayot ko'zgusi ekanligi turli xil tanlovlar o'tkazilishi orqali ham namoyon bo'lmoqda. Shu jumladan, "Yilning eng faol talabalar teatr studiyalari" tanlovida bizning instituti talabalari, ya'ni Toshkent davlat yuridik universitetining ixtisoslashtirilgan filiali talabalari ham ishtirok etishdi.

Ushbu tanlov O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi, O'zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligining Oliy ta'lim muassasalarida "Yilning eng faol talabalar teatr studiyalari" tanlovini tashkil etish va o'tkazish to'g'risida qaroriga muvofiq, tanlovning saralash bosqichi o'tkazilib kelinmoqda. 29-aprel kuni Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash institutida navbatdagi saralash bellashuvlari bo'lib o'tdi. Toshkent davlat yuridik universitetining ixtisoslashtirilgan filiali talabalar teatr studiyasi ham yoshlarning ma'naviy ongini yuksaltirish, tarixiy qadamjolarini yoshlar o'rtasida tanitishga qaratilgan spektakli bilan tanlovda faol ishtirok etishdi.

Xulosa o'rnida aytish joizki, teatrdan qo'yiladigan har bir spektakl tomoshabinlarga manzur bo'lishi, sahnadan o'rin olgan dekoratsiyalar jonli, ishonarli tarzda bo'lib, asarni yanada boyitishga xizmat qilishi kerak. Teatr oldiga qo'yilgan

asosiy vazifa, ishlab chiqarayotgan mahsuloti (spektakli) jamoaviy badiiy ijod mahsuli orqali kishilik jamiyatini ezgulik va yaxshilikka ergashtira olish, insonlarning ma'naviy, madaniy va ma'rifiy tafakkurini yuksaltirishdan iboratdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sh.Mirziyoev. «Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz». Toshkent – 2017. «O'zbekiston».
2. M.B. REYMOV. “Yoshlarni ma'naviy tarbiyalashda bolalar teatr studiyasining ahamiyati”. Vestnik magistratury. 2021. № 3-2 (114)-75b.
3. L.V. Poselyagina. “Universitetda talabalarni teatr orqali tarbiyalash”. Sibirskiy pedagogicheskiy jurnal. № 3 / 2015, 55-b.

THE ROLE OF CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING

Madaminova Moxlaroyim Rustambek qizi

Student of NAMSU

Abstract: Content and language integrated learning (CLIL) is an approach for learning content through an additional language (foreign or second), thus teaching both the subject and the language.

Key Words: content, language, pedagogical intention, David Marsh, classroom.

INTRODUCTION:

CLIL origin. The term CLIL was created in 1994 by David Marsh as a methodology similar to but distinct from language immersion and content-based instruction. The idea of its proponents was to create an "umbrella term" which encompasses different forms of using language as the medium of instruction. The methodology has been applied in a business context in many countries and widely accepted as an effective approach. In Italy, for example, it is being used as an accelerated method to teach management concepts in English to business people. Among CLIL's proponents and practitioners there is Dr Maurizio Morselli, a Human Resources professional and Executive Coach, who believes that "this hybrid immersion approach produces a lot more immediate results and it appeals to self-motivated adult audiences who possess a basic knowledge and understanding of the target language".

Theoretical Basis

Sometimes, simply considering growing a CLIL program or maybe coaching one CLIL lesson may be intimidating, overwhelming, and confusing. But don't permit the difficult look of CLIL idiot you – it could be a very intuitive, herbal manner to educate and research. Like any educational method, though, it calls for a positive quantity of knowledge and determination from you. It additionally facilitates if you're inclined to study thru the system of coaching, as I'm certain you are – being teachable is one of the keys to a success pedagogy. CLIL may be effectively carried out via way of means

of one teacher, however frequently, teachers collaborate earlier than growing lesson plans – and meaning gaining knowledge of from every different. By increasing the information to be had in your college students, you're additionally increasing your personal information, studying new cloth so you can train it properly. Although it is able to be a tough technique, it's regularly profitable to educate CLIL. But regardless of what you've got got or haven't heard approximately this method, the subsequent description of CLIL and its blessings and demanding situations can assist making a decision whether or not or now no longer it has an area on your classroom.

The pedagogical intentions in the back of CLIL

You're likely nicely conscious that Content and Language Integrated Learning (CLIL) is a manner of drawing near overseas language preparation subtly via situation-orientated coaching. For example, you may cognizance on coaching the geography of Spain, however the secondary getting to know goal could be Spanish vocabulary related to geography. It won't sound just like the maximum logical approach, however why has it been developing in popularity? – And what's the factor of CLIL? In CLIL, the subject must be targeted and the overseas language vocabulary needs to be discovered via the content material. Rather than keeping apart language take a look at from different topics, the concept in the back of CLIL is that complementary topics taught on the identical time bring about improved internalization and retention. So, returning to our in advance example, the CLIL mind-set is that scholars who analyze geographical phrases in Spanish as a secondary goal study them higher than they might in the event that they have been at once advised in those phrases with out the geographical scaffolding. And the identical college students examine Spanish geography extra efficiently on the identical time due to the fact it's supplemented through at once applicable vocabulary. Essentially, CLIL permits you to take benefit of the connections among language and particular situation-associated content material to enhance the performance of pedagogy.

What CLIL can do on your classroom? In many cases, CLIL can growth your college students' motivation to examine what you're coaching them. This can allow college students to development greater speedy and solidly than they might with

intentionally separated topics. There are only a few times within the actual global wherein black and white don't mix, so letting topics paint a broader image of truth for college kids is a top notch gain of CLIL. Just ensure that the content material-precise concern is the number one goal and that your linguistic dreams are secondary – this gives consistency and robust scaffolding on which to construct linguistic development. Because CLIL is so strongly related to each a content material region and a overseas language, it's naturally imbued with cultural and societal significance. Your college students will expand a more potent information of a overseas subculture due to CLIL coaching and could be much more likely to “see the huge image” in phrases of the connection among language and society. Even in CLIL lessons, it turns into obvious that a few skills

DISCUSSION AND RESULTS:

The advantages of CLIL. Consistent with studies on immersion and different fashions of additive bilingual education, CLIL has been proven to have several linguistic, academic, and social useful outcomes. Not surprisingly, CLIL college students had been located to be usually extra engaged than college students in ordinary 2d language packages, because of the authenticity of the content material that drives the studying experience (Coyle, Hood, & Marsh, 2010; Mehisto, Marsh, & Frigols, 2008). Likewise, CLIL college students do higher on exams of 2d language competence in comparison to college students in everyday 2nd language packages (Wesche, 2002). However, college students in CLIL and comparable additive bilingual packages additionally usually do as nicely, if not higher, on checks in their first language abilities (e.g. English language/literacy), in comparison to college students studying their first language in a monolingual program (Alberta Ministry of Education, 2010; Baker, 2006). This is constant with studies at the supportive interrelationship among first and 2d language improvement (Cummins, 1979).

Academically, CLIL college students cowl the identical curriculum content material as the ones in a corresponding monolingual program, with a focal point on grade-equivalent/age-correspondent understanding, talents, and concepts, instead than ‘dumbed-down’ devices of paintings

(Coyle et al.,2010). However, regardless of studying the identical curriculum of their non-local language, CLIL college students have nonetheless been proven to perform, on average, as a minimum as nicely on assessments of content material understanding than the ones studying the equal curriculum cloth of their first language (Dalton-Puffer, 2008).Finally, CLIL college students have additionally been proven to illustrate better tiers of intercultural competence and sensitivity, inclusive of greater wonderful attitudes closer to different cultures (Lasagabaster & Sierra, 2009; Rodríguez & Puyal, 2012; Sudhoff, 2010). As elaborated withinside the National Statement and Plan For Languages Education in Australian Schools 2005–2008 (Ministerial Council on Education, Employment, Training and Youth Affairs, 2005, p. 3), intercultural competence makes an crucial contribution to college students’ ordinary instructional experiences, which include competencies to higher recognize oneself and others, and to comprehend and use ‘numerous methods of knowing, being, and doing’: ‘Such abilities help beginners to stay and paintings efficiently as linguistically and culturally conscious residents of the world.

Muñoz (2002, p. 36) gives an cause of why CLIL has a tendency to provide such a lot of tremendous outcomes for studying. The key motives include:

1. Learners advantage from better excellent coaching and from enter this is significant and understandable.
2. CLIL may also beef up novices’ capacity to technique enter, which prepares them for better-level questioning capabilities, and complements cognitive improvement.
3. In CLIL, literacy improvement takes region withinside the first language, that is cognitively useful for the child. Later, literacy talents will switch to the extra languages.
4. In CLIL the newbies’ affective clear out can be decrease than in different situations, for gaining knowledge of takes location in a tremendously anxiety-loose environment.

5. Learners' motivation to examine content material thru the overseas language can also additionally foster and sustain motivation in the direction of studying the overseas language itself.

In conclusion, benefits of CLIL. Therefore, CLIL is worth implementing into the school curricula. Besides the opportunity of being exposed to the target language at least for one extra lesson, which is not a language lesson, there are other advantages of CLIL, which in fact reflect five CLIL dimensions covered by the so-called CLIL Compendium (10.10.2011). Five CLIL dimensions are related to culture, environment, language, content and learning. The detailed benefits of the exploitation of CLIL in teaching thus might be as follows:

- it builds intercultural knowledge and understanding,
- it learns about specific neighbouring countries/ regions and/ or minority groups,
- it introduces the wider cultural context,
- it develops intercultural communication skills,
- it prepares for internationalization, specifically EU integration,
- it accesses international certification,
- it creates better working environment,
- it enhances school profile,
- it improves language knowledge and communication skills,
- it makes students learn the same way as native speakers do,
- it deepens awareness of both mother tongue and target language,
- it develops plurilingual interests and attitudes,
- it complements other subjects at school and thus deepen student knowledge, e.g. of history, geography, arts, or mathematics,
- it accesses subject-specific target terminology,
- it provides opportunities to study content through different perspectives,
- it prepares for future studies and/ or working life,
- it enables to diversify methods and forms of classroom practice,
- it complements individual learning strategies.

REFERENCE:

.Action Plan for Language Learning and Linguistic Diversity. (2003). Retrieved October 10, 2011, from <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0449:FIN:EN:PDF>

.CLIL. (2008) Macmillan. Retrieved October 10, 2011, from http://ctld.ntu.edu.tw/ls/learninggate/images/images_students/students1_1.pdf

.Compendium. Retrieved October 10, 2011, from <http://www.clilcompendium.com/clilcompendium.htm>.

.Coyle, D. (1999). Theory and planning for effective classrooms: supporting students in content and language integrated learning contexts. In

J. Masih (Ed.), *Learning through a foreign language*. London: CILT. Key data on teaching languages at schools in Europe. (2008) Brussels: Eurydice network.

Mackenzie, A. How should CLIL work in practice? Retrieved October 10, 2011, from <http://www.onestopenglish.com/support/methodology/teaching-approaches/how-should-clil-work-in-practice/156531.article>.

SUGGESTIONS ON INTRODUCING CLIL IN PRIMARY SCHOOLS

Madaminova Moxlaroyim Rustambek qizi

Namangan State University, English Philology Faculty,

The student of 3rd course

Abstract – CLIL stands for Content and Language Integrated Learning. It refers to coaching topics such as Science, History or Geography to college students thru a overseas language. This may be accomplished with the aid of using the overseas language trainer the use of pass curricular content material or through the challenge instructor the use of a overseas language because the language of education, or via way of means of each instructors, coaching in tandem. Both techniques bring about the simultaneous mastering of content material and of a overseas language. The gift paper is supposed to assist instructors new to CLIL to begin imposing CLIL sports successfully and come to be snug inside this new method, in addition to assist college students higher adapt to the CLIL technique. The paper turned into organized as a part of Guidelines on a way to use CLIL in number one colleges evolved below the C4C-CLIL for Children European funded Erasmus+ undertaking. **Keywords** – CLIL, mastering patterns, language, overseas language

I. INTRODUCTION. The acronym CLIL stands for Content and Language Integrated Learning. CLIL is a dual-recognition educational technique wherein an extra language is used for coaching of each content material and language (1): topics including science, arithmetic and geography are taught to college students thru a overseas language, concurrently selling the mastering of that overseas language. It may be performed via way of means of the overseas language instructor (the use of go curricular contents), through the problem instructor (the use of English because the language of education) or with the aid of using each running in tandem. The crucial characteristic of CLIL is that it objectives simultaneous getting to know of content material and a overseas language. Over the beyond decades, an growing frame of studies has established that CLIL can decorate multilingualism and offer possibilities

for growing newbies' expertise and abilities. However, powerful use of CLIL calls for a particular method and good enough instructor training. In the existing paper we can look at a hard and fast of hints on how efficaciously introduce CLIL guides in number one colleges.

II. PRESENTING THE CLIL APPROACH TO YOUR SCHOOL STAFF If you need your faculty group of workers to recognize why introducing CLIL is any such precise concept you want to provide them the possibility to recognize what CILL is, the way it works, how a great deal attempt desires to be invested in it and the way this new method can carry advantages to the pupils, instructors and faculty, in fashionable. You can communicate approximately the CLIL philosophy and the CLIL programme at some stage in ordinary body of workers conferences or arrange CLIL lesson observations on your elegance. Explain why you're introducing CLIL to overseas language instructors and to number one faculty instructors/content material instructors so that you can get assist from them for the duration of the implementation of the CLIL programme and lead them to need to sign up for the programme. You also can show college students' works on notice boards, withinside the faculty paper or at the college internet site and inspire your CLIL magnificence to participate in faculty occasions and gift their CLIL sports.

III. COMMUNICATING WITH PARENTS ABOUT CLIL

Some dad and mom may have issues concerning their youngsters's faculty development and standard studying withinside the concern content material. You need to reply to their desires and worries via way of means of maintaining them knowledgeable earlier than and all through the implementation of the CLIL programme. Print out leaflets with data approximately CLIL in popular and the CLIL programme you ought to implement. Then, invite them to help to a demo CLIL lesson after which deliver them a mother and father' consent shape in addition to a questionnaire wherein maximum in their issues have to be covered, permit time for dialogue and usually maintain an open conversation channel with them. You also can contain mother and father with the aid of using inviting them to assist in CLIL classes (e.g. faculty excursions, generation projects, etc.) or to mirror and overview kids's

portfolios or even assist youngsters with homework projects. Parents assist at domestic is useful for college students and may assist enhance their attitudes in the direction of CLIL instructions and efforts they make investments in them.

IV. EXPLAINING STUDENTS WHY LEARN IN A FOREIGN LANGUAGE AND MAKE CONNECTIONS Before beginning a CLIL programme together along with your college students you want to inspire them and lead them to recognize why mastering Geography, for example, in a overseas language, is critical. This is some thing new to them and that they want to be added to the brand new programme regularly: have them put together studies projects (What languages are spoken withinside the neighboring international locations? What overseas nations might you want to go to and why?) that can result in discussions approximately the function of overseas languages and the cost they have got in Adriana Lazăr WED-2 their lives. Thus, you may justify the want for acquiring higher overseas language abilities and the significance of CLIL.

V. SUPPORTING STUDENTS DURING CLIL LESSONS – MAKE THEM FEEL SECURE AND COMFORTABLE

It is vital to aid college students and cause them to sense stable during the implementation of the CLIL programme. In order to gain this, you want to offer a secure and nurturing environment, one that may cater for distinct getting to know patterns and college students' desires.

VI. INTRODUCING THE FOREIGN LANGUAGE GRADUALLY TO STUDENTS First of all, you want to create a supportive and stress-free ecosystem while you begin coaching a brand new situation in an overseas language. You can begin via way of means of progressively introducing the overseas language and permit college students to apply their mom tongue every time they sense unsecure. They will progressively construct their self assurance in the use of the second one language while they may be prepared to do this. You can offer them with key phrases and systems at the CLIL subject matter and don't neglect about to recycle frequently, mainly at the start. Make time for transition levels, at the start, while college students can play video games, after which introduce Total Physical Response sports, drawing, listening,

miming, etc. – those sports can assist college students sense cushty and bring language naturally.

VII. ADAPTING MATERIALS TO CATER FOR CHILDREN’S AGE AND LEVEL Students can range each close to their overseas language and content material mastering levels. They additionally have one of a kind mastering patterns and hobbies. That is why substances ought to be tailored and used flexibly: for example, to clear up a undertaking approximately staring at the climate at some point of a Science elegance, they are able to both write withinside the goal language or draw their answers.

VIII. USING SPECIFIC CLASS MANAGEMENT TOOLS It is crucial which you constantly use the overseas language for lecture room control functions so one can maximize the publicity and set up a bilingual subculture at some point of the CLIL training. This also can result in actual communicate: for example, whilst a scholar comes overdue or forgets some thing he/she can be able to provide an explanation for matters in English, in a herbal manner.

IX. STRUCTURING THE LESSON ACCORDING TO THE four C’S When you're making plans a CLIL lesson, there are 4 main additives you must undergo in mind: Content, Communication, Community/Culture and Cognition. Based at the 4Cs framework delivered through Coyle et al. and Mehisto et al. - who consult with four fundamental principles, all those additives arise in a selected context which incorporates and determines them all.

X. ESTABLISHING CLASSROOM ROUTINES AT THE BEGINNING, DURING AND ENDING OF THE CLIL LESSON This will assist college students sense secure as they realize precisely what to anticipate at some point of a CLIL lesson. Routines may be used on the beginning, all through or on the quit of every CLIL lesson: begin the lesson with a song, with inquiries to expect the subject, with welcoming the elegance mascot or describing the climate, play a quiz on the quit of the lesson to test getting to know results, invite college students to retell a story.

XI. USING A SET OF STANDARD CLASSROOM LANGUAGE When giving commands approximately traditional lecture room routines, you may use gestures and mimics to make your self understood in English, for example, from the very beginning.

Another manner to keep away from the use of the mom tongue whilst giving commands is to write down them on small post-its and stick them at the blackboard in order that youngsters can see them easily. A set of wellknown school room language that has been repeated time and again once more can be very beneficial for the duration of a CLIL course. Here are a few examples: □ whilst beginning the lesson : Good morning!, Helloall and sundry!, Who is absent today? Let’s begin! □ at some point of the lesson: Get out your books., Open yourbooks at page..., Turn to page...., Look at exercise ... onpage, Look at line/picture....., Let’s say it collectively., Allcollectively!, This row/organization....., Say it once more, please!, The entire sentence, please., Your flip., Louder please., In English, please., What’s.../.in English?, In English, please. Come here, Go again on your area., Stand up., Sit down., Hands up/down, Hurry up., Close the door, please., Open the window, please., Come in., Get out, Just a minute. □ whilst you reward the kids: Good, Fine, That’s (a lot) higher, Very right, That’s very nice, It’s all right – don’t worry, Try once more. □ at some point of analyzing, writing and talking sports:Can you examine this?, Who can examine this sentence?, Go on, Say it after me, Read John’s part, Mary, Write/Copy that in your notebooks, Who desires to write that at the board?, How do you spell this?. □ while gambling video games: Who’s your partner?, Has every person were given a partner?, Sit again-to-lower back, Don’t display your partner, Change partners/locations with, Are you equipped?, Whose flip is it?, Take it in turns, You’re next, Start now, Guess, It’s time to prevent. Have you finished?, Who has finished? □ whilst you try and hold order: Quiet, please!, Stop talking/gambling, Don’t do this please., Stop that, Don’t besilly, Give that to me, please. □ whilst finishing the lesson: That’s concerned about now/today, Let’s prevent now, OK. You can cross now, Put your books away, See you on Monday, Have a pleasing weekend! After the use of those terms frequently, you may find out that youngsters’s comprehension of English will expand rapidly. At the equal time, they may turn out to be greater assured of their personal capacity to recognize. You will quickly attain your goal of a study room wherein each trainer and youngsters use English almost all of the time.

XII. TEACHING CHILDREN COMMUNICATION STRATEGIES IN THE TARGET LANGUAGE

If you need to keep away from communicate breakdowns at some point of the CLIL classes, educate college students key language and conversation techniques they could fall returned on once they are having problems. Encourage your college students to do not forget and use in elegance systems including: Me, What page?, What did you say?, I don't recognise, We don't recognize this/that, We've finished, We haven't finished, Shall I assist him/her?, Excuse me, I don't recognize, How will we say ... in English?, How will we spell...? They also can gain knowledge of how Suggestions on Introducing CLIL in Primary Schools to apply phrase coinage and miming, in addition to paraphrasing or describing what they need to say.

XIII. USING ADEQUATE SOCIAL FORMS DURING LESSONS – COMMUNICATIVE TEACHING METHODS

Pair paintings and institution paintings foster interplay which helps college students construct on their present expertise as they compare it with and talk new content material and new language. They are the point of interest of the CLIL technique. When you ask a HOTS question, or define a hassle to clear up, or set a ccreative challenge, for example, a few college students will look for methods to keep away from speakme in the front of the entire magnificence, mainly in English. If you could see that that is going to be a hassle, you could use 'think, pair, share' to assist. First of all, the college students are given a few silent questioning time, in order that they can rehearse the solution of their very own mind. Then, every scholar is requested to inform their thoughts to a partner, in order that they can each discover if their thoughts make sense, and if the language they use is understandable. By this stage, the college students can have had an possibility to strive out what they need to say, and can be lots extra assured of sharing their thoughts with the entire elegance. While college students are interacting in pairs, they may be getting to recognize each other higher and constructing new relationships. This is possibly to be specially beneficial for undertaking paintings, in which interplay among individuals of a collection is essential for cooperation. Interacting in companies, college students can relax,

paintings creatively, and take extra dangers with their language abilities. They can paintings to their strengths and might take control in their personal studying. By the time the challenge is successfully completed, college students can have had several possibilities to talk collectively and to assemble collectively the getting to know of content material and of latest language.

XIV. USING A VARIETY OF ACTIVITIES AND STRATEGIES TO ACCOMMODATE DIFFERENT LEARNING STYLES Lerner's patterns and tempo of mastering can be exclusive from one pupil to any other and this is why instructors want to be cautious on this appreciate while designing a CLIL lesson, simply as they do with their everyday training. Let's take for example the 4 modalities description (which originates from the paintings of Dr's Bandler, R. and Grinder, J. within the Field of Neuro-Linguistic Programming) and believe which you have distinct styles of college students to your elegance: the ones who decide upon a visual (seeing), auditory (hearing), kinesthetic (moving) or tactile (touching) manner of mastering. Here are a few sports and techniques you may use for every sort of novices: □ Visual - Use many visuals within the school room. For example, wall displays, posters, realia, flash cards, photo organizers, etc. □ Auditory - Use audio CDs and videos, storytelling, songs, jazz chants, memorization and drills, permit freshmen to paintings in pairs and small corporations frequently. □ Kinaesthetic - Use bodily sports, competitions, board video games, function performs etc., intersperse sports which require college students to take a seat down quietly with sports that permit them to transport round and be lively. □ Tactile - Use board and card video games, demonstrations, projects, and position performs, etc., Use even as listening and studying sports. For example, ask college students to fill in a desk at the same time as paying attention to a speak, or to label a diagram whilst studying.

XV. USING EFFECTIVE CLIL TEACHING TECHNIQUES When you educate a content material challenge via the medium of a overseas language, you want to mix precise strategies and strategies of topics: the overseas language strategies (below the communicative language coaching technique) and the problem content material strategies that may be implemented to CLIL (action-orientated gaining

knowledge of, independent gaining knowledge of, discovery studying, cooperative gaining knowledge of). Neither is it sufficient to definitely train the content material situation withinside the overseas language neither is it enough to simply offer language practise parallel to content material training. We will examine methods that can help CLIL instructors in responding efficiently to the multiplied call for in their project, particularly at strategies for verbal/content material/studying procedure scaffolding. Verbal scaffolding According to Echevarria et al. [4], [5], CLIL instructors want to conform their language in line with their scholar language proficiency (input-orientated scaffolding strategies) and find techniques through which to allow their college students to take part in the lesson actively and meaningfully (output-orientated scaffolding strategies). Examples of input-orientated scaffolding strategies: □ use language suitable to college students' proficiency degree withinside the overseas language – don't simplify the language too a lot, rather sluggish down the charge of speech, increase pauses among sentences, repeat and paraphrase frequently;

□ animate language use: accompany your speech with miming, gestures and facial expressions, as a result offering supportive contextual facts and hyperlink abstract principles with concrete ones; □ construct redundancy into the CLIL classes: use repetition, paraphrasing and synonyms already recognized through your college students for higher comprehension; □ version accurate language use: paraphrase, rephrase, restate or increase a pupil's reaction correctly, additionally the use of a accurate pronunciation to version accurate overseas language use; □ scaffold via cautious mom tongue use: CLIL instructors have to use the overseas language all through the complete lesson, however every now and then it's far important to apply the mom tongue too, particularly on the preliminary levels of CLIL implementation, for example, while trainer and college students mirror at the consequences of experiments or attempt to generalise studying outcomes (e.g. translate a key phrase).

Examples of output-orientated scaffolding strategies: □ offer key vocabulary and terms: rather of imparting the scholars with lists of words, use phrase strips and pics to prompt and accumulate college students' pre-information on the subject and show them at the blackboard/walls at some stage in the entire CLIL lesson; □ use supportive

mistakes correction: accurate college students in a supportive manner, particularly with the aid of using the use of oblique mistakes correction strategies which includes repeating an utterance even as correcting the mistake or through asking rationalization questions so as to permit the scholar to self-accurate; □ permit for enough wait time for pupil responses: a few college students want extra time for processing thoughts withinside the new language and to formulate the paraphrasing in their thoughts, so, be patient. □ code-switch: in particular on the early degrees of CLIL, permit college students to apply their mom tongue and the overseas language rather or a aggregate of each language as a way to get their message throughout or to carry out a conversation; the trainer can version returned/translate into the overseas language the specified language that changed into lacking; □ provide verbal-scaffolding to college students: bridge and spark off among what the scholars can say and what they need to say, inspire them to apply their very own resources; □ provide opportunity methods of expressing expertise/misunderstanding: college students can be allowed to mime responses, display their expertise with the aid of using the usage of symbolic representations determined withinside the charts or photos, for example. Content scaffolding This sort of strategies (consistent with Echevarria et al.) have to be continuously carried out to help and guide college students' knowledge of and engagement with the content material through higher explaining content material standards and tasks. Examples of strategies for helping and knowledge of content material: □ pick out and adapt content material information to college students' developmental and cognitive degree: use exploration and discovery or trouble-fixing strategies whilst you paintings with content material already taught; try and paintings with content material this is predominantly new so college students are greater interested; adjust the content material linguistically, pick while vital and if it's miles authorized with the aid of using the curriculum; □ confer with preceding information and experiences/studying, hyperlink to college students' hobbies and lives: hyperlink the recognized with the unknown and for this reason offer a scheme of reference for brand spanking new material to increase college students' comprehension; □ define, show and evaluate content material and language targets with college students: use the KWL chart, for example, and ask college students

to finish it, at the start (K - what I recognise; W – what I need to realize), and on the cease of the lesson (L – what I learned). Examples of strategies for explaining ideas: □ use visualisation strategies: graphs, hand-on-manipulatives, frame language, gestures or computer simulation programmes can assist college students higher recognize the ideas in a CLIL lesson; □ use an lively discovery technique: rather of giving prolonged reasons withinside the overseas language approximately the brand new principles, strive regarding your college students in hand-on-manipulative sports that can consist of listening, talking, studying, writing, watching, cutting, gluing, experimenting, selecting, drawing, etc.; □ permit college students to talk about or paintings on content material principles in mom tongue at the start degrees of CLIL implementation once they perform a project, for example, and they're required to have interaction or negotiate with their peers; □ evaluate the important thing vocabulary and key content material principles in the course of the CLIL lesson: you could both show them, use quick quizzes withinside the shape of video games or use songs and chants which contain the idea to offer brief and attractive approaches of reminding the scholars' of the important thing standards and words; □ frequently take a look at knowledge and deliver feedback: look at the scholars' responses systematically and use spot-test sports in the course of the CLIL lesson. Examples of strategies for explaining tasks: □ use clean commands for assignments and sports: you may try this higher in case you set up routines all through the CLIL lesson and use the identical region to show substances wanted for explaining and predicting the tasks; □ offer version of a method, challenge, assignment: show the mission your self earlier than having your college students do it, deliver them a concrete version followed through verbal commands; □ test the know-how of challenge commands: you can try this via way of means of asking a scholar to re-give an explanation for the commands to the relaxation of the elegance or through asking a couple or organization to carryout a version challenge for the relaxation of the magnificence.

Learning method scaffolding These strategies sell learner autonomy and might help CLIL instructors in helping college students' running and getting to know methods via way of means of equipping them with studying techniques pending on college

students' mastering patterns and preferences. Examples: □ use scanning and perusing analyzing strategies: inspire college students to awareness at the facts they may be searching for, with out being distracted through unknown words, in order to fill in a chart on a selected subject matter; □ train college students content material unique running techniques, which include wearing out a survey and supplying the effects of the survey in a chart; □ use strengthen or picture organizers which includes timelines, float charts, semantic maps, etc. to offer the college students with systems wherein they could write down/or stick post-its with the data they distil from a picture; □ use mnemonics along with brief poems or a special phrase to assist college students take into account key standards via associations (My – for Mercury, Very – for Venus, Monkey – for Mars, etc.); college students can be recommended to make up their personal mnemonics which may be a laugh and entertaining.

Reference:

- [1] Coyle, D., Holmes, B., King, L. Towards an Integrated Curriculum – CLIL National Statement and Guidelines. London: The Languages Co., 2009.
- [2] Mehisto, P., Marsh, D., Frigols, M.J.. Uncovering CLIL. London: MacMillan, 2008.
- [3] Bandler, R., and Grinder, J. "Frogs Into Princes". Moab, UT: Real People Press, 1979.
- [4] Echevarria, J., Vogt, M.E. and Short, D. Making Content Comprehensible for English Learners. The SIOP Model. Boston u.a.: Pearson, 2006.
- [5] Echevarria, J., Vogt, M.E. and Short, D. Making Content Comprehensible for Elementary English Learners. The SIOP Model. Boston u.a.: Pearson, 2010.

TEACHING CLIL METHOD IN PRIMARY SCHOOL

Madaminova Moxlaroyim Rustambek qizi

Student of NamSU

Abstract: Content and Language Integrated Learning (CLIL) is an approach where students learn a subject and a second language at the same time. A science course, for example, can be taught to students in English and they will not only learn about science, but they will also gain relevant vocabulary and language skills.

Keywords: Content and Language Integrated Learning (CLIL), Language mastering, The feature of CLIL, Thinking skill, Primary school

INTRODUCTION

The acronym CLIL stands for Content and Language Integrated Learning. CLIL is a dual-focus educational approach in which an additional language is used for teaching of both content and language (1): subjects such as science, mathematics and geography are taught to students through a foreign language, simultaneously promoting the learning of that foreign language. It can be achieved by the foreign language teacher (using cross curricular contents), by the subject teacher (using English as the language of instruction) or by both working in tandem. The crucial feature of CLIL is that it targets simultaneous learning of content and a foreign language. Over the past two decades, an increasing body of research has demonstrated that CLIL can enhance multilingualism and provide opportunities for developing learners' knowledge and skills. However, effective use of CLIL requires a specific methodology and adequate teacher training. In the present paper we will look at a set of suggestions on how effectively introduce CLIL courses in primary schools.

CLIL entails a new educational approach based on the integrated learning of foreign language and content. The foreign language is acquired through subject-related contents provided in such a way to encourage learning. Special attention is paid to the learning skills, as they are pivotal for an efficient linguistic and communicative

learning. For this reason, as Mehisto et al. (2008) stated, the CLIL approach is strictly linked to good practice in education: CLIL cannot be separated from standard good practice in education. CLIL is a value-added, as opposed to subtractive, approach that seeks to enrich the learning environment.

Language mastering in a herbal environment

Young newbies are able to without problems choosing up languages if that is completed in a herbal environment wherein the focal point isn't on language shape or grammar however on language use in unique real-existence contexts to clear up responsibilities associated with a mastering topic. A CLIL study room can provide herbal possibilities for college kids to construct language know-how at their very own pace. As Mehisto states, CLIL can provide to kids of any age, a herbal scenario for language improvement which builds on different styles of gaining knowledge of. This herbal use of language can increase a youngster's motivation and starvation toward studying languages. It is that this naturalness which seems to be one of the important systems for CLIL's significance and fulfillment when it comes to each language and different situation getting to know. (Mehisto et al., 2008) Positive mind-set in the direction of language use CLIL can deliver college students possibilities to research a language at the same time as training it and the use of it as a tool to carry out duties, remedy problems, expand projects, etc. Communication within the goal language will become much less annoying as the focal point is not on uttering ideal language bureaucracy however on the use of language as a automobile to explicit thoughts and as a result construct motivation and effective attitudes in the direction of gaining knowledge of.

Language gaining knowledge of and questioning abilities

A pupil following a CLIL direction will quickly have discovered to consider such penetrating questions as 'why?', 'how?' and 'what proof is there?', and so could have practised a few of the questioning abilities classified through Bloom as Higher Order

Thinking Skills (HOTS). Using HOTS

encourages college students to analyze and examine new facts and to apply it to expand some thing new. Thus college students want to consider a idea earlier than they could

apprehend it; they must recognize a idea earlier than they could practice it; they have got so as to observe a idea earlier than they are able to examine it; they have got to research a idea earlier than they could examine it; they've to recall, recognize, practice, examine, and compare a idea earlier than they could create. CLIL doesn't only promote linguistic competence. Because of the different 'thinking horizons' which result from working in another language CLIL can also have an impact on conceptualization, literally how we think. Being able to think about something in different languages can enrich our understanding of concepts, and help broaden our conceptual mapping resources. This allows better association of different concepts and helps the learner go towards a more sophisticated level of learning in general. (Mehisto et al., 2008)

CLIL doesn't only promote linguistic competence. Because of the different 'thinking horizons' which result from working in another language CLIL can also have an impact on conceptualization, literally how we think. Being able to think about something in different languages can enrich our understanding of concepts, and help broaden our conceptual mapping resources. This allows better association of different concepts and helps the learner go towards a more sophisticated level of learning in general. (Mehisto et al., 2008)

5 ADVANTAGES OF USING CLIL IN PRIMARY SCHOOLS

We considered it necessary to divide advantages of using CLIL according to the different beneficiaries of this approach in order to highlight that using CLIL can give many opportunities to children, teachers and the community at large. There are a number of benefits of CLIL we would like to indicate: students' motivation for learning, development of their autonomous learning, educational and methodological innovation for the community, as well as teachers' motivation arising from team work and from the collaboration with other teachers.

Improving cognitive skills

For individuals learning an additional language in a CLIL context supports the development of first language communication skills and literacy, as well as improved cognitive skills in the areas of higher-order and critical thinking. It also contributes to strengthening cognitive and general learning capabilities such as creative and critical

thinking. Language learning uses and develops particular and unique conceptualisation skills and meta-cognition. The learners in primary school think and make sense of knowledge, experience by remembering, understanding, evaluating, critiquing, reflecting and creating.

Developing intercultural communication and knowledge

Because CLIL is strongly associated with both content area and foreign language, it is naturally imbedded with intercultural communication and knowledge that have social significance. The learners will develop a stronger understanding of an intercultural dimension as a result of CLIL methodology and will be more likely to see the big picture in terms of the relationship between language and society.

The exposure to alternative perspectives and views helps build intercultural knowledge, awareness and understanding. CLIL can help develop intercultural communication skills as well as learning about other European countries, regions or minority groups. This helps introduce children to a wider cultural context thus enhancing their participation in a European society.

Promoting active learning

CLIL involves a change of focus in the classroom. When teachers use the school lingua franca for teaching, they can tell the students everything they want them to know, and the students can understand them. However, when they teach their subject using a new language, this isn't possible. Because of this, they have to show students how to find out information for themselves, and how to work and talk together to discover new ideas, so that using the language becomes part of the process of learning. In other words, the teachers have to change their methodology, and find different ways to help students learn.

By doing this, the teacher prepares young students for the modern world, where people work in project teams; use other languages to talk to various colleagues and to communicate with people in different countries. They are expected to solve problems, plan their own work and find out things for themselves using a range of sources, especially the Internet.

Developing learning, communication and social strategies

CLIL implementation can offer application and delivery of diverse learning methods that can lead to new opportunities for implementing individual teaching and learning styles and strategies. In fact, CLIL provides alternative ways of approaching language learning, that can reduce student exclusion and may serve mainstream learners well. Even though CLIL favours diversity of methods and forms of classroom practice, a common feature of many CLIL methodologies is the synergy which results from the juxtaposition of the communication orientation of language learning, the interest in content, and the interaction which takes place within the classroom.

The result promotes individual learning strategies and interactive methodologies and leads to increased learner motivation, bringing additional benefits for learning. The CLIL approach recognises that learning is not a purely internal and cognitive process, but instead results from interaction in which knowledge and understanding are shared. Through interaction, learners build on their existing knowledge as they discuss it and compare with new content and new language. At the same time, they become aware of what they still need to do. For language learning especially, interaction provides an opportunity to both learn and improve.

Helping children become autonomous learners

A major aim of CLIL teaching is to help students to work independently to solve problems and to develop their own knowledge and skills. Through the interactive and co-operative nature of work, CLIL helps boost self-confidence, raise self-esteem, build learner independence and teach learners organisational skills. Through the more favourable learning conditions (the use of learning strategies and study skills common to both content and language) CLIL fosters learning to learn and thus, their learning autonomy.

REFERENCES:

Barbero T. & Maggi F. (2011). Assessment and Evaluation in CLIL. In D. Marsh, O. Meyer. Quality Interfaces. EAP, Eichstaett Academic Press UG, Eichstätt.

Bently, K. (2010). The Teaching Knowledge Course CLIL Module. Cambridge: Cambridge University Press.

Black, P. & William, D. (2003). In praise of educational research: Formative assessment. *British Educational Research Journal*, 29(5), 623-637. <https://doi.org/10.1080/0141192032000133721>

Breidbach, S. & Viebrock, B. (2012). In focus: CLIL in Germany: Results from recent research in a contested field of education. *International CLIL Research Journal*, 1(4), 5-16.

Bruton, A. (2011). Is CLIL so beneficial, or list selective? Re-evaluating some of the research. *System*, 39(4), 523-532. <http://dx.doi.org/10.1016/j.system.2011.08.002>

Bui Le Diem Trang & Truong Thi Thanh Nga (2015). CLIL in Primary English Lessons: Teachers' Perspectives. *Language Education in Asia*, 6(2), 90-106. http://dx.doi.org/10.5746/LEiA/15/V6/I2/A2/Bui_Truong

Castellano Risco, I.O. (2015). How a CLIL approach may affect the size of receptive vocabulary and the use of vocabulary learning strategies: An empirical study focused on Extremaduran secondary learners. (Unpublished master's thesis). University of Extremadura, Badajoz, Spain.

Catalan, R. J & Zarobe, Y. R. (2009). The receptive vocabulary of EFL learners in two instructional contexts:

CLIL versus non-CLIL instruction. In Y. R. de Zarobe & R. J. Catalan (Eds.), *Content and language integrated learning: Evidence from research in Europe* (pp. 8192). Bristol: Multilingual Matters.

Cenos, J. & Gorter, D. (2011). Focus on multilingualism: A study of trilingual writing. *The Modern Language Journal*, 95, 356-369. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4781.2011.01206.x>

Chang, Y. Y. (2010). English-medium instruction for subject courses in tertiary education: Reactions from Taiwanese Undergraduate students. *Taiwan International ESP Journal*, 2(1), 55-84.

CILT. (2008). Intensive and immersion courses. <http://www.cilt.org.uk/14to19/intensive/>.

Coonan, C. (2007). Insider view of the CLIL class through teacher self-observation-introspection. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 10(5), 625-646. <https://doi.org/10.2167/beb463.0>

Coyle, D. (2007). Content and language integrated learning: Towards a connected research agenda for CLIL pedagogies. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 10(5), 543-562. <https://doi.org/10.2167/beb459.0>

Coyle, D. (2013). Listening to learners: An investigation into successful learning across CLIL contexts. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 16(3), 244-266. <https://doi.org/10.1080/13670050.2013.777384>

TEACHING ENGLISH

Shokirova Dildora Toxirovna

Toshkent Shaxar Shayxontohur tumani 180-A-umumiy o'rta ta'lim maktabining

Ingliz tili fani oqituvchisi Shokirova Dildora Toxirovna

Annotation: This article highlights some of the effective ways to teach English and some of the modern educational technologies used in language learning.

Key words: Language, English, independent language learning, educational technologies, project, interest, activity, interactive methods.

INTRODUCTION. Towards the end of the twentieth century, the status of a world language of English was finally strengthened. Today, the ability to know foreign languages is becoming one of the integral parts of professional education. Since the rate of cooperation with foreign partners is high 316 among specialists in various fields, their demand for language learning is high. In modern society, foreign languages are becoming an important component of professional education. People learn such knowledge first at school, college, lyceum, then at institutes, training courses or independently by getting acquainted with the basic information sets that help to learn a foreign language.

LITERATURE ANALYSIS AND METHODS. Popular methods of teaching and learning English and Internet resources were used in the research process. During the writing of the article, the principles of theoretical deductive conclusion, analysis and synthesis, logicity were used.

DISCUSSION AND RESULTS. Language is the main means of communication, without which it is difficult to imagine the existence and development of human society. Today, at a time when great changes are taking place in social relations in our world, communication media (information technologies) require the improvement of students' communicative skills, they can exchange ideas in different situations during interaction with other participants of communication, language and It is necessary to

use the norms of behavior correctly. In such conditions, the main purpose of foreign language is to form communicative ability, that is, it is required to carry out interpersonal and intercultural communication in foreign language. By the end of the 20th century, the status of a world language in English was finally strengthened. It became compulsory in most schools around the world and the teaching methodology started to develop by leaps and bounds. Not everyone has the opportunity to go to the courses that led to the emergence of the first method of independent English language learning. Later, many authors tried to independently create an effective English language learning program, but we will focus on the 4 most popular ones.

1. Schechter's method This method of learning English is based not on the classical model "from theory to practice", but on the reverse, more natural system of perception. It is very similar to how we learn our mother tongue. The author gives an example of how young children learn how to speak, after all, no one explains to them the rules of construction of sentences, situations and parts of speech. In the same way, Igor Yuryevich Shekhter offers to learn English. The essence of the modern method of learning English is that from the first lesson, students are given a certain task, for example, to learn the profession of the interlocutor. In addition, all students say "etudes".

they play what is called, where they act in different roles and try to solve the problem. Since the communication takes place between people with approximately the same level of knowledge of the language, the fear of using foreign speech that appears in the communication between the teacher and the student disappears. This technique of the English language consists of three stages: in the first one, lexical units, words and phrases are given, and only then, in the second and third stages, the use of grammatical and syntactic structures is corrected. The system has repeatedly confirmed its effectiveness and is currently considered one of the most successful from the point of view of pedagogical psychologists.

2. Pimsler's method Dr. Paul Pimsler developed a special system of thirty-minute lessons designed not only for the perception of information, but also for its reproduction. Each lesson is taught by two people: our compatriot and a native English

speaker. Thanks to this and special memorization technology, each student learns hundreds of English words and phrases for each lesson. The essence of the lesson is to perform the tasks given by the lecturers. Undoubted advantages of the technique include its mobility - you can perform audio tasks anywhere: when standing in a traffic jam. when you go to work, on the subway on the way to a meeting, or when you are lying in bed before going to bed. The downside is the lack of a high-quality pronunciation and comprehension test.

3. Dragunkin's method Alexander Nikolayevich Dragunkin's unique feature of the system is the focus on the native Russian language in learning any foreign language. The author, who boldly called the English language simple, emphasizes that its roots go back to the ancient Russian language, especially the grammatical tense system. Dragunkin course students learn new words transcribed in Russian letters, and grammatical constructions are not divided into 12 tenses known to us from school, but past, present, future and their changes. Alexander Nikolaevich has his own network of schools, where you can learn three types of courses: basic, short and conversational. For independent education, the book "A Little Leap into English" is offered, which includes a linguist's innovative approach to language learning. Using his system, you can easily understand the use of English verbs, memorize the rules of using articles, and easily master the basic principles of sentence construction. Nevertheless, Dragunkin's method has many negative reviews, which criticize pronunciation and insufficient theoretical knowledge.

4. Petrov's method Dmitry Petrov says that you can learn English in 16 hours. True, the author once again clarifies that we are not talking about language acquisition at the level of a UK-born citizen, but about basic knowledge. His lessons are enough to survive in an English-speaking environment, explain your needs and understand the answer.

CONCLUSIONS AND SUGGESTIONS. In conclusion, it should be said that modern language teaching is aimed at forming a more cultured person, who has the skills of self-analysis and systematization of new knowledge. Innovative methods are an integral part of the modernization of the entire system. In this way, it is possible for

teachers to get acquainted with the most advanced approaches and then to combine them and use them in their work to achieve significant growth in the educational system. Many organizations have multimedia options for sending and receiving

CONCLUSIONS AND SUGGESTIONS. In conclusion, it should be said that modern language teaching is aimed at forming a more cultured person, who has the skills of self-analysis and systematization of new knowledge. Innovative methods are an integral part of the modernization of the entire system. In this way, it is possible for teachers to get acquainted with the most advanced approaches and then to combine them and use them in their work to achieve significant growth in the educational system. Many organizations are moving to a new level by using multimedia capabilities to send and receive information. The use of computers and other devices determines the success of the entire educational process. Sufficient attention should be paid to the formation of speech skills and the development of social flexibility in the training conducted during the educational process. In addition, the success of each lesson in education largely depends on the correct organization of the training. The lesson should be based on the creative cooperation of the teacher and the student. Only then students will be able to think independently and will be educated.

REFERENCES

1. Johnson, K. E. The Sociocultural Context and Its Challenges for Second Language Teacher Education. // TESOL Quarterly .. - London. , 2006.
2. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. -London. , 2001. 3. Ilaccov
3. H. Obshitelnyi metod obucheniya inostraniogo rastava. - MOCKBA. , 1985.

**BOSHLANG`ICH SINFLARDA O`ZLASHTIRISHI QIYIN BO`LGAN
O`QUVCHILARDA O`QISH KO`NIKMASINI SHAKLLANTIRISH**

Jumabayeva Parvoz Rahimovna

Xorazm viloyati Shovot tumani 15-umumiy o'rta ta'lim maktabi

Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Boshlang'ich sinflarda o'zlashtirishi qiyin bo'lgan o'quvchilarda o'qish ko'nikmasini shakllantirish haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich sinf, o'quv material, o'quv malakalari, Alifbe, telemexanika.

O'sib kelayotgan yoshlarni barkamol shaxslar etib shakllantirish hozirgi kunning dolzarb muammosidir. Ilm fanning rivojlanishi, hayotga avtomatika va telemexanika, kompyuter texnikasining joriy e tilishi, iqtisodagi bozor munosabatlari keng va asosiy bilimga ega bo'lishni talab etmoqda. Demak zamon talabiga mos yashay oladigan shaxs o'z bilimini muttasil boyitish bilan mashg'ul bo'lishi kerak. Bilim olish ko'nikmasini shakllanishida boshlang'ich sinf muhim bosqichdir.

Maktabga munosabat, ilm olishga o'qishga qiziqish, tez ravon, tushunib o'qish ko'nikmasi boshlang'ich sinfda hosil bo'ladi. Boshlang'ich sinfning o'qish texnikasi bo'yicha miqdoriy ko'rsatkich: – bir daqiqada 80-90 so'zni o'qiy olish Talablar : harflarni to'g'ri talaffuz etish: so'zlarni tog'ri o'qishlarni tasahkil etadi. Bundan tashqari , tinish belgilariga e'tabor berib, ravon, tushunib o'qish va boshqalar talab etiladi. Ko'rinib turibdiki boshlang'ich sinfda egallanadigan o'qish ko'nikmalari juda murakkabdir. Bolaning savod o'rganishi bilangina o'qish ko'nikmasi shakllanib qolmaydi. O'qish ko'nikmasi o'qituvchining savod o'rgatish davrida foydalangan barcha ish usullariga o'quvchilarning maktabga qanday tayyorgarlik bilan kelganligi, ta'lim jarayonida o'qishga faol intilishi, yani qiziqishiga bog'liq bo'ladi.

O`qituvchi savod o`rgatish davrida turli ish usullaridan foydalanib, o`quvchilarning o`rgatilayotgan tovush va harflarni to`g`ri idrok etishini ta`minlashi tovush va harflarni mustahkam esda olib qolishiga erishishi, bog`in va so`zlarni tog`ri o`qish ko`nikmasini shakllantirishi kerak. O`qituvchilar tajribasida —Alifbell kitobidan, undagi rasmlardan va o`qish materiallaridan, kesma harflar, bo`g`inlardan, harflarni eslab qolishni ta`minlovchi rasmlardan so`z plakatlardan, harflar haqidagi she`rlardan, ko`chma qora taxtalardan o`rinli foydalanishni kuzatish mumkin. Lekin har qancha mukammal ish tashkil etilmasin, o`quvchilar ning ma`lum qismida o`qish ko`nikmasi talab etilgan darajada shakllanmaydi. Shuning natijasida boshlang`ich sinfni tugatib, 5-sinfga ko`chgan o`quvchilar orasida matnni yetarlilicha tezlikda, tushunib, ifodali o`qiy olmaydigan o`quvchilar uchraydi. Bunday o`quvchilarni qo`shimcha o`qitish ham juda qiyinchilik bilan otadi. Ularda faollik yetishmasligi, sust harakat qilish kuzatiladi. Bunday o`quvchilarning o`qishga intilishini kuchaytirish, o`qish texnikasini mukammallashtirish uchun o`ziga ishonchini shakllantirish yo`llarini topish kerak edi. Buning uchun o`quvchilar bilan oson so`zlarni o`qishdan boshladik. Ularga o`qilishi oson bo`lgan 2 harfli so`zlar tanlab, ayrim varaqqa bosma shaklda yozib beriladi.

Masalan: Ot osh os oq it un ip ol ish ich

O`quvchilarga 20 ta shunday so`zlarni bosma shakli beriladi. O`quvchilar ularni tez va ravon o`qigandan keyin 3 harfli

tom tosh bol suv bog` sut tog` bosh loy

mol qon sol sir choy til non boy zor

4 harfli

To`rt ikki lola bola ukki Sarf

5 harfli (vatan, parta, taxta, terak, parda, qalam, safar, bozor)

kabi, 6 harfli (duldul, tandir, tokzor) kabi, 7 va 8 harfli (pomidor,

kamalak, kapalak, Bahodir, sumalak, paxtazor, yaxmalak..... kabi) so`zlar berib boriladi. Dastlabki davrda bo`sh o`quvchilar shu oson so`zlarni ham o....t- ot, o....sh- osh, u....n-un shaklida o`qishga intiladi. Agar oddiy so`zlarni tez va sidirg`a o`qishga o`rgatilmasa, harflab o`qish keyin ham davom

etaveradi. O`quvchilarga ko`p marta takrorlatib bo`lsa ham so`zlarni sidirg`a o`qishiga erishish kerak. Bunda avval o`quvchilarga tushunish oson, yaqqol tasavvur etish mumkin bo`lgan so`zlardan boshlash va keyin ma`nosi mavhumroq bo`lgan so`zlarga o`tish foydalidir. Quyida to`rt harfli so`zlarni o`rgatishga taklif etilgan tizimni keltiraman. dala, lola, bola, ipak, elak, etak O`quvchilar sana, shama, teri, suli, tug`i kabi so`zlashuvda kam qo`llaniladigan so`zlarni o`qishda qiyinchilikka uchraydilar. Shuning uchun so`zlar mazmunan asta-sekin murakkablashib borsa, o`quvchilarning oqishi yengillashadi.

Bolalar bilan ishlashda ular o`qish ko`nikmasini qanday muvaffaqiyat bilan egallayotganini, qiziqishini hisobga olish muhimdir. Shunga erishish kerakki, o`quvchi to`g`ri, tez, qiynalмай o`qiy olishigacha yetishi kerak. Bolaning muvaffaqiyatiga qarab bir bosqichdan ikkinchisiga o`tiladi. O`quvchi bu so`zlarni o`qish ko`nikmasini egallagandan so`ng to`liq jummalarni o`qishga o`tish foydalidir. Masalan: Xo`roz qichqirdi. Rustam keldi. Osh pishdi. Bunday jummalarni tez va to`g`ri o`qigandan so`ng 3 so`zli, 4 so`zli, va 5, 6, 7 so`zli jummalarni tavsiya etish mumkin. Bu jummalarni sinf taxtasiga yozib ham o`qitish mumkin. O`qituvchi chidam bilan izchil ravishda taklif etilgan ishlarni o`tkazsa, o`quvchilarning tez, to`g`ri va ravon o`qish ko`nikmasi mukammallashib boradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Muhabbat Umarova —Uchinchi sinf o`qish darslaril Toshkent 2004. —Ijod dunyosil nashriyot uyi.
2. B.To`xliyev, M.Shamsiyeva, T.Ziyadova. —O`zbek tili o`qitish metodikasi Toshkent. —Yangi asr avlodil nashriyoti. 2006-y.
3. O`qish kitobi. 2-sinf (2016, T.G'afforova, Sh.Nurullayeva).

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARDA KIMYO FANI
METODIKASI VA UNING UMUMIY TUSHUNCHLARI

Matchanova Almaxon Axmedovna

Xorazm viloyati Xiva shahri 15-umumta'lim maktabi

Kimyo fani o'qituvchisi

Annotatsiya: O'quvchilarda kimyo faniga bo'lgan qiziqish va mehr va predmetga mas'uliyatli munosabat uyg'otish, kimyo fanining hozirgi davrdagi roli va o'rni haqida to'g'ri tasavvur shakllantirish haqida.

Kalit so'zlar: Ko'nikmalarini tekshirish, o'zlashtirish saviyasi, pedagogik jarayon.

Umumiy o'rta ta'lim maktablaridagi kimyo ta'limi pedagogik jarayonining ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, ta'limning umumiy maqsadlariga muvofiq o'quvchi shaxsini tarbiyalashga xizmat qiladi. Respublikamiz mustaqilligining dastlabki yillarida ta'lim- tarbiya sohasini isloh qilish natijasida to'plangan tajribalar, chiqarilgan bir qator xulosalar asosida amaldagi ta'lim-tarbiya tizimini hozirgi taraqqiyot va kelgusidagi talablar darajasiga ko'tarishga, uni takomillashtirishga jiddiy e'tibor berish zarurligi ta'lim- tarbiyaning uzluksizligini ta'minlashdan kelib chiqib, «Kadrlar tayyorlashning Milliy dasturi» va «Ta'lim to'g'risida»gi Qonun O'zbekiston Respublikasi Oliy majlisining IX sessiyasida muhokama qilindi va tasdiqlandi. Shu munosabat bilan barcha o'quv predmetlari qatori kimyo ta'limi oldiga ham aniq vazifalar qo'yildi. «Ta'lim to'g'risida»gi Qonunga muvofiq:

1. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining kimyo ta'limi konsepsiyasini qayta ishlab chiqish;
2. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining kimyo ta'limi konsepsiyasidan kelib chiqqan holda, uning standartini ishlab chiqish taqozo qilinadi. Kimyo ta'limi standarti kimyo o'quv predmetining majburiy mazmunini belgilab beradi.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarining kimyo ta'limi standarti, kimyo ta'limi tizimidagi barcha komponentlarni: ta'limning mazmuni, maqsadi, ta'limning kimyo ta'limi konsepsiyasiga muvofiq kimyo ta'limining yo'nnalishi va maqsadi yosh avlodning kimyo fani asoslarini chuqur egallashi, o'quvchilarning siyosiy - g'oyaviy, estetik, ekologik tarbiyasi, tabiatga va jamiyatga bo'lgan ijobiy munosabat, qadimgi yashab ijod etib o'tgan buyuk mutafakkirlar, keyingi yillarda olimlarimizning kimyo sohasidagi erishgan yutuqlariga oid o'quv materiallari bilan tanishtirib borish orqali vatanga bo'lgan e'tiqodni shakllantirish, kasbga yunaltirish ko'zda tutiladi. Kimyo ta'limi standarti-kimyo o'qitishda o'quvchilarga beriladigan ta'lim va tarbiyaning mazmuni negizini belgilovchi ko'rsatkichlar, shuningdek o'quvchilarning tayyorgarlik darajasidagi bilim va amaliy fa oliyatlari darajasi me'yorini belgilaydigan mezon bo'lib hisoblanadi. Kimyo ta'limi standarti – umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun tuziladigan kimyo ta'limi dasturi va o'quv materiallarining hajmini belgilab beruvchi mezon bo'lib Ta'limda raqamli texnologiyalarni tadbiiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari xizmat qiladi. Kimyo ta'limi standarti – kimyo ta'limida o'qituvchilarning davlat va jamiyat oldidagi vazifalari, burchi va javobgarligini qay darajada his qilishlari mezoni bo'lib ham hisoblanadi. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining kimyo ta'limi standarti-kimyo o'quv predmetidan o'quvchilarga beriladigan bilimlar miqdori, o'quvchilar egallaydigan bilim, hosil qiladigan amaliy ko'nikma va malakalar hajmini ko'rsatuvchi me'yor bo'lib, umumiy o'rta ta'lim maktablaridagi kimyo ta'limi negizini belgilovchi ko'rsatkichlar o'quvchilarning kimyo ta'limidan tayyorgarlik darajasiga qo'yiladigan talablar majmuasidan iborat bo'lgan hujjat tariqasida tasdiqlanadi va xizmat qiladi.

Kimyo darslarida o'quvchilar bilim va ko'nikmalarini tekshirish va baholashda test sinovlari muhim o'rin tutadi. O'quvchilardan kimyoviy testlarni olishda ularning o'zlashtirish darajasiga qarab, test topshiriqlarini tuzish maqsadga muvofiq bo'ladi. Test topshiriqlarida nazariy savollar bilan birga kimyoviy masalalardan foydalanish yaxshi samara beradi, chunki o'quvchilar bunday masalalarni yechayotganda o'zlarining nazariy bilimlariga tayanib, mustaqil fikrlash

qobiliyatini oshiradilar. Guruhdagi har bir o'quvchining bilim va ko'nikmalariga qarab test materiallarini tuzish ularning o'zlashtirish darajasining yanada yaxshilanishiga olib keladi. O'zlashtirish saviyasi yaxshiroq bo'lgan o'quvchilarning test topshiriqlariga nisbatan murakkabroq masalalardan kiritish bilan ularning bilim saviyasini yanada oshirish mumkin. O'zlashtirish saviyasi o'rtacha bo'lgan o'quvchilarga nisbatan engilroq masalalar berib, keyinchalik ular e'tiborini ancha qiyinroq masalalarni yechishga qaratish mumkin. Past o'zlashtiruvchi o'quvchilar uchun o'tilgan mavzulardagi asosiy kimyoviy tushunchalarni o'zida mujassam etuvchi yengil masalalar berib, ularni masalalarni yechish usullarini o'rganishga jalb qilish kerak.

Foydanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. A.G. Muftaxov. Organik kimyodan olimpiada masalalari va ularning yechimlari. O'rta umumta'lim maktablari uchun qo'llanma.- T.: O'qituvchi, 1997.
2. I.R. Asqarov., va boshqalar. Martabda kimyodan amaliy mashg'ulotlar. T.: O'qituvchi, 1992.
3. T. Gulboyev. Ta'lim jarayonining tayanch bilimlari. T.: Fan, 1996.
4. Umumiy o'rta ta'lim davlat ta'lim standarti va o'quv dasturi. Toshkent, 1999, 3 - son
5. I.R. Asqarov. Organik birikmalar nomenklaturasi va izomeriyasi.- T.: O'qituvchi, 1995.
6. I.R. Asqarov., K. G'ofurov., va boshqalar. Kimyodan test. T.: O'qituvchi, 1997.

**GEOGRAFIYA FANIDAN DARSLARIDA BA'ZI MUAMMOLAR VA
TA'LIM JARAYONIDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN
FOYDALANISH**

Xamraqulova Dilshoda Mamirjonovna

Farg'ona viloyati Furqat tumani

31-umumiy o'rta ta'lim maktabi geografiya fani o'qituvchisi

Xamraqulova Gulnoza Mamirovna

Farg'ona viloyati Marg'ilon shahar

19- umumiy o'rta ta'lim maktabi geografiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumta'lim maktablarida - "Geografiya" fanidan darslarni tashkil etishdagi ba'zi muammolar va ularning yechimi hamda ta'lim jarayonida axborot texnologiyalaridan foydalanishning istiqbollari haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: O'qituvchi maqomi, pedagogik texnologiya, geografik maydoncha, axborot texnologiyalari, kompyuter, proyektor, stend, internet.

Аннотация: В данной статье говорится о некоторых проблемах в организации уроков «Географии» в общеобразовательных школах и их решениях, а также о перспективах использования информационных технологий в образовательном процессе.

Ключевые слова: Статус учителя, педагогические технологии, географический ареал, информационные технологии, компьютер, проектор, стэнд, Интернет.

Abstract: In this article we will talk about some problems in the organization of classes in secondary schools - "geography" and their solution, as well as the prospects for the use of Information Technology in the educational process.

Keywords: Teacher status, pedagogical technology, geographical area, information technology, computer, projector, stand, internet.

Yurtimizda so'ngi yillarda yurtboshimiz tomonidan ta'lim sohasiga juda katta e'tibor qaratilib kelinmoqda. Ta'lim sifatini oshirish borasida qator qarorlar qabul qilinmoqda. Shuningdek, yangi maktablar bunyod etilib, bir qancha maktablarda qaytadan rekonstruksiya ishlari olib borilyapti va sinf xonalari jahon talablariga mos ravishda jihozlanyapti, qolaversa, - "O'qituvchi" maqomi yanada yuksaltirilmoqda. Bunga yaqqol misol sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2018-yil 5 sentabr kuni - "O'qituvchi maqomi to'g'risida"gi qonun loyihasini ishlab chiqish bo'yicha qaror imzolaganligini keltirish joizdir.

Barchamizga ma'lumki, har bir o'qituvchi oldidagi muhim vazifa bu yosh avlodga sifatli ta'lim berishdir. Maktablarda dars mashg'ulotlarini qiziqarli va samarali tashkil etish uchun o'qituvchi bilimi, iqtidori va albatta, bor imkoniyatini ishga soladi. O'qituvchi ijodkor bo'lishi, o'z ustida ishlashi, tinimsiz izlanishi, yaratuvchanlik qobiliyati orqali o'quvchilar hurmati va mehrini to'la qozona olishi lozim, shundagina - "O'qituvchi" degan ulug' maqomga erishadi. Shu boisdan, bugungi kunda respublikamizdagi maktablarda ayrim fan sohalari bo'yicha dars mashg'ulotlari va ularni tashkil etish bo'yicha yaratilgan shart-sharoitlarni ilmiy - metodik jihatdan o'rganish dolzarb vazifa hisoblanadi. Jumladan, aynan shunday fan sohalaridan biri bu - geografiyadir.

Geografiya dars mashg'ulotlarini o'qituvchi yanada qiziqarli, mazmunli va jonli tarzda olib borishga harakat qiladi. Bunda darsliklar, xaritalar, atlaslar va yozuvsiz xaritalar, globuslar, texnikaviy asbob-uskunalar, didaktik materiallar, turli xildagi metodik qo'llanmalar o'qituvchining eng yaqin ko'makchisidir. Ta'lim jarayonida geografiya darslik mavzularining mazmun-mohiyatini ochib berishda, ko'rgazmali qurollarning roli beqiyosdir. Darxaqiqat, geografiya faniga yo'l xarita orqali kirib boriladi. O'qituvchi geografiya dars mashg'ulotlarida mavzuni mazmun mohiyatini to'la yoritib berishda, uning pedagogik mahorati katta ahamiyat kasb etadi. O'qituvchining asosiy ko'rgazmali quroli ham aslida xarita bo'lib, u, maktablarda geografiya fani dars mashg'ulotlarida nazariy olingan bilimlarni amaliyotda qo'llay olishda juda muhim omil hisoblanadi. Geografiya darsliklarida berilgan ma'lumotlardan tashqari shu mavzuga aloqador qo'shimcha manbalardan foydalanish,

ba'zi mavzularni yoritishda mavzuga doir o'quv filmlari va slaydlardan foydalanish ham geografiya fanini o'qitish jarayonida yuqori samara beradi. Chunki, o'quvchilar eshitish orqali ma'lumotlarni 20-25 foizini yodda saqlab qolsa, ko'rish orqali esa ma'lumotlarni 80-85 foiziga yaqinini yodda saqlab qolish imkoniyati ega bo'ladi. Shuningdek, umumta'lim maktablarida geografiya fanini o'qitishda ko'nikma va malakalarni shakllantirishda interfaol metodlarning ahamiyati benihoya katta.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalardan ya'ni quyidagi rasmda aks ettirilgan metodlardan foydalangan holda guruhlarda ishlash o'quvchilarning o'qituvchiga bo'lgan hurmatini, qolaversa fanga nisbatan qiziqishlarining ortishiga olib keladi. Bu kabi metodlarning asosiy yutug'i bu - barcha o'quvchilarning faolligiga erishishdir, ya'ni bu orqali bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilarning dars mashg'ulotlarida doimiy ishtirokini ta'minlash mumkin. O'qituvchi shu kabi qo'shimcha manbalardan o'rinli foydalansa, o'quvchi mavzu haqida kengroq ma'lumotga ega bo'ladi.

Aqliy hujum

Bumerang

Men kimman, men nimaman?

Klaster

Bilaman, bilishni xoxlayman, bilib oldim

Dars mashg'ulotlarini o'tishda foydalaniladigan metodlar.

Ma'lumki, XXI asrda dunyodagi mamlakatlarning milliy iqtisodiyoti globallashib, axborotlashgan iqtisodiyot shakliga aylanmoqda. Ya'ni milliy iqtisodiyotdagi axborot va bilimlarning tutgan o'rni tobora yuksalmoqda hamda ular strategik resursga aylangan. Dunyoda jamg'arilgan axborot va bilimlarning 90 %i keyingi o'ttiz yil mobaynida yaratilgan. Axborot va bilimlar hajmini kundan-kunga ortib borishi milliy iqtisodiyotning barcha sohalarida, jumladan ta'lim tizimida ham axborot kommunikatsiyalari texnologiyalaridan keng ko'lamda samarali foydalanishni talab etmoqda. Axborot xuddi an'anaviy resurslar kabi izlab topish, tarqatish mumkin bo'lgan resursga aylanmoqda. Hozirgi kunda insoniyat tarixida ilk bor sanoati rivojlangan mamlakatlar ishlab chiqarishida axborot ish qurollariga aylandi. Moddiy ishlab chiqarish sohasidan mehnat resurslarining og'ishmay axborotlar sohasiga o'tib

borish tendensiyasi tobora yaqqol sezilmoqda. Buning asosiy sababi shundaki, ishlab chiqarish sur'ati o'sishi va rivojlanishi jarayonida qarorlar qabul qilish hamda boshqarish uchun zarur bo'lgan axborot hajmi ortib bormoqda. Bu o'sish avvalo, iqtisodiy, texnik, ilmiy, texnologik va ijtimoiy tizimlar jarayonida namoyon bo'ladi. Geografiya ta'lim jarayonida ham axborot-kommunikatsion texnologiyalaridan foydalanishning o'rni beqiyosdir. Geografiya ta'limi sohasida, pedagogik va axborot texnologiyalarini rivojlantirish hamda keng ko'lamda qo'llash, dars mashg'ulotlarini noan'anaviy tarzda olib borish ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, o'quvchilarning geografik bilimlarini mustaxkamlash, ijodkorligini oshirish, maktab hayoti bilan uzviy bog'lash uchun maktab hududlarida o'qituvchi va o'quvchi hamkorligida - "Geografik maydoncha" lar tashkil etilsa, maqsadga muvofiq bo'lar edi. O'quvchilarga geografik ta'lim-tarbiya berish, ta'lim sohasida xorij tajribalaridan foydalanish, ta'lim tizimiga ilg'or pedagogik texnologiyalarini tadbiq etish zamon talabidir. Hozirgi kunda nafaqat ta'lim sohasiga, balki milliy iqtisodiyotning barcha tarmoqlariga Internet, elektron tijorat, elektron biznes, virtual tijorat, virtual ta'lim, masofadan o'qitish va virtual stend texnologiyalari kirib kelmoqda, hamda ularning o'rni muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ammo shunga qaramasdan bu fan bo'yicha maktablarda dars o'tish jarayonida qator muammolar ko'zga tashlanishini ko'rish mumkin. Chunonchi, Respublika, viloyatlarining chekka qishloq va ovullaridagi umumta'lim muassasalarida darsliklarning xususan, geografiya fani darsliklarining yetarli emasligi, yoki ko'p yillar davomida foydalanilgani sabab yaroqsiz holda ekanligi, shuningdek, geografik xaritalarning yetishmasligi, texnikaviy asbob-uskunalarining (kompyuter, proektor, kodoskop, diaproektor, ekran va h.k.) mavjud emasligi, achinarli hol, albatta. Ba'zi maktablarda hattoki, - "Geografiya fani kabineti" larining yo'qligi, shu kabi kamchiliklar sabab, maktablarida geografiya fani ta'limi sifatining va samaradorligining o'sishiga o'zining salbiy ta'sirini ko'rsatmoqda. Kelajagimiz yoshlar qo'lida ekan, ularni ham ma'nan, ham ruhan, ham jismonan sog'lom, har tomonlama yetuk inson qilib tarbiyalash barchamizning asosiy burchimiz bo'lmog'i darkor. O'quvchilar darsliklardagi mavzularga doir amaliy mashg'ulotlarni bajarish orqali nazariy egallangan bilimlarini yanada mustahkamlab oladilar.

Maktablarda tashkil etilgan geografiya fan to'garaklarida shu jihatlarga alohida e'tibor qaratilsa, maqsadga muvofiq bo'lar edi. Ayniqsa, topografik planni o'qish, uni tuzish, hamda topografik amaliy mashg'ulotlarni (7-sinf geografiya darsligidagi 7-8-paragraf mavzulariga oid bo'lgan) bajarish murakkab ko'nikma hisoblangani sabab, ba'zi o'qituvchilarning o'zlari ham topografik masalalarning yechimini topishda qiyinchiliklarga duch keladilar.

Xulosa qilib aytganda - "O'qituvchi" maqomini yanada ko'tarishda har bir fan sohasi bo'yicha o'qituvchi o'zining ustida muntazam ishlashi, zamon bilan hamohang bilimlarni o'zlashtirib borishi va uning yaxshi dars o'ta olishi uchun yetarli, qulay shart-sharoit ham yaratilishi ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlarning diqqat markazida bo'lmog'i lozim. Ta'lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanilsa quyidagi istiqbollarga erishishi mumkin:

- mutaxassis dunyoda bo'layotgan fan yangiliklaridan tezda xabardor bo'ladi;
- masofadan turib ham ta'lim olish imkoniyatlarining mavjud ekanligi;
- tinglovchilar eng yuqori darajada tasavvur hosil qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6108-son Farmoni.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi" to'g'risidagi Farmoni.

3. G'ulomov P., Vahobov H., Baratov P., Mamatqulov M. Geografiya. 7-sinf uchun darslik. - Toshkent, - "O'qituvchi", 2017.

**GEOGRAFIYA DARSLARINI MUSTAQIL O'RGANISHDA INTERFAOL
METODLARDAN FOYDALANISHNING IMKONIYATLARI**

Xamraqulova Dilshoda Mamirjonovna

Farg'ona viloyati Furqat tumani

31-umumiy o'rta ta'lim maktabi geografiya fani o'qituvchisi

Xamraqulova Gulnoza Mamirovna

Farg'ona viloyati Marg'ilon shahar

19- umumiy o'rta ta'lim maktabi geografiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola tabiiy geografiya darslarini mustaqil o'rganishda qollaniladigan interfaol metodlar va ulardan foydalanish imkoniyatlari haqida yozilgan.

Kalit so'zlar: geografiya, "Toifalash" grafik organayzeri, golfstrim, Avstraliya, iqlim mintaqasi, tabiat zonasi, yozuvsiz xarita, materik, interfaol metod.

Аннотация: В данной статье написано об интерактивных методах, используемых при самостоятельном изучении уроков естественной географии и возможностях их использования.

Ключевые слова: география, графический органайзер «Categorize», Гольфстрим, Австралия, климатический регион, природная зона, пустая карта, континент, интерактивный метод.

Abstract: This article is about the interactive methods used in the independent study of natural geography and the possibilities of their use.

Keywords: Geography, "Classification" graphic organizer, golfstream, Australia, climate zone, nature zone, unwritten map, continent, interactive method.

Bugungi kunda geografiya fani talabalarga tabiat va Yer haqidagi bilimlarni hamda ilmiy dunyoqarashini vujudga keltirib, yer yuzi tabiati, xo'jaligi va aholisi haqidagi turli ma'lumotlar haqida bilim va ko'nikmalarni shakllantiradi. Bu esa yer yuzining tabiiy manzarasi, tabiatdan oqilona foydalanish, ishlab chiqarish

samaradorligini oshirish, aholi turmush darajasini, atrof-muhit holatini yaxshilash vositalari, insonlarda ekomadaniyatni shakllantirish usullari haqida mantiqiy fikrlashga o'rgatadi. Tabiiy geografiya kursi talabalarda yerga, atrof-muhitga bo'lgan munosabatni, ekomadaniyatni vujudga keltirishda va shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Hozirgi pandemiya sharoyitida masofaviy ta'lim tizimida talabalarni mustaqil ishlashi uchun keng imkoniyatlar yaratilgan bo'lib, bevosita talabalar o'zlari mustaqil kitob o'qishlari hamda mustaqil o'rganishlari talab qilinmoqda. Chunki, har bir mavzuni mustaqil o'rganishda talabalar o'z xotiralarida ma'lumotlarni ko'proq saqlay oladi lar hamda ularda mustaqil fikrlash doirasi kengayib, turli innovatsion g'oyalarni vujudga keltira boshlaydilar.

AQShda B.Blum, D.Kratvoll, N.Gronlund, J.Kerol, J.Blok, A.Anderson va boshqa olimlar tamonidan rejalashtirilgan natijajalarni olishni kafolatlaydigan hamda qayta takrorlanadigan pedagogik texnologiyalar ishlab chiqildi.

Rossiyada B.P.Bespalko, M.V.Klarin, V.G.Guzeyev, T.S.Nazarov, P.K.Selevko va boshqalar pedogogik texnologiyalar sohasida ulkan ishlarni amalga oshirishdi.

O'zbekistonda B.P.Farberman, N.Saidahmedov, F.Jumabayev, A.Ochilov, L.Golish, B.Ziyamuhamedov, SH.Abdullayev, J.O.Tolipova, A.T.G'ofurov va bohqalar yirik ilmiy ishlar hamda o'quv qo'llanmalar yaratishdi.

Mamlakatimizda geografiya ta'limi sohasida M. Nabixonov, O.Mo'minov, T.Abdullaeva, P.Musaev, M.YUnusova, R.Qurbonniyozov, H.Vahobov, P.Baratov, O'.Safarov, P.Saidov, R.Gaypova, A.Xayitov, M.Abduraxmanov, X.Nikadamboyeva va boshqalar pedogogik texnologiyalarni qo'llash va geografik texnolo giyalarni ishlab chiqish bo'yicha ilmiy metodik ishlarni amalga oshirganlar.

Tabiiy geografiya darslarini mustaqil o'rganishda talabalar quyidagi metodlardan foydalanishi samarali hisoblanadi. Masalan, Materik va okeanlar tabiiy geografiyasi kursidagi ma'lum turga oid ma'lumotlarni "Toifalash" grafik organayzeridan foydalanib jadval shaklida jamlash va ularni tartiblab joylashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, materik va okeanlarning iqlim mintaqalari hamda tabiat zonalari mavzularidagi ma'lumotlardan foydalanib yozuvsiz xaritaga ulardagi asosiy ma'lumotlarni tushirib chiqishi ma'lumotlarni yodda qolishida katta

yordam beradi. "Toifalash" grafik organayzeri talabalarni o'rganilayotgan mavzuning muhim xususiyat va jihatlarini aniqlash, ma'lumotlarni umumlashtirishga o'rgatadi. Uni qo'llashda talabalarda mantiqiy fikrlash, muhim xususiyatlarni yorituvchi ma'lumotlarni muayyan tizimga keltirish ko'nikmalari shakllanadi. Bir turdagi ma'lumotlarni jamlab jadval shakliga keltirib o'rganish interfaol metodi yangilik bo'lmasa ham hozirda ushbu metoddan foydalanuvchilar soni kamayib bormoqda bunga sabab esa dars vaqtida bu metod biroz ko'p vaqtni olishi hisoblanadi. Lekin, bu metodni mustaqil o'rganish vaqtida yo'lga qo'yish birmuncha samarali hisoblanadi. Materik va okeanlar tabiiy geografiyasi o'quv kursini mustaqil o'rganish davomida o'quvchilar quyidagi jadvallarni tuzishi samarali hisoblanadi. Geoxronologik jadval, havo haroratlari, yog'inlar, milliy bog' va qo'riqxonalar, materik burunlari, cho'qqilar, vulqonlar, tabiat zonalari, iqlim mintaqalari, botiqlar, cho'kmalar, ko'llar, daryolar, ilmiy stansiyalar, tuproqlar, o'simliklar, hayvonot olami va sayohatchi geograf olimlar, Dunyo okeani dengizlari, Dunyo okeani oqimlari kabi jadvallar tuzish mumkin. Quyida ulardan misollar keltiramiz (1 va 2-jadvallar). Bu jadvalni tuzish orqali talabalar o'zi bilgan ma'lumotlarni bir tartibga keltirib olishadi hamda uni to'ldirish natijasida qo'shimcha adabiyotlar va xaritalar bilan mustaqil ishlashni o'rganishadi.

Materik va okeanlar tabiiy geografiyasi kursini mustaqil o'rganishda yana bir ko'makchi bu yozuvsiz xarita hisoblanadi. Yozuvsiz xarita bilan ishlaganda biror materik yoki okean mavzusidagi asosiy ma'lumotlarni yozuvsiz xaritaga tushirish samarali hisoblanadi. Masalan, Avstraliya iqlim mintaqalarini yozuvsiz xaritaning iqlim mintaqalari uchun ajratilgan xaritasiga tushirish quyidagicha amalga oshirilsa, ma'lumotlarni yodda qolishi juda yuqori bo'ladi. Materiklarning iqlim mintaqalari mavzusini yozuvsiz xaritalar orqali o'rganishda darslikdagi ma'lumotlarni (yog' in miqdorlari, havo haroratlari, hududidagi tabiiy georgafik obyektlar) xaritaga tushirish, iqlim mintaqalari chegaralarini ajratib chiqish va turli ranglarga bo'yash talab etiladi.

Avstraliya materigi iqlim mintaqasi xaritasi

Materiklarning tabiat zonalari mavzusini yozuvsiz xarita orqali o'rganganda esa mavzuda keltirilgan turli ma'lumotlarni (tuproq, o'simlik va hayvonot dunyosi) xaritaga tushirish va tabiat zonalari chegaralarini ajratib chiqish va turli xil ranglarga bo'yash

talab etiladi. Ushbu ma'lumotlarni xaritaga tushurishda turli rangdan iborat ruchkalardan foydalanish ularni takrorlash vaqtida juda foydalidir. Chunki, yashil rangli yozuvlar - o'simliklarini, qora rangli yozuvda - tuproqlari, qizil rangli yozuvda - hayvonot dunyosini anglatadi. Buning sababi o'quvchilar yozuvsiz xaritasidan foydalanib, o'qigan ma'lumotlarini takrorlaganda tezda ko'zga tashlanishi va ajralib turishi uchun turli rangli ruchkalardan foydalanish talab etiladi. Bu usulni tabiiy geografiya darslarining barcha bosqichlarida foydalanish mumkin. Amaliy mashg'ulot darslarida talabalar materiklarning chekka nuqtalarini va relyefini yozuvsiz xaritaga tushirishadi lekin ular asosan atlasdagi mavjud geografik obyektlarni tushirishadi, lekin talaba mustaqil holda ma'ruzada olgan bilimlarini mustaxkamlash maqsadida atlasda mavjud bo'lmagan geografik obyektlarni toifaga ajratib, ularni yozuvsiz xaritaga tushirganlarida ko'proq ma'lumotlarni yodda saqlab qolishadi, bu ma'lumotlarni toifaga ajratish va yozuvsiz xaritaga tushirish ko'proq vaqtni talab qiladi, lekin talabalarni xotirasida yaxshi saqlanib qoladi.

Oliy o'quv yurtlarida malakali geograflar tayyorlashda tabiiy geografiya kurslarining o'rnini benihoya kattadir. Chunki bu kursni o'qitish orqali talabalar sayyoramizning tabiiy sharoiti va tabiiy resurslarni chuqur o'rganadilar hamda tabiiy unsurlarning bir-biriga uzviy bog'liq va aloqadorlik qonuniyatlarini tushunib etadilar. Natijada sayyoramiz tabiatini chuqur va har tomonlama biluvchi uni tabiiy boyliklaridan oqilona foydalanib, muhofaza qilishni yosh avlodga etkazuvchi geografiya o'qituvchilari tayyorlanadi. O'zbekiston Oliy va o'rta mahsus talim vazirligi tomonidan tasdiqlangan o'quv rejada tabiiy geografiya kurslarida nazariyaga ajratilgan soatning kamligi sababli, yer yuzi tabiatining o'ziga hos hususiyatini talabalarga chuqur o'rgatish imkoniyati cheklangan, aksincha amaliy mashg'ulotlariga va mustaqil ta'limga umumiy soatning ko'p qismi ajratilgan. Binobarin, topshiriqlarni amaliy mashg'ulot darslarida va mustaqil holda puxta bajarsalar nazariyadan olgan bilimlarini mustahkamlashdan tashqari talabalarda mustaqil fikrlash malakasi shakllanadi. Chunki amaliy mashg'ulot darslarida va mustaqil holda topshiriqlarni bajarish jarayonida talabalar darslik, o'quv qo'llanma, har xil adabiyotlar, xarita va atlaslardan foydalanib

berilgan topshiriq va savollarni sinchkovlik bilan puxta bajarsalar ular uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan quyidagi malaka va ko'nikmalar shakllanadi:

- amaliy mashg'ulotlarda tematik xaritalar va atlaslar bilan ishlab, ularni taqqoslash orqali talabalarda ma'lum tabiiy geografik obyektlarning hozirgi holati, unda sodir bo'layotgan va bo'lishi mumkin bo'lgan jarayonlarni bilish malakasi shakllandi;

-tabiatning tabiiy unsurlarini bir-biriga taqqoslab ularni ajratilgan holda emas, balki uzviy aloqada bo'lib, agar uning biror unsuriga noto'g'ri tasir etilsa, u o'z navbatida boshqa tabiat elementlarining holatini o'zgarishiga sababchi bo'lishi mumkinligi haqida talabalarda mustaqil ravishda hulosalar chiqarish malakasi vujudga keladi;

- turli hil manbalarda hamda o'quv qo'llanmalarda berilgan jadvallardan foydalanib raqamli ma'lumotlarni tahlil qilish, profillar tuzish, grafik va diagrammalar chizish malakasi shakllanadi.

Yuqorida keltirib o'tilgan metodlarni mustaqil o'rganishda qo'llash juda samarali hisoblanib, talabalar ayniqsa o'z ustida ko'proq ishlovchi talabalar uchun juda foydali metod hisoblanadi. Hozirgi kunning talabi yoshlarni iqtidorli, aqlli, innovatsiyaga ega bo'lishlari bilan bir qatorda har tomonlama yetuk va barkamol shaxsga aylanishi bugungi ta'lim sohasidagi olib borilayotgan ishlarning natijasidir. Mana shunaqa turli mazmundagi jadvallarni tuzish va uni to'ldirish talabani iqtidori va innovatsiyaga intilishidan dalolat beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rajabov Furkat Turakulovich, Sattarov Abdisamat Umirkulovich (2020)
2. Radjabov, F. (2020). Describe the Individual Food Industry Contents and their Role in the Delivery of Agricultural Products.
3. Туракулович, РФ (2020). Динамика и региональные особенности сельскохозяйственного производства. В Республике Узбекистан. Международный журнал психосоциальной реабилитации, 24 (2).
4. Komilova, N. K., Naydarova, S. A., Xalmirzaev, A. A., Kurbanov, S. B., & Rajabov, F. T. (2019). Territorial Structure of Agriculture Development in Uzbekistan in Terms of Economical Geography.
5. Салиев Абдусами Салиевич, & Ражабов Фуркат Туракулович (2016). Особенности демографического и социально-экономического развития Кашкадарьинской области Республики Узбекистан. Псковский регионологический журнал, (1 (25)), 23-30.

**“GEOGRAFIYA FANIDAN GURUHLAR BILAN ISHLASH BO'YICHA
USLUBIY QO'LLANMA”**

Xamraqulova Dilshoda Mamirjonovna

Farg‘ona viloyati Furqat tumani

31-umumiy o‘rta ta‘lim maktabi geografiya fani o‘qituvchisi

Xamraqulova Gulnoza Mamirovna

Farg‘ona viloyati Marg‘ilon shahar

19- umumiy o‘rta ta‘lim maktabi geografiya fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu uslubiy qo'llanma zamonaviy geografiya darslarining asosiy savoli "Nimani?" va "Qanday" o'qitish zarur kabi savollarga javob beradi. Geografiya fanida guruhlar bilan ishlash, ular o'rtasida sog'lom raqobat orqali o'qitishni shakllantirish. Guruhlar va individual o'qitishda kreativ fikrlash uchun zarur bo'lgan sharoitlar va mashg'ulot haqida ma'lumotlar, "Mening fikrim", "kreativ yondashuv", "Taassurot" kabi yangicha o'qitish uslublari bilan tanishish mumkin.

Kalit so'zlar: Kreativ geografiya, GIS meni top, mo'lljallangan maydonda yashirin so'z, kreativ fikirla, javobini top, poytaxt va bayrog', ob havo darakchisi ilmiy tahlil, xulosa.

Аннотация: В данном методическом пособии рассматривается главный вопрос современных уроков географии: «Что?» и отвечает на такие вопросы, как «Как» необходимо обучение. Работа с группами по географии, формирование обучения через здоровую конкуренцию между ними. Информация об обучении и условиях, необходимых для творческого мышления в группах и индивидуальном обучении, могут быть введены новые методы обучения, такие как «Моя идея», «Творческий подход», «Впечатление».

Ключевые слова: творческая география, ГИС найди меня, скрытое слово в целевой области, мыслить творчески, найти ответ, столица и флаг, научный анализ синоптика, заключение.

Abstract: This methodological guide addresses the main question of modern geography lessons: "What?" and answers questions such as "How" training is needed. Working with groups in geography, forming learning through healthy competition between them. Information about training and conditions necessary for creative thinking in groups and individual training, new teaching methods such as "My idea", "creative approach", "Impression" can be introduced.

Keywords: Creative geography, GIS find me, hidden word in the target area, think creatively, find the answer, capital and flag, weather forecaster scientific analysis, summary.

*Bugun biz o'quvchiga berayotgan bilimimiz shunchaki bilim emas
ijod manba bo'lmog'i lozim. (N.D.Ta'nakulovna)*

Ushbu metodologik uslubiy qo'llanma kutilayotgan "Yangi milliy dastur" uchun mo'ljallangan bo'lib, o'quvchilarga nimani qanday o'rgatish zarurati borasida yechimlarni taqdim etadi. Endilikda geografiya darslarida ham xalqaro talablarga mos ravishda o'qitish yo'lga qo'yiladi, ya'ni o'quvchi bilim olishi uchun unga bo'lgan qiziqishni shakllantirish, bilim ko'nikma orqali o'quvchilarda ijodiy fikrlashni yuksaltirish, masalalariga alohida e'tibor qaratiladi. Maqsad: Guruhlar bilan ishlash bo'yicha o'qituvchilar uchun tizimli qo'llanma yaratish. Samaraga ega bo'lgan uslublar bilan ishlash yo'llari bo'yicha tavsiyalar va misollar keltirish, geografiya o'qituvchilarda kreativ o'qitish metodikasi bo'yicha tushunchalarni shakllantirish, geografiya fani "Yangi milliy dastur"bo'yicha o'qitishga o'quvchilarni moslashtirib borish.

O'qituvchilar oldidagi vazifalari:

- ✓ Guruhlar bilan o'tkazilgan musobaqalarga yangicha yondashuv kiritish
- ✓ Guruhlar bilan ishlashda yangi o'quv uslublarini qo'llashni targ'ib qilish
- ✓ Ijodiy geografiya darslarini tashkil etish
- ✓ Maqsadli geografiya darslari bo'yicha o'qituvchilarga tavsiyalar berish

✓ Yangicha o'quv metodikasini taqdim etish va ommalashtirish

O 'quvchilar oldidagi vazifalari:

✓ O'quvchilarni geografiya faniga qiziqishini shakllantirish

✓ O'quv samaradorligini oshirish

✓ O'quvchilarni maktab darajasidan ijodiy fikrlashga o'rgatish orqali, geografik global muammolar borasida o'z yechimini taqdim qilishga o'rgatish

✓ O'quvchilarda amaliyotda zarur bo'lgan hayotiy bilim va ko'nikmalarni shakllantirish

Asosiy qism

1-jadval

Guruhlar bilan ishlashda tavsiya etilgan metodlar va interfaol o'yinlar

№ Guruhli o'qitish metodlari nomi Tashkiliy Mo'ljallangan guruhlar soni vaqt

1 Mo'ljallangan maydonda yashirin so'z 6 ta 2 mn

2 Ob havo darakchisi ilmiy tahlil 2 ta 1 mn

3 Gap yasash 3 ta 3 mn

4 Bayroq va Poytaxt 4 ta 2 mn

5 GIS -meni top 3 ta 1 mn

6 Kreativ fikirla 4 ta 4 mn

7 Javobini top 2 ta 3 mn

Yuqorida keltirilgan o'quv metodlari va interfaol o'yinlar bilan batafsil tanishib chiqamiz:

Mo'ljallangan maydonda yashirin so 'z

Tavsifi: Ushbu o'yin o'quvchilardan epchillik topqirlik zukkolikni talab qiladi, o'quvchilarni materiklarni o'rganishda u yerdagi davlatlar va o'ziga xos jihatlari bilan birga qo'shma ma'lumotlar bilan eslab qolishga undaydi. Zarur sharoit: O'yin uchun 3 yoki 4 kishidan iborat kichik jamoalar jami 6 ta jamoaga ajratiladi. Kichik qog'ozlarga 6 ta materik nomi yoziladi va guruhlardan bittadan vakil chiqib o'z tanlovi yo'li bilan ma'lum bir qog'ozni tanlaydi ,ushbu qog'ozda tushgan materik nomini e'lon qiladi.

O'qituvchi oldindan tayyorlab qo'ygan xarita yoki doskaga chizilgan xaritaga maxsus xar bir materikka yashirin so'zlarni joylaydi ushbu so'zlar o'sha materikning o'ziga xos jihatini ifodalashi kerak. Bolalar 2 daqiqa ichida materikdagi lug'atdan foydalanib materikning o'ziga xos jihatlarini sanab berishlari zarur. O'quvchilarga shart tushuntirilgach vaqtga start beriladi

Misol 1.

Yevrosiyo materigi

Taklif etilgan lug'atlar: Quruqlik, katta, aholi, orol

Javob

1. Quruqlikning 36,6 % ni tashkil qiladi
2. Yer sharidagi eng katta materik
3. Aholining 74 % (5.2 mlrd) joylashgan
4. 2.75 million km² qismi orollardan iborat

Shu kabi Afrika, Shimoliy Amerika, Janubiy Amerika, Avstraliya, Antraktida materiklariga ham lug'atlar taklif qilinib javoblar 2 daqiqadan so'ng tekshirib ko'riladi qaysi komanda shartni to'liq va tezroq yakunlasa o'sha guruh balli sistemada baholanadi.

Ob havo darakchisi ilmiy tahlil

Tavsifi: Ushbu o'yin o'quvchilarni hodisalarni ilmiy tahlil qilishga o'rgatish va fanlar o'rtasida bog'liqlikni ta'minlaydi

Bunda Hayvonlardagi ob havo sharoiti o'zgarishi kutilishini bildiruvchi xususiyatlari o'rganiladi.

Zarur sharoit: ikkita yirik guruhga bo'linishadi. O'qituvchi navbati bilan hayvonlardagi xususiyatni aytganda guruhla navbati bilan bu xususiyat qanday ob havo oqimin olib kelishi mumkinligi borasida o'z fikrlarini bildirib bu hodisani ilmiy tahlil qilishga urinishadi va buning uchun o'quvchilarga 1 daqiqa vaqt ajratiladi.

Misol-2

Savollar

Baqalar qurullay boshlasa(o'qituvchi)

Javob:

- Nam havo yog'ingarchilik kutiladi.

Ushbu uslubiy qo'llanma o'quvchilarga:

❖ guruh bilan ishlashni

❖ egallagan bilimni hayotda qo'llashni

❖ Fanlar o'rtasida bog'liqlikni shakllantirilishda

❖ Geografik tushunchalari joy nomlarini bir biriga bog'liq ma'lumotlar bilan birga eslab qolishni

❖ Tezkor fikrlashni

❖ Tabiat hodisalarini o'zaro bog'lab ilmiy tahlil qilishni

❖ Kreativ g'oyalarni topish muammoni yechimi uchun kreativ fikrlashni

❖ O'quvchining fikrlash dunyosini tasavvur dunyosini kengaytishni

va boshqa ko'plab ijobiy ko'rsatgichlarni shakllantirilishda rivojlantirishda qo'llash samarali natijalar beradi. Ushbu metodlarni nafaqat guruhli balki individual ravishda shug'ullanish, uyga vazifa sifatida berish yoki darsda jarayonida, boshlashdan oldin qo'llash o'quvchilar e'tiborini qaratishga fanga qiziqishini oshirishga yordam beradi. Qo'llanmani o'qituvchilar o'z ijodiy qobiliyatlaridan foydalanib o'z pedagogik qarashlari sohadagi moslashi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rajabov Furkat Turakulovich, Sattarov Abdisamat Umirkulovich (2020) FARMS OF UZBEKISTAN: DEVELOPMENT, SPECIALIZATION, GEOGRAPHY. *Journal of Critical Reviews*, 7 (6), 1189-1196.
2. Radjabov, F. (2020). Describe the Individual Food Industry Contents and their Role in the Delivery of Agricultural Products. *International Journal of Progressive Sciences and Technologies*, 19(1), 292-294.
3. Туракулович, РФ (2020). Динамика и региональные особенности сельскохозяйственного производства. В Республике Узбекистан. *Международный журнал психосоциальной реабилитации*, 24 (2).
4. Komilova, N. K., Haydarova, S. A., Xalmirzaev, A. A., Kurbanov, S. B., & Rajabov, F. T. (2019). Territorial Structure of Agriculture Development in Uzbekistan in Terms of Economical Geography. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, 10(8 (46)), 2364-2372

**JISMONIY TARBIYA VA SPORTNI RIVOJLANTIRISHNING
INNOVATSION USULLARI**

Ahmadjonov Dilmurod Davronjon o'g'li

O'zbekiston Davlat Jismoniy Tarbiya va Sport Universiteti

2-bosqich 56-21 guruh magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada jismoniy tarbiyani rivojlanishining ijtimoiy qonuniyatlarni, jismoniy madaniyat tarixi, jismoniy tarbiyani tashkil etilishini, jismoniy mashqlar ta'sirida inson psixikasida sodir bo'ladigan o'zgarishlarni pedagogik ta'sir o'tkazish vositalari va shakllari, uslublarini qo'llanish mohiyati va qonunlari, sportda yuksak natijalarga erishish qonuniyatlarini o'rganadigan ijtimoiy fanlar, jismoniy madaniyat sotsiologiyasi, jismoniy tarbiya tarixi va jismoniy tarbiyani tashkil etish umumiy pedagogikasi, jismoniy mashqlar va sport psixologiyasi, jismoniy tarbiya nazariyasi va uslubiyati shakllari uchun sport klasterlarini tashkil etish bo'yicha ko'rsatmalar keltirilgan.

Kalit so'zlar. Jismoniy tarbiya va sport, sport klasterlari, sport inshootlari, jismoniy rivojlanish, ommaviy sog'lomlashtirish.

Hozirgi zamon sharoitlarida jismoniy tarbiya jarayoni samaradorligi jismoniy sifatlarni kompleks holda tarbiyalash vositalari va metodlaridan to'g'ri foydalanishga bog'liq. Mamlakatimizda aholi, ayniqsa, bolalar va o'quvchi yoshlarning sport bilan ommaviy shug'ullanishlari, faol dam olish shakllaridan foydalanishni ta'minlovchi amaliy chora-tadbirlar bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda.

Jismoniy tarbiya va sportni yanada rivojlantirish, sog'lom avlodni tarbiyalash respublikamiz davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan, « butun ta'lim tizimining eng muhim vazifasi – yosh avlodga puxta ta'lim berish, ularni jismoniy va ma'naviy yetuk insonlar etib tarbiyalashdan iboratdir» Bugungi kunda umumta'lim muassasalarida jismoniy tarbiya bo'yicha belgilangan meyor talablarini bajara

olmaydigan o'quvchilarga alohida e'tibor qaratish muhim ahamiyatga ega. Bunday bolalarning soni ko'pligini inobatga olgan holda ular bilan jismoniy tayyorgarlik yuzasidan korreksiyalash ishlarini olib borish taqozo etiladi.

Buning uchun, birinchi navbatda, o'quvchilarning jismoniy rivojlanishi hamda jismoniy tayyorgarligini monitoring qilib borish, o'sishda ortda qolayotgan jismoniy sifatlarni rivojlantirishga qaratilgan mashqlar majmualarini yaratish zarur. Bunday mashqlar majmualaridan foydalangan holda har bir o'quvchi uchun uning individual kamchiliklarini bartaraf etishga qaratilgan aniq tavsiyalar ishlab chiqish lozim. Yuqoridagilardan kelib chiqib, umumta'lim maktabi sharoitlarida monitoring ma'lumotlaridan foydalangan holda boshlang'ich sinf o'quvchilarining tabaqalashtirilgan jismoniy tayyorgarligi metodikasini ishlab chiqish bizning ilmiy tadqiqotlarimizning dolzarbligini belgilab beradi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 14 avgustdagi PQ-3907- son «Yoshlarni ma'naviy-ahloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta'lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora- tadbirlari to'g'risida»gi Qarori, 2018 yil 5 martdagi PF-5368-son «Jismoniy tarbiya va sport sohasidagi davlat boshqaruvi tizimini tubdan takomillashtirish chora- tadbirlari to'g'risida»gi Farmoni, 2020 yil 24 yanvardagi PF-5924-son «O'zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va sportni yanada takomillashtirish va ommalashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Farmoni 2019–2023 yillar davrida O'zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va ommaviy sportni rivojlantirish konsepsiyasi hamda uni amalga oshirish chora-tadbirlari dasturi tasdiq Quyidagilar ustuvor yo'nalishlar va vazifalar etib belgilandi:

- aholining barcha qatlamlarini jismoniy tarbiya va ommaviy sport bilan keng qamrab olishni ta'minlaydigan innovatsion shakllar va mexanizmlarni ishlab chiqish va joriy etishni tashkil etish;
- ilg'or jahon tajribasi asosida jismoniy tarbiya va ommaviy sportni rivojlantirishni ilmiy-metodik ta'minlashni takomillashtirish;
- yangicha fikrleydigan trener kadrlarni hamda innovatsion tafakkurli ma'muriy kadrlarni tanlash va tayyorlashni tashkil etish;

sport tibbiyotini takomillashtirish, sogʻlom turmush tarzini va sogʻlom ovqatlanishni targʻib qilish chora-tadbirlarini ishlab chiqish va amalga oshirish;

- seleksiya yoʻli bilan iqtidorli sportchilarni tanlash, seleksioner trenerlar faoliyatini qoʻllab-quvvatlash chora-tadbirlarini kuchaytirish;

- jismoniy tarbiya va ommaviy sportni, sogʻlom turmush tarzini ommalashtirish ishlarini tashkil etish va amalga oshirish jarayonida axborotlashtirishning yuqori darajasini taʼminlash va multimedia mahsulotlaridan foydalanish;

- energiya va resurslarni tejaydigan texnologiyalarni faol joriy etish asosida davlat sport muassasalarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash;

- jismoniy tarbiya va ommaviy sportni hamda sogʻlom turmush tarzini ommalashtirish boʻyicha innovatsion chora-tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirish.

Kadrlar salohiyatini oshirishga katta eʼtibor beriladi. Sport tayyorgarligi eng muvaffaqiyatli tizimga ega boʻlgan mamlakatlardan mutaxassislarni jalb etib, yangicha fikrlaydigan trenerlar va maʼmuriy kadrlarni tayyorlash uchun eng yangi sport texnologiyalaridan foydalanib, sport ixtisosligidagi xorijiy oliy taʼlim muassasalari va sportchilarni tayyorlash markazlarining filiallarini tashkil etish moʻljallangan. Jismoniy tarbiya va sport yoʻnalishi boʻyicha mutaxassislar malakasini oshirish diqqat markazida boʻladi. Xususan, mutaxassislarning Sport Management (sportni boshqarish), Sport Leadership (sportda rahbarlik qilish), Sport Administration (sport maʼmuriyatchiligi) yoʻnalishlari boʻyicha yetakchi jahon sport markazlarida tajriba orttirishi tashkil etiladi.

«Sport – turmush tarzi» xeshtegi ostida jismoniy tarbiya va ommaviy sportni ommaviylashtirish kampaniyasini ijtimoiy tarmoqlarda ilgari surish rejalashtirilmoqda. sportklastr.uz axborot portali ishga tushiriladi.

Mavjud resurslardan oqilona foydalanishni hisobga olgan holda hamda jismoniy tarbiya va sport xizmatlariga talab va taklif oʻrtasidagi eng maqbul muvozanat muammosini hal qilish. Jismoniy tarbiya va sportga xizmat koʻrsatish sohasidagi korxonalar, muassasalar va tashkilotlarning marketing faoliyatini

takomillashtirish quyidagi an'anaviy marketing savollariga javob berish bilan tavsiflanishi mumkin:

Shunday qilib, sport marketingi sport yordamida bozor ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda o'zining mahsulotini foydalanuvchilarga yo'naltirishdan iborat. Jismoniy tarbiya va sport sohasida marketingni takomillashtirish orqali biz talabani bevosita jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanishga undaymiz. Jismoniy tarbiya va sport xizmatlarining yagona oxirgi iste'molchisi aynan shu shaxsdir. Universitetning jismoniy tarbiya va sport sohasidagi ta'lim xizmatlari marketingning maqsadi va mazmuni talaba shaxsining jismoniy tarbiya va sportini shakllantirishga, yoshi, individual qiziqishlari va ehtiyojlarini xisobga olgan holda uning qobiliyatlarini tarbiyalashga qaratilgan shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalarni tazarda tutgan holda o'qitishning an'anaviy shakllaridan uzoqlashishga qaratilgan bo'lishi maqsadga muvofiqdir.

- jismoniy tarbiya va sport sohasidagi marketing strategiyalari talabalarning sport ixtisosligiga o'tish va taqsimlanishini, ularning sportni faol tanlashini ta'minlaydi;

- jismoniy tarbiya vositalaridan mustaqil ravishda foydalanish darslari, qobiliyatlari, ko'nikma va malakalarini shakllantirishga qaratiladi. Biroq, jismoniy tarbiya va sport faoliyatida marketingni takomillashtirishning ijobiy ta'siriga qaramay, ushbu mavzuni ilmiy jihatdan ishlab chiqish holati hozirgi vaqtda uni yanada rivojlantirish uchun yetarli darajada e'tibor qaratilmayapti.

Bu mahalliy va xorijiy olimlarning asarlarida ishlab chiqilgan marketingning umumiy nazariyasi iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarning sanoat ishlab chiqarish tajribasi asosida yaratilganligi va jismoniy tarbiya va sport sohasidagi xizmat ko'rsatish sohasi sharoitlariga moslashtirilmaganligi bilan bog'liq. Shu sohaga tegishli boshqa meyoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga ushbu loyihani amaliyoti muayyan darajada xizmat qiladi.

Jismoniy tarbiya tizimiga bo'lgan munosabati haqidagi so'rovnomaning tahlili o'tkazilgan, o'smirlarning jismoniy tayyorgarligi tajriba dasturini ishlab chiqish bo'yicha tadqiqot natijalari bayon qilingan. O'smirlarning jismoniy tayyorgarligini

pedagogik nazorat qilish muvaffaqiyati nazorat mashqlarining tanlab olinishiga ko'proq bog'liq.

Adabiyotlar:

1. Akramov J.A. Kerimov F.A. Innovatsionne pedagogicheskie texnologii v upravlenii sistemoy podgotovki sportsemonov k olimpiskim igrum 2012 goda // Fan-sporga №3 -2009
2. Akramov J.A Obidov Sh.U. Yosh futbolchilarning musobaqa faoliyatning xususiyatlari. // Fan-sporga №1 -2007
3. Adinaev Sh.Sh., Temrov A.A.//Java dasturlash tilini o'rgatishda talabalarga mustaqil ish topshiriqlarini berishning namunaviy tuzilmasi //Fizika, matematika va informatika//2021. –2. –B. 16-23
4. Абидова, Ф. Ш., Хамрокулова, Г. Т., & Темиров, А. А. (2019). АЛГОРИТМ БЫСТРОГО СТРОКОВОГО СОПОСТАВЛЕНИЯ СЕТЕВЫХ СИСТЕМ ОБНАРУЖЕНИЯ ВТОРЖЕНИЙ. Мировая наука, (4), 170-177.
5. Godik M.A. Dvigatel'naya aktivnost futbolistov v usloviyax sorevnovatel'noy deyatelnosti. // Fan sportga №3, 2005.

**JISMONIY TARBIYA VA SOG'LOM AVLODNI SHAKLLANTIRISH
HAQIDA**

Mamayusupov Ulug'bek Qosimovich

O'zbekiston Davlat Jismoniy Tarbiya va Sport Universiteti

2-bosqich 56-21 guruh magistranti

Annotatsiya. Jismoniy tarbiya nafaqat jismoniy tetiklik, balki ruhan sog'lomlik uchun ham katta ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa bugun dunyoviy ishlarning barchasi to'rtburchak onlayn quti va uni yonidagi kichik stulga tayangancha amalga oshirilayotgan bir vaqtda jismoniy xususiyatlar va ularga talabchanlik yanada ortib bormoqda. Ushbu maqolada jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlarida jismoniy sifatlarning ahamiyati va dolzarbligi haqida batafsil bayon qilinadi.

Kalit so'lar: jismoniy tarbiya, jismoniy tafakkur, xususiyatlar, fizikal mashqlar, organizm, ruhiy sog'lomlik va h.k.

Mamlakatimiz kelajagi uchun sog'lom avlodni tarbiyalash hamda voyaga etkazishda jismoniy tarbiya va sportni ahamiyati juda katta. Barchamizga ma'lumki, bugungi kunda bolalar sporti bilan birga xotin-qizlar sportiga ham juda katta ahamiyat qaratilmoqda. Mamlakatimizda sog'lom farzatlarni voyaga keltirib, ularni sog'lom, barkamol tarbiyalashda ayollarni o'rnini juda katta. Shu boisdan ham xotin-qizlar sportiga berilayotgan e'tibor va yaratilayotgan shart-sharoitlarni barcha cheka-cheka qishloqlar miqyosida ko'rishimiz mumkin. Tarixan mavjud bolgan jismoniy tarbiya tizimlariga insonning jismoniy (harakat) sifatlarini tarbiyalay olishiga qarab baho berilgan. Insonning organizmida turli darajada shakllangan kuch, tezkorlik, chidamlilik, chaqqonlik, tana bog'inlari harakatchanligi va muskullar egiluvchanligini jismoniy sifatlar deb atash qabul qilingan. Inson organizmining shu sifatlarini qanday namoyon qila olishiga qarab individga kuchli, chaqqon, tezkor va h.k. deb baho berganlar. Bu sifatlar olchovga ega, uning korsatkichlari jismoniy tayyorgarlik korsatkichlari deb ataladi va korsatkichlar orqali individning ijodiy mehnatga va vatan

mudofaasiga tayyorligi aniqlanadi. Masalan, individ 100 kg og'irlikdagi shtangani elkaga olib faqat 3 marotaba otirib tura olsa, boshqasi shu vazn bilan 5 marotabadan ortiq otirib tura olishi mumkin. Shu mashqni ikki marta ortiq bajarganligi uchun ikkinchi ortiqning kuch sifati rivojlangan deb baholanadi. Bu sifat organizmning suyak, muskul va boshqa azolarining toqimalari, hujayralari vahokazolarning rivojlanganligigagina bog'liq bolmay, manaviy-ruhiy fazilatlariga ham bog'liq. SHuning uchun harakat sifatlarini tarbiyalash manaviy-ruhiy fazilatlarni tarbiyalash ishi bilan cham barchas bog'liq va tarbiyaning shu yonalishiga vosita bolib xizmat qiladi.

Harakat sifatlarini tarbiyalashga intilish insoniyatning azaliy orzusi. Mehnat qurollari,harbiy anjom va aslaxa bilan muomala qilishning samaradorligi tabiat insonga inoom etgan va uni tarbiya jarayonida rivojlantirish mumkin bolgan jismoniy fazilatlarga bog'liq tarbiyalash lozimligi masalasini kondalang qoyadi. Jismonan barkamol, axloqan pok, estetik didli, etiqodli, sadoqatli, texnika ilmining zamonaviy asoslarini puxta egallagan, har taraflama manaviy etuk, jismonan garmonik rivojlangan kishini tarbiyalash hozirgi kungaCha davrimizning asosiy vazifalaridan biri deb hisoblanib kelindi. Hozir ham bu dastur oz ahamiyatini yoqotgani yoq. U mamlakatimizda amalga oshiralayotgan “sog'lom avlod uchun” dasturining ozagini tashkil etadi. Sport va jismoniy mashqlar, konsentratsiyadan tashqari, odatni saqlab qolish va vaqt o'tishi bilan doimiy harakatni o'z ichiga olgan ishlarni bajarish majburiyatini qo'llab-quvvatlaydi. Shunday qilib, u hayotning boshqa sohalariga ekstrapolyatsiya qilinishi mumkin bo'lgan intizomli munosabatning paydo bo'lishini osonlashtiradi. Muntazam jismoniy mashqlar tananing tashqi ko'rinishiga ta'sir qiladi, vazn va tana yog'ini kamaytiradi va tanani tonlaydi. Bu, o'z navbatida, o'z-o'zini tavsiflash va o'z-o'zini anglashga ta'sir qiladi, o'zingizni yanada jozibali, baquvvat va chaqqon his qiladi va o'zingizni hurmatingizni oshiradi. Bundan tashqari, doimiy tartib va intizomni saqlash haqiqati bizni yanada izchil va qat'iyatli ko'rinishga va maqsadlarimiz uchun kurashishga qodir qiladi. Mashq qilish giyohvand moddalarni suiiste'mol qilishga qarshi kurashda tavsiya etilgan mashqdir, chunki u iste'mol qilish istagini oldini oladi va susaytiradi va iste'mol qilish uchun kamroq zarur bo'lgan endogen endorfinlarni ishlab chiqaradi, bundan tashqari, bu bilan mos kelmaydigan

javob. Shu ma'noda, ta'sir sirkadiyalik ritmlarning o'zgarishi bilan ham bog'liq. Jismoniy mashqlarning 3 turi mavjud:

1. Kuch mashqlari. Ushbu jismoniy mashqlar mushaklarning maksimal qisqarishi bilan amalga oshiriladi. Bu guruhga barbell, tosh va dumbbell liftlari kiradi.

2. Kuch va tezlik bilan bajariladigan mashqlar. Ushbu mashqlarda mushaklar bir vaqtning o'zida nisbatan katta kuch va tezlikda qisqaradi. Bu guruhga yugurish, uzunlikka sakrash, qumda sakrash va diskda sakrash kiradi.

3. Chidamlilikka asoslangan mashqlar. Bu mashqlar mushaklardan kuch va tezlikni talab qilmaydi. Ushbu guruh sog'lomlashtirish mashqlarini o'z ichiga oladi.

Yuqoridagi mashqlarni bajarish qobiliyati shifokor tomonidan muntazam ravishda nazorat qilinishi kerak, chunki mashqlarni noto'g'ri tanlash, mashg'ulotda stressni qo'llash nafaqat sog'likka zarar etkazishi, balki sportga bo'lgan ishtiyoqni ham yo'qotishi mumkin. Shuning uchun o'rta va katta yoshdagi odamlarga ko'p jismoniy kuch talab qiladigan jismoniy mashqlar bilan shug'ullanish tavsiya etilmaydi. Keksa odamlar uchun uchinchi yoki ikkinchi guruh mashqlarini bajarish yaxshidir. Sport - ingliz tilidan tarjima qilinganda o'yin, o'ynash degan ma'noni anglatadi. Sport inson salomatligi va jismoniy faolligini saqlashning muhim omilidir. Sportdagi asosiy talablardan biri stressning yoshi, jinsi va jismoniy tayyorgarligiga mos kelishidir. Har qanday harakat biror-bir konkret harakat vazifasi deb ataladigan vazifani hal qilishga qaratiladi. Masalan, iloji boricha balandroq sakrash, topni ilib olish, raqibni aldab otish, shtangani kotarish va hokazo. Harakat vazifasining murakkabligi, bir vaqtda va ketma-ket bajariladigan harakatlarning uyg'unligiga bolgan talablar, harakatlar koordinatsiyasini tarbiyalaydi. Harakatlarning koordinatsiyaviy murakkabligi chaqqonlikning birinchi olchovidir. Agar harakatning fazo, vaqt, kuch xarakteristikalari harakat vazifasiga mos bolsa, harakat etarli darajada aniq boladi, harakat vazifalari harakatning aniqligi tushunchasini keltirib chiqaradi.

Chaqqonlikni rivojlantirishi usuliyati bilan tanishib chiqsak. Birinchidan Chaqqonlikni rivojlantirish koordinatsiya jihatdan murakkab harakatlarni bajarishni, ikkinchidan harakat faoliyatini tosatdan ozgargan sharoit talablariga muvofiq ravishda qayta tuza olish qobiliyatini tarbiyalashdan iboratdir. Bunda chaqqonlik uchun zarur

bolgan oz harakatlarini fazo va vaqtda aniq idrok etish, lozim bolsa, stabil harakatlar qila bilish, muvozanat saqlay olish, galma-gal zor berish va muskullarni boshattirish yoki, aksincha, muskullarni taranglashtirish qobiliyati va shunga oxshash boshqa xususiyatlarni tanlab takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Demak “Chaqqonlik” deganda, harakatlar koordinatsiyalarning umumiy toplami yig’indisi tushuniladi.

Xulosa qilganda jismoniy tarbiyani, xususan, jismoniy sifatlarni rivojlantirishni mohiyatining yuqoriligi va salmoqliligi ko’zga yaqqol tashlanib turibdi. Shuni qayd etish kerakki, jismoniy sifatlarni rivojlantirishda ularning (kuch, tezkorlik, chaqqonlik, chidamlilik va hokazolarning) barchasini ozaro uzviy bog’lab olib borishni tarbiya jarayoni taqazo qiladi. Lekin sportning malum bir turida muayyan fazilat kuchliroq shakllanadi, rivojlanadi va u etakchi harakat sifati tarzida nomoyon boladi. Boshqa sifatlarni ham nisbatan rivojlanadi, lekin ular yordamchi, komakchi harakat sifati tarzida namoyon bolishi mumkin. Masalan, sport oyinlaridan basketbolda asosan chaqqonlik sifati rivojlantiradi deb hisoblansa, tezlik yordamchi sifati tariqasida rivojlanadi. Lekin basketbol chidamlilikni ham tarbiyalashda asosiy vositadir. Og’ir atletikaChilarda kuch jismoniy sifati etakchi fazilat sanaladi. “Siltab kotarish (rivok)”ni kop mashq qilish esa tezkorlikni rivojlantiradi. Amaliyotda bu mashqlar orqali chidamlilik va egilivchanlik ham komakchi jismoniy sifat tarzida rivojlanishini guvohimiz. Umuman, chaqqonlikni rivojlantirish uchun koproq oyinlardan: voleybol, basketbol, futbol, tennis, stol tennisi, gandbol, xokkey, regbi va boshqalardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Aslida bu oyinlar uchun tezlikning ahamiyati ham ikkinchi darajali emas. Chaqqonlikni rivojlantirish esa tez ozgaruvchan oyin sharoitiga moslasha bilishni, kuzatuvchanlikni, moljalga tog’ri olishni, qisqa fursat ichida turli murakkab vaziyatda aniq, toxtamga kelish, uni his qilish va oz harakatlarini shu vaziyatga moslay olishdek hayotiy zaruriy Amaliy harakat malakalarni shakllantiradi. Velosiped, harakatli o`yinlar ham chaqqonlikni rivojlantiradi.

Adabiyotlar:

1. И.Азимов “Физиология человека”, Ташкент - 1991 - yil.
2. Г.Азимов “Sport fiziologiyasi”, Toshkent - 1993 - yil.
3. Брехман И.И. Валеология наука о здоровье, Москва - 1990.
4. Вилкин Я. “Организация работы по массовой физической культуре и спорта” Москва - 1995.

SPORTNING KURASH TURI TARIXI VA O‘ZBEKISTONDAGI O‘RNI

Mirzaqulov Ulug‘bek To‘lqinovich

O‘zbekiston Davlat Jismoniy Tarbiya va Sport Universiteti

2-bosqich 56-21 guruh magistranti

Annotatsiya: Maqolada kurash sporti, uning shakllanish tarixi, o‘zbek kurashi paydo bo‘lishi va qoidalari bayon etilgan. Shuningdek, kurash sportining inson va jamiyat uchun ahamiyati ochibberilgan.

Kalit so‘zlar: kurash, milliy kurash, Xalqaro kurash assotsiatsiyasi, Pahlavon Mahmud, Sodiq polvon, O‘zbekistonda belbog‘li kurash federatsiyasi, Komil Yusupov, kurash qoidalari.

Zamonaviy sport kurashining asosiy qoidalari XVIII asr oxiri XIX asr boshlarida Yevropaning bir necha mamlakatlarida paydo bo‘la boshladi. 1912-yil Xalqaro havaskorlar kurash federatsiyasi (FILA) tuzildi(hozir unga 144 mamlakat a‘zo, Xususan, mamlakatimiz unga 1993-yilda a‘zo bo‘lgan). Xalqaro maydonda sport kurashining yunon-rum kurashi, erkin kurash, dzyudo, sambo va boshqa turlari keng tarqalgan. Keyingi yillarda o‘zbek kurashi ham alohida kurash turi sifatida dunyo miqyosida tan olina boshlandi. Kurash insonni kuchli, epchil, chidamli va irodali qilib tarbiyalovchi asosiy vositalardan biridir. Mutaxassislar nazorati ostida 12 yoshdan kurash bilan shug‘ullanishga ruxsat etiladi. Kurash azaldan o‘zbek turmush tarzining uzviy qismi bo‘lganligini arxeologik topilmalar, tarixiy qo‘lyozmalar tasdiqlaydi. Qadimgi Baqtriya hududidan topilgan Bronza davriga oid silindrsimon sopol idishda ikki polvon kurashi tasvirlangan. Yana bir artefaktda esa polvonlarning Kurash usullari namoyishi aks ettirilgan. Bu noyob topilmalar miloddan 1,5 mingyil ilgari ham kurash ajdodlarimiz turmush tarzining bir qismi bo‘lganini anglatadi. Yunon yozuvchisi Klavdiy Elian (II-III asr) va boshqa tarixiy shaxslarning yozishicha, sak qabilasi qizlari o‘zlariga kuyovni yigitlar bilan kurashib tanlaganlar. Keyinchalik qizlar kuyovni shart qo‘yish yo‘li bilan aniqlashgan va bu shartda kurash

musobaqasi bo'lgan. Bunga o'zbek xalq qahramonlik dostoni — „Alpomish“dagi Barchin shartlarini misol qilib ko'rsatish mumkin. Ulardan biri ikki kurashuvchining biri o'z raqibining belbog'idan ushlab o'ziga tortadi, shu bilan birga o'z raqibidan qutulishning chorasini qiladi.“ Bu ta'rif zamonaviy Kurash qoidalariga yaqindir. Shuningdek, Mahmud Koshg'ariyning „Devonu lug'otit turk“, Alisher Navoiyning „Hamsa“, „Holoti Pahlavon Muhammad“, Zayniddin Vosifiyning „Badoye' ul-vaqoye“, Husayn Voiz Koshifiyning „Futuvvatnomai sultoniy“, Z.M.Boburning „Boburnoma“ asarida kurash haqida qimmatli ma'lumotlar bor. IX-XVI asrlarda kurash xalq o'rtasida keng ommalashgan. Shu davrda Pahlavon Mahmud, Sodiq polvon kabilar dovrug'i butun Sharqqa tanilgan.

O'zbek xalq yakka kurashining belbog'li kurash deb nomlangan turi ham bor. Bunga taalluqli ko'plab topilmalar va tarixiy qo'lyozmalar mavjud. 5 ming yil ilgari Mesopotamiya hududidan topilgan haykalchada belbog'li kurash usulida musobaqalashayotgan polvonlar tasvirlangan. Xitoyning „Tan-shu“ qo'lyozmasida Davon davlati(Farg'ona vodiysi) to'ylar, sayllar kurash musobaqalarisiz o'tmasligi yozilgan. Ahmad Polvon, Xo'ja polvon kurashning ana shu turida shuhrat qozonishgan(XIX asr oxiri — XX asr boshi). Chorizm va sho'rolar davrida mafkuraviy harakatlar negizida o'zbek milliy kurashini xalq 1991-yilda kurashchilar sulolasi vakili, bir necha kurash turlari bo'yicha xalqaro miqyosda sport ustasi Komil Yusupov o'zbekcha kurashning xalqaro andozalarga moslangan quyidagi qoidalarini ishlab chikdi: Ku tushuvchilar 14 x 14 m dan 16x 16 m gacha bo'lgan, chetroq qismi qizil rangli „xavfli chiziq“ bilan belgilangan ko'k- yashil tusli gilamda tik turgan holatda bellashadilar. G'olib ishlatilgan usullar va maydondagi xatti-harakatlariga qo'yiladigan baholarga qarab aniqlanadi. Kurashda bo'g'ish, raqibga og'riq beruvchi usullar qo'llashga ruxsat etilmaydi, kurashuvchilarning biri ko'k, ikkinchisi yashil rangli yaktak (ayollar yaktak ichidan oq rangli futbolka) kiyadi, belga eni 4—5 sm li belbog' bog'lanadi, erkaklar 60, 66, 73, 81, 90, 100 kg va 100 kg dan ziyod, ayollar 48, 52, 57, 63, 70, 78, va 78 kg dan ziyod vazn toifalarida bellashadilar (bolalar, o'smirlar, o'spirinlar, yoshi ulug'lar va qizlar musobaqalarida ham yosh xususiyatlari hisobga olingan holda vazn toifalari belgilanadi).

1992-yilda O‘zbekistonda kurash federatsiyasi tuzildi. Xalqaro kurash assotsiatsiyasi (IKA)ning 2003-yil Toshkentda o‘tgan Kongressi har bir uchrashuvning qizg‘in bo‘lishini ta‘minlash maqsadida rasmiy musobaqalarda bellashuv vaqtini 3 daqiqa qilib belgiladi. Ishlatilgan usullarga bajarilishiga mos ravishda „chala“, „yonbosh“, „halol“ baholari, qoidaga zid harakatlarga esa „tanbeh“, „dakki“, „g‘irrom“ jazolari beriladi. Kurashuvchi „halol“ bahosini olsa (yoki raqibi „g‘irrom“ bilan jazolansa) bu uning g‘alabasini bildiradi. Ikki bor „yonbosh“ bahosini olish (yoki raqibining ikki bor „dakki“ deya jazolanishi) ham g‘alabani anglatadi. „Chala“ baholari hisobga olib boriladi... Ballar tengligida oxirgi baho olgan kurashchiga g‘alaba beriladi, kurashchilarning baho va jazolari soni teng holatda baho ustunlikka ega bo‘ladi, jazolar soni teng bo‘lsa oxirgi jazo olgan mag‘lub hisoblanadi, agar barchasi teng (yoki baho va jazo olinmagan) bo‘lsa, g‘olib hakamlarning ko‘pchilik ovozigga ko‘ra e‘lon qilinadi[3].

2001-yilda O‘zbekistonda belbog‘li kurash federatsiyasi tuzildi[4]. 1998-yil sentabrda Toshkentda 28 davlat (AQSH, Boliviya, Buyuk Britaniya, Gollandiya, Rossiya, O‘zbekiston, Yaponiya va b.) vakillari Xalqaro kurash assotsiatsiyasi (IKA) muassislari bo‘lishdi va shu munosabat bilan bu yerda o‘zbekcha kurash bo‘yicha yirik xalqaro musobaqa o‘tkazildi. Prezidentning „Xalqaro kurash assotsiatsiyasini qo‘llab-quvvatlash to‘g‘risida“gi farmoni o‘zbek milliy kurashining yanada rivojlanishini ta‘minladi. Shu yili Toshkentda o‘zbekcha kurash bo‘yicha birinchi jahon chempionati, Rossiyaning Bryansk shahrida ayollar o‘rtasida xalqaro musobaqa bo‘lib o‘tdi. IKA qoshida Xalqaro kurash akademiyasi tashkil etildi.

2000-yil O‘zbekistonda kurash oyliigi o‘tkazildi. Bu oylik davomida 2 mln.ga yaqin kishi kurash gilamiga chiqdi. Buyuk Britaniyada IKA faxriy prezidenti Islom Karimov nomidagi an‘anaviy xalqaro musobaqaga asos solindi. 2001-yildan Toshkentda Xalqaro kurash instituti faoliyat boshladi. IKA ga 66 ta milliy federatsiya a‘zo bo‘lib kirdi. Yevropa, Osiyo, Panamerika va Okeaniya kurash konfederatsiyalari tuzildi. Hozirgi paytda o‘zbekcha kurash bilan xorijiy mamlakatlarda 600 mingdan ziyod kishi shug‘ullanadi. Kurashning bu turi bo‘yicha jahon, qit‘a va mamlakatlar

chempionatlari hamda O‘zbekistonda at-Termiziy, Pahlavon Mahmud xotirasiga bag‘ishlangan va boshqa ko‘plab xalqaro musobaqalar muntazam o‘tkaziladi. Osiyo olimpiya kengashi 2003-yilda kurashning bu turini Osiyo o‘yinlari dasturiga kiritdi. Kurash bo‘yicha o‘tkaziladigan jahon chempionatlarida Bahrom Anazov, Isoq Axmedov, Maxtumquli Mahmudov, Kamol Murodov, Toshtemir Muhammadiyev, Akobir Qurbonov (O‘zbekiston), Kubashxonim Elknur, Selim Totar o‘g‘li (Tur-kiya), Aleksandr Katsuragi, Karlos Xonorato (Braziliya), Pavel Melananets (Polsha), Xiroyoshi Kashimoto (Yaponiya) va boshqa g.,olib chiqdilar va sovrindor bo‘ldilar.

Kurash faollarining sa’y-harakatlari O‘zbekiston bilan chegaralanib qolmadi. Ular 1992-yildan boshlab Janubiy Koreya, Kanada, Yaponiya, Hindiston, AQSh, Monako va Rossiyada o‘tkazilgan qator nufuzli sport anjumanlarida o‘zbek kurashini tanitishga qaratilgan tadbirlarga bosh qosh bo‘ldilar. 2020-yil 4-noyabrda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Kurash milliy sport turini rivojlantirish va uning xalqaro nufuzini yanada oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi PQ- 4881-son qarori asosida “Kurash milliy sport turini 2025-yilgacha yangi bosqichga olib chiqish Konsepsiyasi” ishlab chiqildi. Unda kurash milliy sport turini yanada ommalashtirish va rivojlantirishga to‘siq bo‘layotgan muammolar va ularni bartaraf qilish vazifalari belgilandi. Shu bilan birga Kurashni jahon xalqlarining sevimli sport turlaridan biriga aylantirish, uning insonparvar g.,oyalarini keng

Targ‘ib qilish orqali jahonda O‘zbekiston nufuzini oshirishning ustuvor yo‘nalishlari belgilab olindi.

Adabiyotlar:

1. Shodi Bobomurodovich Umirov. Kurashchilar jismoniy fazilatlarini rivojlantirish. Scientific progress. 2021. 49-b
2. <https://kh-davron.uz/kutubxona/uzbek>
3. Yusupov K., Kurash, T., 1999; Mo‘minov A., Prezident. Sport. G‘alaba!, T., 2001.
4. <https://yuz.uz/uz/news>
5. Shodi Bobomurodovich Umirov. Milliy kurashning ommaviylashivida xalq bohodirlarining o‘rni. Central asian academic journal of scientific research. 2021. 151-b

O'ZBEKISTONDA MOLIYAVIY XIZMATLARNI RIVOJLANTIRISH
ISTIQBOLLARI

Professor Tangribergen Doschanov

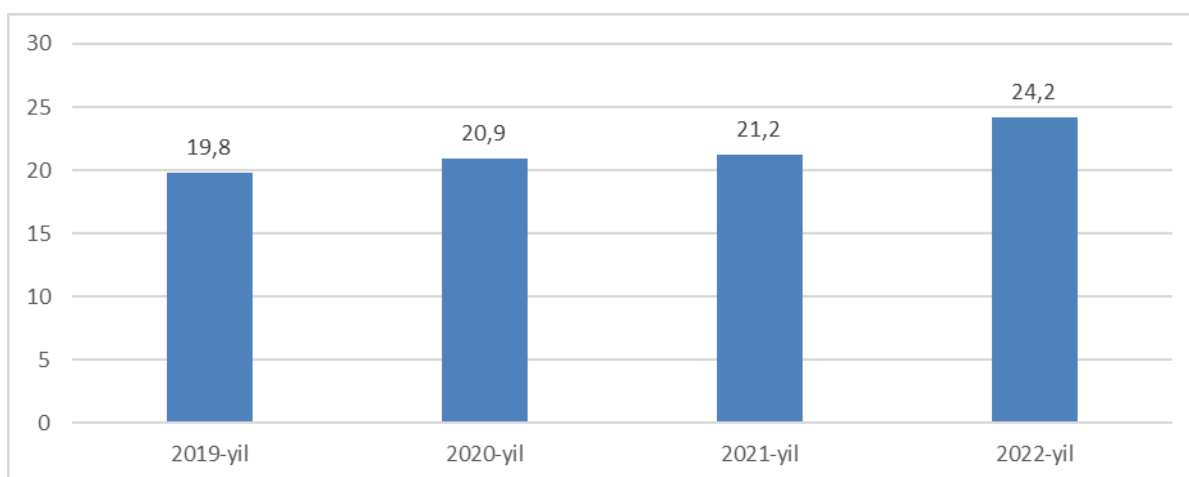
Elektron manzili: doschanov_t@rambler.ru

Egamberganov Jahongir Jabbargan O'gli

“Iqtisodiyot” fakulteti, Urganch davlat universiteti, Xorazm, O'zbekiston

Elektron manzili: economist_jahongir@mail.ru

Annotatsiya: Mamlakatimizda moliyaviy xizmatlar sohasini ommabopligini oshirish va sifatini yaxshilash maqsadida olib borilayotgan izchil islohotlar natijasida ko'rsatilgan umumiy xizmatlar hajmida moliyaviy xizmatlarning o'rni yildan-yilga sezilarni darajada o'sib borayotganini ko'rishimiz mumkin. 2020-yilda O'zbekistonda ko'rsatilgan umumiy xizmatlar hajmida moliyaviy xizmatlarning ulushi 20,9 foizni tashkil etgan bolsa, 2021-yilda O'zbekistonda ko'rsatilgan umumiy xizmatlar hajmida moliyaiy xizmatlarning ulushi 21,2 foizga teng bo'lagan. 2022-yilga kelib mamlakatimizda ko'rsatilgan umumiy xizmatlar hajmida moliyaviy xizmatlarning ulushi 24,2% da teng bo'gan (1-rasml).

1-rasm. Umumiy xizmatlar hajmida moliyaviy xizmatlar ulushi¹

¹ Manba: muallif ishlanmasi

Kalit so'zlar: xususiy kapital, moliyaviy islohot, investitsiyalar, moliyaviy xizmatlar, pul o'tkazmalari, valyuta ayirboshlash, deposit, veksellar

Mamlakatimizda ko'rsatilayotgan moliyaviy xizmatlarning hajmi bilan tanishib chiqamiz. Moliyaviy xizmatlar hajmi- moliyaviy vositachilik hisobidan olingan foizli daromadlar hajmi (xizmatlar uchun belgilangan to'lovlar miqdorida), shuningdek, moliya muassasasi tomonidan ssuda berish yoki depozitni saqlash bo'yicha xizmatlar uchun tolanadigan haq hisobiga ko'ra olinadi. 2020-yilda

mamlakatimizda ko'rsatilgan moliyaviy xizmatlar hajmi 45817,3 milliard so'mni tashkil etgan bo'libuning hududlar kesimidagi taqsimotiga e'tibor qaratib o'tamiz. (1-jadval).

1-jadval

Hududlar kesimida moliyaviy xizmatlar hajmi (mlrd. so'm)²

T/R	Hududlar	2020-yil	2021-yil	2022-yil yanvar-aprel
1	Qoraqalpog'iston R.	1 284,9	1 098,6	692,5
2	Andijon	2 204,2	2 381,7	1 183,4
3	Buxoro	1 625,5	1 308,4	883,2
4	Jizzax	1 238,3	1 047,4	643
5	Qashqadaryo	1 593,8	1 371,1	879,2
6	Navoiy	1 241,2	1 040,5	580,2
7	Namangan	1 496,7	1 222,4	733
8	Samarqand	2 077,9	1 675,9	1 065,1
9	Surxondaryo	1 557,0	1 282,8	794,3
10	Sirdaryo	989,4	838,2	492
11	Toshkent v.	2 291,0	1 760,9	1 039,1
12	Farg'ona	2 323,1	2 025,6	1 677,6
13	Xorazm	1 267,1	1 075,5	632,3
14	Toshkent sh.	24 627,2	20 204,4	14 132,2

Keltirilgan ma'lumotlardan ko'rish mumkinki moliyaviy xizmatlarning asosiy qismi Toshkent shahriga to'g'ri kelmoqda. 2021- yilda jami moliyaviy xizmatlar 38333,4milliard so'mni tashkil qilgan bo'lsa, shuning 20204,4 milliard so'mi Toshkent shahri hissasiga to'g'ri kelmoqda. Boshqacha aytganda jami moliyaviy

² Manba: muallif ishlanmasi

xizmatlarning 52,7 foizi bitta hududga to'g'ri kelmoqda. Bu mamlakat hududlari kesimida moliyaviy xizmatlarni rivojlantirishda muammolar mavjudligini asoslaydi.

Islohotlar doirasida quyidagilar rejalashtirilmoqda:

- davlat ishtirokidagi bir qator banklarni xususiyashtirish;
- yangi taraqqiyot bankini tashkil etish;
- kichik biznesni qo'llab-quvvatlashni kengaytirish;
- respublika moliya sektorining tabiiy ofatlarga tayyorligini kuchaytirish.

Markaziy bank aholi va tadbirkorlik subyektlariga kreditlar muddatini uzaytirish uchun shart-sharoit yaratdi, kreditlar muddatini uzaytirish ta'sirini neytrallash va likvid resurslarni qisqartirish uchun banklarni zarur likvidlik bilan ta'minlash maqsadida pul-kredit siyosatining qisqa va uzoq muddatli vositalarini joriy etdi. Natijada kutilayotgan ijobiy natijalar bilan bir qatorda, muddatlarni uzaytirish amaliyoti kreditlar bo'yicha to'lov intizomining buzilishiga va kredit riskining oshishiga, muammoli kreditlarning ko'payishiga olib keldi. Bu muammoli kreditlar o'sishiga sabab bo'lgan omillardan biri hisoblanadi. Muammoli kreditlar yil boshidagi 2,1 foizdan iyul oxiriga kelib 6,2 foizga oshgan. Noyabr oyi boshida muammoli kreditlar ulushi 5,7 foiz yoki 1,7 миллиард dollarni tashkil qildi. Shu bilan birga, yuridik shaxslarning muammoli kreditlar ulushi yil boshidan buyon o'sishda davom etmoqda.

Bugungi kunda banklarning kredit portfelining dollarlashuv darajasi 50 foiz, majburiyatlar 57 foiz darajasida bo'lib, bu milliy valyuta kursining sezilarli darajada qadsizlanishi bilan bank sektorining valyuta riski va zaifligining oshishiga olib keladi.

Banklar samaradorligini oshirish va ularni moliyaviy xizmatlar ko'rsatishdagi o'rni va rolini yanada kengaytirish maqsadida qator ishlar amalga oshirilib kelinmoqda, shu bilan birga keying davrda ham ijobiy tendensiyalarni ta'minlash uchun maqsadli rejalar ishlab chiqilgan bo'lib, ularga qisqacha to'xtalib o'tmoqchimiz. Shunga alohida e'tibor qaratib o'tishni hohlardik, keying yilda pandemiyaning bo'lishi, banklarning belgilangan ko'rsatkichlarga erishishida qator qiyinchiliklarni keltirib chiqargan bo'lishiga qaramasdan ijobiy natijalarga erishilmoqda. Xususan, Ikki yil ichida O'zbekistonda uchta raqamli bank (TBC Bank, Anor Bank, Apelsin Bank) va

masofaviy moliyaviy xizmatlar ko'rsatishga ixtisoslashgan 32 ta fintex-kompaniyasi tashkil etildi.

Tadbirkorlar o'z to'lovlarining 85 foizini masofadan turib amalga oshiradilar (2017 yildan beri 7 barobarga o'sgan). Sakkizta bank raqamli identifikatsiya mexanizmidan (Face ID) foydalanmoqda, qolganlari esa testlarni yakunlamoqda.

Shuningdek, keying besh yilda bank tizimini isloh qilishdagi muhim yo'nalishlaridan biri bu, 2025 yilda O'zbekiston bank tizimidagi xususiy sektor ulushini hozirgi 18 foizdan 60 foizga oshirish rejalashtirilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. N.X.Jumaev, I.O'.Majidov,M.R.Boltabaev, I.A.Axmedov. —O'z biznesingizni yaratingl. O'quv-uslubiy majmua. TDIU. 2012, 215 b.
2. Aganitov M.L.Pankratov F.G. Optovaya trgovlya i pryamye svyazi kooperativnix organizatsiy s promishlennostyu.M:Ekonomika 1968god.
3. Burmistrov V.G. Skladscoe xozyaystvo v trgovle.M: Ekonomika,2005gg.
4. Demidova L.S. Sfera uslug v postindustrialnoy ekonomike. – Mirovaya ekonomika i mejdunarodnyye otnosheniya. M: Nauka, 2008. 217 s..
5. Zamkovskiy D.YA. Optovaya trgovlya neprodovolstvennimi tovarami.M:Ekonomika,1988g.
6. Kevorkov. V.V. Praktikum po marketingu: Ucheb. posob. – M.:
7. Krevens, Devid V. Strategicheskiy marketing. - M.: Vilyams, 2006, 256b.
8. Krazyuk R.P. Xranenie neprodovolstvennix tovarov na skladax optovix baz.M:Visshaya shkola,2002g.

THE INFLUENCE OF THE INTERNET ON THE ENGLISH LANGUAGE

Mavluda Khasanova

Tashkent State University of Economics,

English language teacher

Web is more a social creation than a technical one. Thabo Mbeki

Annotation

This article aims to highlight the impacts and affects of the internet on the English language.

The Internet as an information and communication platform has become essential in our daily life. Existing side by side with other media, the latest mass medium has changed our communicative behavior enormously. Personal Computer Internet users know that it is possible to find different kinds of texts in it: fiction, academic writing and mass media - practically all possible existing types of texts. Of special interest is communication between people in the Internet and the different types of Websites. The so-called electronic language has aroused great linguistic and psychological interest and attracts more and more attention of the linguists and psychologists who are really concerned with its possible influence on language and psychology in general.

For hundreds of years, technology has been driving the evolution of the English language. In the fifteenth century, the invention of the printing press established standard methods of spelling English words. New forms of punctuation were invented to make printed texts easier to read, and for the first time people from different regions began to agree about English grammar. The invention of the telegraph, and later of the radio and the television, had an effect on the English language. New words were invented to describe these new technologies, and new styles of speech were invented by broadcasters. However, it is the Internet that has

had the largest effect on the English language, changing it completely in less than two decades.

The hallmark of Internet communication is efficiency. People who began using e-mail, and later instant messaging, found it efficient to invent a whole new world of acronyms, and these spread like wildfire across the Internet. Acronyms such as ‘brb’ and ‘lol’ have made their way into the ordinary speech of young people, and even into the pages of some respectable dictionaries. Meanwhile, it became so easy to communicate over the Internet that people stopped writing things out with a pen and paper. Letters have become obsolete, and everything from school projects to professional reports are created on computers, with the aid of online dictionaries and spellcheckers. Some studies have suggested that young people no longer know how to spell, because they use programmes that auto-correct their work. In this way, the Internet has had as large an effect on spelling conventions as the printing press did, almost six hundred years ago.

More than any other technology, the Internet has encouraged the invention of new words. Sometimes these words are created by expanding the definition of existing words. ‘*Traffic*’ used to refer to foot traffic, and then to horse and carriages, and then to automobiles. Now it refers to people visiting a website. Words like ‘*cyberspace*’ and ‘*virtual*’ were originally invented by science fiction authors, but they were adopted by early Internet users, and entered the wider vocabulary of the public. A ‘*virus*’ used to be something that made you sick, but today it’s a destructive programme that spreads itself across the Internet. The word ‘*wireless*’ was originally used for radio communication, but today it refers to wireless Internet. If you use a social networking site such as Facebook, you will be familiar with ‘*tagging*’ people, or ‘*posting*’ something to your ‘*wall*’. These words all had similar definitions in the past, but they have been given a new twist and are used to refer to virtual activities.

Sometimes words are given entirely new definitions. A ‘*troll*’ used to be a malicious creature from Norse legend, but now it refers to someone who enjoys harassing other people over the Internet. ‘*Spam*’ used to be a kind of canned meat, but now it refers to a self-replicating message, often containing advertising, or

promoting a scam. A ‘stream’ used to refer to running water, but now it’s a constantly updating stream of information. Sometimes the Internet creates new verbs out of nouns. ‘Troll’ and ‘stream’ can both be used as verbs, and ‘google’ is an entirely new verb that has even been included in some dictionaries.

The Internet has only existed for a short time, but it’s already had a huge effect on the way people communicate. It’s too soon to judge how permanent the effect of the Internet will be on society and the English language, but it’s likely that the changes people have made to the way they speak will last for hundreds of years. It’s also possible that a new technology will come along and replace the Internet, and acronyms such as ‘lol’ will seem like archaisms to our grandchildren.

English dominance of cyberspace is historically based on the fact that English is the language of the Internet in terms of its interiority and exteriority. Since its programming languages have their roots in the English language, it took other languages a while to be supported in the system in terms of networking, operating systems, and plug-ins.

Nonetheless, the Internet remains a positive tool for language acquisition, learning a second language or a foreign language as it facilitates contacts with native speakers despite locations and distances. The Internet has not caused negative language change but has provided a good platform that is conducive to massive contact, community building, and language change and shift.

REFERENCES

1. Crystal D. *Language and the Internet*. Cambridge, Cambridge University Press, 2001.
2. Halliday M.A.K. *Language as a Social Semiotic*. London, Arnold, 1978.
3. Logan R. *The Sixth Language: Learning a Living in the Internet Age*. University of Toronto, 2001.
4. Montgomery M. *An Introduction to Language and Society*. London, Routledge, 1995.
5. Smith M. A. and Kollock P. *Communities in Cyberspace*. London, Routledge, 1999.

**COMPARISON OF INTENSIVE AND EXTENSIVE READING AND
THEIR ROLE IN LANGUAGE ACQUISITION**

Sardor Surmanov Egamovich

Tashkent State University of Law

ESP Instructor, Foreign Languages Department

Abstract: The purpose of this article is to examine the inclusion of the concept into ELT (English Language Teaching) classes and its impact on the learners' attitudes towards reading skills in English. With the introduction of the extensive reading approach to teaching English and literature in the two classes, there is a need to justify the reasons for including graded readers into the courses' curricula. The relevance of this study is thus more than justified and taking into consideration the latest research in the field, data collected while teaching the courses, cultural differences as well as the individual students' opinions and feelings.

Keywords: Intensive and extensive Reading, Motivation, Research on Reading Comprehension, ELL, Skills.

Comparison of intensive and extensive reading

Day and Bamford's (1998) definition of extensive reading approach is as follows: "Extensive reading approach is an approach to the teaching and learning of second language reading in which learners read large quantities of books and other materials that are well within their linguistic competence" (xiii). Extensive reading approach is thus based on strategies that enable learners to read more and to read with comprehension in order to increase their proficiency. The authors list the following ten characteristics of extensive reading:

1. The reading material is easy.
2. A variety of materials on a wide range of topics is available.
3. Students select what they want to read.
4. The purposes of reading are usually related to pleasure, information, and general understanding.

5. Reading is its own reward.
6. Reading materials are well within the linguistic competence of the students.

This is in contrast to intensive reading approach, which Palmer (as cited in Day & Bamford) describes as to “take a text, study it line by line, referring at every moment to our dictionary and our grammar, comparing, analysing, translating, and retaining every expression that it contains” (p. 5). The intensive reading approach focuses on language development and specific learning aims and tasks employing lexis and grammar. Bell (2001) provides a list of ELT specialists, e.g. Nuttall 1996, Alderson & Urquhart 1984, Bartram & Parry 1989 who, as he points out, have criticized a common practice in intensive reading lessons, where texts are often there to consolidate language points, rather than encourage reading itself.

As Day et al. (2011) explain there are three commonly used approaches to teaching intensive reading: grammar translation, comprehension questions and language analysis, and comprehension work and strategies. In the first approach (grammar translation), students are asked to translate short passages of text into their mother tongue. Learners read very often aloud while translating and “the meaning of a reading passage is at the word- and sentence- level” (p. 12). As a result, learners often do not get a general message of the particular reading passage, but rather selection of new words and grammar structures. Day et al. are fully aware of the fact that this approach helps students develop their translation skills, but “it does not help them to learn to read English...So the chances are that they don’t read unless they are forced to do so in the classroom” (p. 12).

In the second approach (comprehension questions and language analysis), teachers monitor students’ understanding of the text and ability to analyse certain grammatical structures. Day et al. point to the problem of students’ tendency to think that “reading is another way of studying grammar” (p. 12).

In the third intensive reading approach (comprehension work and strategies), after reading short passages and answering comprehension questions, students are taught strategies, such as finding main ideas, recognizing points of view,

etc. Day et al. believe that these strategies “help us when we read to learn, but they really are not much help when students are learning to read” (p. 13).

Similarly to Day et al., Alderson and Urquhart (1984) are also fully aware of the limitations which the approaches to teaching intensive reading can bring about. As they argue, these approaches are suitable for a language lesson, as they implies close study of short texts, focusing mainly on language analysis and translation into the first language. However, this lesson cannot be justified as a reading lesson, as not much of an actual reading is done. (p. 246-247)

As mentioned above, the dominant position of an intensive reading approach in lessons might be linked with the problem that students do not feel motivated to read more in English in their free time after they have already read and analysed texts in in their English lessons. Harris (2001) discusses the choice of material of the language teachers at secondary level education and believes that:

The material is usually limited to the recommended course syllabus textbook, which in most cases is an academic text that learners find difficult to process. Learners who once had pleasurable reading experiences in their L1 are quickly disappointed when they realize L2 reading classes do not mirror their previous L1 reading expectations. Nonetheless, the goal of ER is to reinstate the pleasure derived from reading in the L2. (p. 112-113)

Griswold (2008, as cited in Papadima-Sophocleous 2009, p. 118), another proponent of reading for pleasure, supports this view when she writes in her section “When Reading Skills Replaces Reading for Fun,” the following:

Nowadays in schools, a concern with literature is disappearing and being displaced by an almost exclusive attention to literacy (measurable literacy).

Instead of meaningful encounters with *To Kill a Mockingbird* or *Charlotte’s Web*, these days, literature is being used more and more as a tool to teach reading skills—albeit, an important skill not to be overlooked—rather than as a subject itself. The result of this trend is that students’ encounters with stories are limited to identifying main ideas, memorizing facts, and increasing their vocabulary. (p. 2)

The intensive reading, as defined above, is therefore principally an activity to provide learners with a better understanding of the language. However, the understanding of the language should be accompanied with decoding of the overall message of the text. Students need to be involved in both extensive and intensive reading in order to acquire the wanted experience and achieve the best results. Harmer (2001, p. 214) argues that learners who only read intensive reading materials, very often focus only on the meaning of every single word and they are not encouraged enough to read for the overall meaning. Walker (1998, p. 172), on the other hand, points out that “It seems contradictory to insist that students “read for meaning” while simultaneously discouraging them from trying to understand the text at a deeper level than merely gist” (as cited in Harmer, 2001). In order to avoid explaining the meaning of all the words learners do not know, Harmer (2001) suggests three ways for limiting the time spent on vocabulary checking:

- 1) Time limit: we can give a time limit of, say, five minutes for vocabulary enquiry, whether this involves dictionary use, language corpus searches, or questions to the teacher.
- 2) Word/phrase limit: we can say that we will only answer questions about five or eight words or phrases.
- 3) Meaning consensus: we can get students to work together to search for and find word meanings. (p. 214)

Vandendorpe (1999/2009) concludes that: “it should be recognized that intensive reading and extensive reading can always coexist for an individual, in accordance for the objectives pursued and the nature of the texts read.” (p. 3).

Extensive reading and language acquisition

There is little doubt that extensive reading influences other language skills and systems in the process of language acquisition. However, opinions of the current research on its actual impact on the language acquisition vary substantially.

Comprehension hypothesis (formerly the input hypothesis) by Krashen, first published in 1977, became one of the most influential hypothesis of language acquisition in the 1970s and 1980s. The main claim being that learners acquire

language when they understand messages, that is, when they understand what they hear and what they read, when they receive “comprehensible input” (Krashen, 1995, p. 1).

However, the comprehension hypothesis has often been challenged by the argument that comprehensible input alone is not sufficient. Swain and Lapkin (1995) state that the drawbacks of his hypothesis are apparent. They therefore propose a counterhypothesis. Output hypothesis is based on the idea that output in a form of producing language has also a positive effect on acquiring the language skills. For instance, Swain (1997) states that: “as learners reflect on their own target language use, their output serves a metalinguistic function, enabling them to control and internalize linguistic knowledge” (p. 119). Similarly, Ellis (1999) seems to be aware of the limitations of the comprehension hypothesis when he states that while “we can expect some kind of general relationship between comprehension and acquisition...we should not necessarily expect a strong relationship” (p. 240).

Nevertheless, despite the studies that are in favour of producing output in the ELT classes, Krashen’s teaching proposals remain consistent. He reviews an overwhelming amount of evidence from case studies, correlational studies and experimental studies in many of his publications (1989, 2003, 2004a).

As far as writing is concerned, according to Krashen (2004a), although we learn to read by reading, it does not work the same way with writing: “Writing style does not come from actual writing experience, but from reading” (132). This touches upon the issue that although teachers do include writing activities in their lessons, they often do not see much progress in writing skills of their learners. Krashen sees the problem in the complexity of the process of writing acquisition: “All the ways in which “formal” written language differs from informal conversational language are too complex to be learned one rule at a time...It is, therefore, sensible to suppose that writing style is not consciously learned but is largely absorbed, or subconsciously acquired from reading” (133). He also claims that language acquisition in general comes from input, not output, and therefore one does not simply improve in writing by writing a page a day. Smith (1988) seems to hold a similar view and he offers an interesting advice: “To learn to write for newspapers, you must read newspapers; textbooks about them will not

suffice. For magazines, browse through magazines rather than through correspondence courses on magazine writing. To write poetry, read it” (as cited in Krashen, 2004a, p. 136). The relationship between extensive reading and vocabulary acquisition has also been widely investigated. Recent evidence suggests that it is possible to enrich one’s vocabulary by incidental learning, which occurs unconsciously when students read for pleasure. Marsick & Watkins (1990, p. 12) define incidental learning as the learning that takes place when people are not conscious of it. In their studies, Horst, Cobb and Meara (1998) claim that the growth of vocabulary gained from extensive reading is not sufficient. Krashen in his study *The Power of Reading* (2004a, p. 47) reacts to this statement when he says that in their studies, the procedure they have chosen was “odd” because the readers could not proceed at their own pace as the story was read to them by the teacher. On the whole, the results of several researches, e.g. Krashen (2004a) and Nation and Waring (1997), provided evidence in support of vocabulary acquisition via incidental learning. Nevertheless, it needs to be stated that incidental learning methods can be approached in many ways and therefore this issue remains open to further research.

Krashen (1988) also questions the value of grammar instruction. He provides an interesting example of how grammar rules are not effective as tools for grammar acquisition. He argues that: “Studies in second language acquisition show that even experienced students have an incomplete knowledge of the rules they are taught, do not remember the rules well, and have difficulty applying them” (p. 1).

To conclude, various issues concerning Krashen’s comprehension hypothesis have been hinted at. Despite the harsh criticism levelled against Krashen, the comprehension hypothesis has undoubtedly made a great contribution to second language learning and shed some light on the role of voluntary reading in language acquisition.

Motivation and extensive reading

Different aspects of motivation have already been dealt with in the previous part of the thesis. In this part of my thesis I will focus on the relationship between motivation and extensive reading. As far as motivation is concerned, the findings of

Day and Bamford (2007) lend support to the claim that stories that might have a positive motivational impact on learners. As they put it, if used appropriately, extensive reading approach “can considerably improve second language reading instruction and the chances that students will enjoy reading in the second language” (p. xiv). In his book *Principles and Practice in Second Language Acquisition* (2009), Krashen develops the assertion that students profit more when they read for pleasure, considering that they are able to choose what is suitable for them. Particular attention is given to students’ motivation. He claims that “the only requirement is that the story or main idea be comprehensible and that the topic is something the student is genuinely interested in” (p. 164). His views rest on the assumption that through large amount of reading that is of their interest, the students are able to absorb large amount of comprehensible input.

According to Day and Bamford (1998), there are four variables that motivate learners’ desire to read – materials, reading ability, attitudes and sociocultural environment.

Day and Bamford (1998) offer the following explanation: “What the model suggests is that either a low reading ability or an inappropriate sociocultural environment can be compensated for by positive second language reading attitudes and appropriate materials” (p. 29). If the materials are too difficult, learners may become frustrated and lose motivation to read in English. Bell (2001) argues that if reading material selected for extensive reading programs addresses students’ needs, tastes and interests, it consequently energizes and motivates them to read the books.

As already mentioned earlier in the thesis, another motivating factor for students are undoubtedly teachers themselves, certainly if they participate in the extensive reading programme with their students. Day and Bamford (1998) highlight the importance of the reading instructor’s need to serve as a role model. They cite Bright and McGregor (1970), who point out: “The teacher’s own enjoyment of books...pleasure in sharing with pupils and daily interest are of the greatest importance. A teacher who does not read can hardly inspire others to do so” (p. 136). It is vital to realize that teachers have a significant, lifelong impact on their learners. If

teachers present reading materials with enthusiasm in the classroom, their students are more likely to adopt the same attitude. Nuttall (as cited in Day & Bamford, 1998) explains: Students follow the example of people they respect, and above all that of their teacher. If the teacher is seen to read with concentration, to enjoy reading and to make use of books, newspapers and so on, the students are more likely to take notice of her when she urges them to do the same. (p. 136)

To conclude, motivation definitely plays a crucial role when raising learners' interest in reading in the second language. It could therefore be recommended that the teachers consider enhancing students' positive reading attitudes by choosing reading materials that stimulate motivation of both students and teachers.

References

1. Egamovich, S. S. (2021). THE EFFECT OF GRADED READERS ON READING COMPREHENSION SKILL OF LAW STUDENTS. *Frontline Social Sciences and History Journal*, 1(03), 85-89.
2. Egamovich, S. S. (2021). THE IMPORTANCE OF READING IN LEARNING ENGLISH AND SOME STRATEGIES TO HELP IMPROVE READING SKILLS. *Eurasian Journal of Academic Research*, 1(9), 605-609.
3. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=8WpYJ4EAAAAAJ&citation_for_view=8WpYJ4EAAAAAJ:Y0pCki6q_DkC
4. Maftuna, A. (2020). Self-confidence in oral performance. *Бюллетень науки и практики*, 6(4), 444-452.
5. Akobirova, S. T., Rasulmukhamedova, U. A., & Surmanov, S. E. (2020). PECULARITIES OF IMPLICITNESS IN ARTISTIC TEXT. *Theoretical & Applied Science*, (2), 158-161.
6. Sardor, S., Oyshajon, A., & Rushana, T. (2020). The difficulties of reading among young learners in online education. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 8(12), 76-79.
7. Surmanov, S. (2020). ROLE GREADED READERS IN DEVELOPING VOCABULARY. *Personal and Professional Development*, 1(1), 40-43.

8. Surmanov, S. E., & Azimova, M. I. K. (2021). Formation of reading skills in young learners. *Academic research in educational sciences*, 2(1), 461-467.
9. Surmanov, S., & Azimova, M. (2020). ANALYSIS OF DIFFICULTIES IN VOCABULARY ACQUISITION. *The Journal of Legal Studies*, 6(1), 144-153.
10. Togaymurodova, R., Hamraev, N., Buriyeva, G., & Surmanov, S. (2019). RENOVATION IN TASHKENT INSTITUTE OF RAILWAY ENGINEERING. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 7(12).
11. Yulduz, S., Sardor, S., & Maftuna, A. (2021). The Psychological and Cognitive Benefits of Multilingualism. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 591-596.
12. Мамадаюпова, В. Ш. (2016). Об эффективности раннего обучения английскому языку. *Молодой ученый*, (11), 1477-1478.
13. Миргиязова, М. М. (2017). Innovative technologies in teaching English. *Молодой ученый*, (25), 301-302.
14. Тошматов О., Миргиязова М., Ёкубов У. ВАЖНОСТЬ ОБУЧЕНИЯ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННОГО АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА ЧЕРЕЗ ЧТЕНИЕ ДЛЯ СТУДЕНТОВЮРИСТОВ // *Oriental Art and Culture*. – 2020. – №. V.
15. Surmanov, S., & Azimova, M. (2020). ANALYSIS OF DIFFICULTIES IN VOCABULARY ACQUISITION. *The Journal of Legal Studies*, 6(1), 144-153.
16. Zoyirova, D. A. (2019). FEATURES OF TRANSLATION FROM ENGLISH TO RUSSIAN. *Экономика и социум*, (10), 71-73.

TABLE OF CONTENTS / ОГЛАВЛЕНИЯ / MUNDARIJA

№	The subject of the article / Тема статьи / Maqola mavzusi	Page / Страница / Sahifa
1	DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF STUDENTS AND ITS PROSPECTS	3
2	KAMAYISH REJIMLARIDA NEFT OLIHNING GEOLOGIK OMILLARINI O'RGANISH	6
3	ПРАКТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ	13
4	BAQLAJON O'SIMLIGI HAQIDA. UNING FOYDALI XUSUSIYATLARI ZARARKUNANDA VA KASALLIKALRIGA QARSHI KURASH CHORALARI	17
5	QO'QON XONLIGINING BOSIB OLINISHI	22
6	AFROSIYOB	25
7	TARIXIY XOTIRASIZ KELAJAK YO'Q	28
8	READING AS A LANGUAGE SKILL	31
9	AYOLLARDAGI BEPUSHTLIK	34
10	INNOVATIVE APPROACHES TO TEACHING CHEMISTRY	46
11	TARIX FANINI O'QITISHDA INNOVATSION USULLAR	49
12	MATEMATIKA FANIDA XALQARO DASTURLARNING O'RN	56
13	BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIK SAVODXONLIK	60
14	CHET TILI O'RGANISHDA INTERFERENSIYA HODISASI HAQIDA TUSHUNCHALAR	64
15	KOMPYUTERLASHTIRILGAN TA'LIMNING PSIXOLOGIK ASOSLARI	69
16	JAHON PSIXOLOGIYASIDA SHAXS NAZARIYALARI	72
17	OILAVIY HAYOTGA TAYYORLIK MUAMMO SIFATIDA	74
18	OLIY TA'LIMNI TIZIMLI ISLOH QILISHNING USTUVOR YO'NALISHLARINI BELGILASH	78
19	MEDIA, JURNALISTIKA VA MEDIA JURNALISTIKA HAQIDA TUSHUNCHA	81
20	BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI IJODKORLIKKA O'RGATISHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	85
21	BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING SAVODXONLIGINI OSHIRISHDA O'QITUVCHINING OG'ZAKI VA YOZMA NUTQINI TUTGAN O'RNI	92
22	BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA TARBIYA DARSLARI ORQALI VATANGA MUHABBAT HISLARINI OSHIRISH TEXNOLOGIYASI	96
23	IJOD AXLI INSON QALBINING MUXANDISLARIDIR	101
24	THE ROLE OF CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING	105
25	SUGGESTIONS ON INTRODUCING CLIL IN PRIMARY SCHOOLS	111
26	TEACHING CLIL METHOD IN PRIMARY SCHOOL	122
27	TEACHING ENGLISH	128
28	BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'ZLASHTIRISHI QIYIN BO'LGAN O'QUVCHILARDA O'QISH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH	132

29	UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARDA KIMYO FANI METODIKASI VA UNING UMUMIY TUSHUNCHLARI	135
30	GEOGRAFIYA FANIDAN DARSLARIDA BA'ZI MUAMMOLAR VA TA'LIM JARAYONIDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH	138
31	GEOGRAFIYA DARSLARINI MUSTAQIL O'RGANISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISHNING IMKONIYATLARI	143
32	“GEOGRAFIYA FANIDAN GURUHLAR BILAN ISHLASH BO'YICHA USLUBIY QO'LLANMA”	148
33	JISMONIY TARBIYA VA SPORTNI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION USULLARI	153
34	JISMONIY TARBIYA VA SOG'LOM AVLODNI SHAKLLANTIRISH HAQIDA	158
35	SPORTNING KURASH TURI TARIXI VA O'ZBEKISTONDAGI O'RNI	162
36	O'ZBEKISTONDA MOLIYAVIY XIZMATLARNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	166
37	THE INFLUENCE OF THE INTERNET ON THE ENGLISH LANGUAGE	170
38	COMPARISON OF INTENSIVE AND EXTENSIVE READING AND THEIR ROLE IN LANGUAGE ACQUISITION	173

**JOURNAL OF
NEW CENTRY
INNOVATIONS**

IN ALL AREAS

